

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

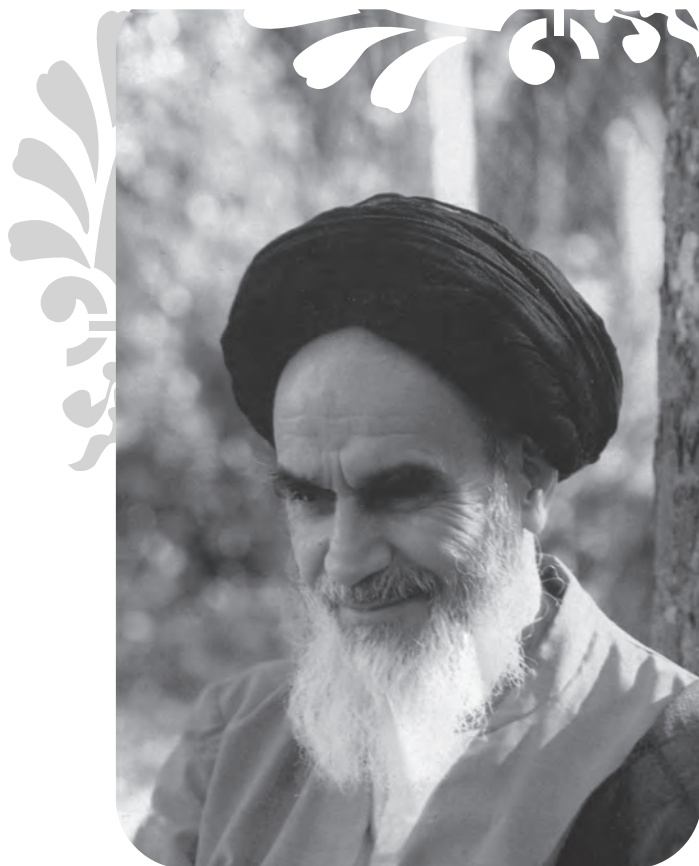

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	راهنمای معلم فارسی و نگارش ششم دبستان - ۶۷۲۱
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	حسین قاسم‌پورمقدم، فریدون اکبری شلدره، نازیلا بهروان، مهتاب میرائی آشتیانی، مرجان سجودی، راحله محمدی، ملاحت نجفی، محمدحسین نجفی و معصومه فروش (اعضای گروه تألیف)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - الهه یعقوبی‌نیا (صفحه‌آرا) - فاطمه باقری مهر، رعنا فرج‌زاده‌دروئی، فاطمه‌صغری ذوالفقاری، سپیده ملک ایزدی و حمید نابت کلاچاهی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر :	شرکت افست : تهران - کیلومتر ۴ جاده آبدلی، پلاک ۸، تلفن : ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار : ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی : ۱۱۱۵۵-۴۹۷۹
چاپخانه :	شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ دوم ۱۴۰۳

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت جایی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکتیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

در علم و تقوا کوشش کنید که علم به هیچ کس انحصار ندارد.
علم مال همه است. تقوا مال همه است و کوشش برای رسیدن
به علم و تقوا وظیفه همهٔ ماست و همهٔ شماست.
امام خمینی (رحمة الله علیه)

فهرست مطالب

پیشگفتار

سخنی با معلمان گرانمایه

بخش اول : تبیین جهت گیری ها و رویکردهای کلان برنامه درسی

۲	مقدمه
۲	اصول حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
۳	مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی
۳	تبیین رویکرد برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ابتدایی
۴	رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری
۴	مخاطبان برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم
۵	اهداف
۵	الف) اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
۵	ب) اهداف برنامه درسی فارسی پایه ششم ابتدایی
۸	آشنایی با ساختار و محتوای فارسی و نگارش ششم
۱۱	مهارت های زبانی کتاب فارسی و نگارش ششم
۲۱	روش های تدریس
۳۰	ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (کیفی - توصیفی)
۳۲	رویکرد ارزشیابی کیفی در فارسی پایه ششم ابتدایی
۳۲	اهداف ارزشیابی کیفی - توصیفی در فارسی ششم ابتدایی
۳۳	توصیه های کلی به معلمان در بهبود فرایند ارزشیابی کیفی درس فارسی ششم
۳۳	انتظارات از آموزگاران پایه ششم در ارزشیابی کیفی درس فارسی
	بخش دوم : بررسی درس به درس

۳۸ مقدمه

۴۲ ستایش

۴۵	فصل اوّل : آفرینش
۴۹	درس اوّل : معرفت آفریدگار
۶۰	درس دوم : پنجره‌های شناخت
۶۸	فصل دوم : دانایی و هوشیاری
۷۱	درس سوم : هوشیاری
۷۵	درس چهارم : داستان من و شما
۷۹	درس پنجم : هفت خان رستم
۸۵	فصل سوم : ایران من
۸۸	درس ششم : ای وطن
۹۴	درس هفتم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)
۹۸	درس هشتم : دریا قلی
۱۰۸	فصل چهارم : نام آوران
۱۱۱	درس نهم : رنج‌های کشیده‌ام که می‌رس
۱۲۰	درس دهم : عطار و جلال الدّین محمّد
۱۲۷	درس یازدهم : شهدا خورشیدند
۱۳۷	فصل پنجم : راه زندگی
۱۴۰	درس دوازدهم : دوستی / مشاوره
۱۵۰	درس سیزدهم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)
۱۵۳	درس چهاردهم : راز زندگی
۱۶۲	فصل ششم : علم و عمل
۱۶۵	درس پانزدهم : میوه هنر
۱۷۲	درس شانزدهم : آداب مطالعه
۱۷۹	درس هفدهم : ستاره روشن
۱۸۸	نیایش
۱۹۱	پیوست (متن‌های شنیداری)
۱۹۸	منابع

زبان فارسی، برای ما جایگاه و اهمیت بسیار ارجمندی دارد. چون از سویی هویت فرهنگی ما را سامان می‌دهد و از دیگر سوی، درگاه رفتن به دنیای آموزش و یادگیری دیگر علوم و فضایل است.

درس فارسی، پیام‌آور شکوه و جلال فکر و فرهنگ ایران اسلامی در طول روزگاران است. جوهره آثار حکیمان و فرزندان پهنه علم و ادب فارسی، همواره از دو آبشخور گوارا و روح پرور، مایه‌ور است: سرچشمه زلال معارف باورشناختی دین اسلام و بن مایه‌های فرهنگی.

بزرگان و ستارگان رخشان آسمان فرهنگ و ادب، همچون فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ملاصدرا و...، حکیمان الهی و انسان‌های فرهنگ‌مند و دین‌باوری بوده‌اند که رگ رگ وجودشان از آن دو آبشخور، بارور و سیراب شده است و به همین سبب است که آثار این ادیبان و عالمان، روایتگر معارف قرآنی و ظرایف حکمی زبان فارسی است. زبان فارسی، روح ملت و جان‌مایه وحدت‌آفرین ایرانیان، در سراسر عالم است.

کتاب فارسی پایه ششم، مبتنی بر «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، رویکرد شکوفایی فطرت الهی و با توجه به عناصر پنج‌گانه (علم، ایمان، اخلاق، عمل، تفکر) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق) و نیز برپایه چهارچوب «برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی»، سازماندهی و تألیف شده است.

برای آنکه آموزش محتوای این کتاب، به فراخور شأن و جایگاه درس فارسی و همسو با اصول و اهداف برنامه و انتظارات مؤلفان انجام گیرد، توجه به نکات زیر ضروری است:

۱- رویکرد عام تدوین و سازماندهی محتوا و تألیف کتاب، شکوفایی فطرت با تکیه بر نگرش فرهنگی تربیتی است.

۲- رویکرد خاص آموزشی بر مهارت‌آموزی یا آموزش مهارت‌های زبانی و فرا زبانی، استوار است؛ به همین روی، هم‌زمان به مهارت‌های شفاهی و نوشتاری و نیز مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) پرداخته‌ایم.

۳- برپایه برنامه درسی فارسی، جهت‌گیری زبان‌آموزی از اول دبستان تا پایه ششم، حرکتی از زبان به سوی ادبیات است. به همین دلیل است که در فارسی اول دبستان، همه چیز

در خدمت آموزش و یادگیری نشانه‌های زبانی است، هرچه از پلکان زبان آموزی بالاتر می‌آییم به بار فرهنگی ادبی آن افزوده می‌شود. یعنی در پایهٔ اول، زبان خود موضوع و هدف آموزش بوده است ولی در پایه‌های بالاتر مثل ششم، زبان، گذرگاهی است برای رفتن به دنیای معانی و مفاهیم علوم گوناگون. همین مسئله سبب شده است کتاب فارسی ششم، پرمایه‌تر و ژرف‌تر به چشم آید. پس انتظار داریم نگرش روش آموزشی نیز از سطح به ژرفا گرایش یابد.

۴- کتاب فارسی به قلمرو شفاهی زبان و به بیان دیگر به قلمرو دریافتی یا ادراکی زبان مربوط می‌شود؛ بنابراین، لازم است در فرایند یاددهی - یادگیری، عناصر و ریز مهارت‌های خواندن (دیدن و گوش دادن انتقادی، بهره‌گیری از دیگر حواس ظاهری در پرورش ذهن و زبان، رعایت آهنگ، لحن کلام، تکیه، مکث و درنگ در خوانش متن و تقویت خواندن انتقادی) آموزش داده شوند تا زبان آموز را پس از درک و دریافت درست، به تفکر در لایه‌های زیرین متن درس و نقد و تحلیل وادارد.

۵- در تدوین کتاب فارسی، به موضوع تقویت فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، پژوهش، اندیشه‌ورزی و پرورش تفکر، نقد و تحلیل، توجه کافی شده است.

۶- کتاب نگارش به قلمرو نوشتاری و نمادهای خطی زبان و به دیگر سخن، به پهنهٔ مهارت‌های تولیدی زبان مربوط می‌شود؛ یعنی در کتاب فارسی، زبان آموز، اطلاعات و معارف را از طریق متن درس‌ها و آموزه‌ها، دریافت می‌کند و این کار، سبب پرورش ذهن و زبان، گسترش دامنهٔ واژگان و تقویت تفکر و تحلیل دانش آموز می‌شود که در گفتار و بیان دیدگاه‌ها و حضور فعال در کارهای گروهی و نقد و تحلیل شفاهی، قابل مشاهده و ارزشیابی است؛ اما در کتاب نگارش فارسی، آموخته‌ها در قالب نوشته، نمایان می‌شوند.

توجه: در پایان همهٔ بخوان و بیندیش‌ها، پرسش‌هایی با عنوان «درک و دریافت» آمده است. این پرسش‌ها در حقیقت ایستگاه‌هایی هستند برای تأمل بیشتر و درنگ در زوایای محتوا که لازم است گروه‌های دانش آموزی با این طریق به کالبد شکافی متن بپردازند.

۷- کتاب نگارش، در اصل به پنج قسمت، بخش می‌شود:

الف) فعالیت‌های املائی و دانش‌زبانی: این فعالیت‌ها نخستین تمرین‌های نوشتاری هستند و با هدف سنجش و ارزشیابی از آموخته‌های املائی و نکات زبانی کتاب فارسی و بر پایهٔ متن درس، طراحی شده‌اند. پرسش‌هایی که با تکیه بر درس فارسی آمده و ماهیت املائی دارند؛ بنابراین ضروری است به بهانهٔ پاسخ به پرسش‌ها، آموزه‌های املائی نخست آموزش داده شوند.

ب) نگارش: در این قسمت، نوشتن اولیه و ساده، آموزش داده می‌شود و سیر نوشتن از کلمه تا کلام، تداوم می‌یابد. یعنی نخست، انتخاب و کاربرد واژه، سپس گسترش واژه و ترکیب‌سازی، در پی آن، عبارت‌نویسی، پس از آن، جمله‌نویسی و سرانجام، بند‌نویسی مورد توجه قرار می‌گیرد. البته همه این کارها به طور پنهان و غیر مستقیم و در قالب پرسش‌های نگارشی سازماندهی شده است.

پ) کارگاه نویسندگی: در حقیقت، اصلی‌ترین بخش کتاب نگارش با تکیه بر مهارت‌های نوشتاری، در همین قسمت آمده است. به بیان دیگر، دو قسمت نخست، مراحل تکرار، تمرین، دست‌ورزی، نرمش ذهن و زبان و قلم برای دستیابی به مهارت نوشتن و روی آوردن به یک کار خلاقانه و آفرینشی است.

ت) درک متن: این بخش، سایه‌ای از فرایندهای درک و فهم کتاب فارسی است که در قالب فعالیتی ویژه، با متن‌هایی متفاوت، سازماندهی و تدوین شده است. تلاش کرده‌ایم در طراحی پرسش‌ها، سطوح درک متن را پیش چشم داشته باشیم، از این رو، تمرین درک متن، فرصت بسیار خوبی برای رشد مطالعه علمی و کتاب‌خوانی مؤثر و تقویت توانایی فهم متن است.

ث) هنر و سرگرمی: با دو هدف بازآموزی آموخته‌ها و تنوع آفرینی، نوشته شده است. قرار گرفتن این بخش در پایان فصل‌ها به معنای بازخوانی و مرور آموخته‌ها و به گونه‌ای جمع‌بندی آموزه‌های محتوایی فصل‌هاست. از سوی دیگر، فعالیت‌های خوش‌نویسی هم فرصتی برای رشد جنبه‌های هوش زیبایی‌شناسی و هنری دانش‌آموزان، فراهم می‌آورد. هدف اصلی این است که دانش‌آموزان در هنگام تمرین و رونویسی خط نستعلیق ساده یا هنری، با زیبایی‌ها و ظرایف دیداری خط فارسی انس بگیرند.

کارگاه نویسندگی خود به چهار بخش تقسیم می‌شود:

الف) آموزش: اولین چیزی که در کارگاه نویسندگی آمده، آموزش و یادگیری نکات مهمی است که دانستن آنها برای نویسندگی لازم است. در این بخش برخی از هنجارهای درست‌نویسی و شگردهای پرورش ذهن، به کوتاهی بیان شده است.

ب) کاربست: کاربست یعنی به کارگیری نکاتی که در آموزش بخش نخست گفته شده؛ برای این کار معمولاً یک یا دو پرسش طرح شده است که دانش‌آموزان گرامی در تولید

انشای خود باید از آن آموزه‌ها بهره بگیرند.

پ) ضرب‌المثل: در هر کارگاه نویسندگی، یک ضرب‌المثل، هماهنگ با محتوای فصل انتخاب شده است. ضرب‌المثل‌ها جمله‌های کوتاه و معمولاً تصویری و سرشار از معانی و مفاهیم و حکمت هستند و ذهن زبان‌آموز را بارور و سیراب می‌سازند، به همین سبب در این قسمت هر کسی فهم و دریافت خود را از ضرب‌المثل می‌نویسد. این کار باعث می‌شود هم ضرب‌المثل در ذهن، جای گیر شده و به حافظه سپرده شود و هم دست‌مایه‌ای در گفتار و نوشتار باشد.

سخنی با معلمان گرانمایه

به نام یگانه خالق مدرسه هستی

اللَّهُمَّ أَعْظِنِي كُلَّ سُؤْلِي، وَ أَفْضِلْ لِي حَوَائِجِي، وَ لَا تَمْنَعْنِي الْإِجَابَةَ وَ قَدْ ضَمِنْتَهَا لِي.

خدایا هر چه از تو خواهم عطا کن و هر نیاز که دارم برآورده ساز و اجابتی را که خود آن را ضمانت کرده‌ای از من دریغ مفرما (صحیفه سجاده، دعای بیست و پنجم).
سیاس‌گزاریم؛ یگانه‌مؤسس مدرسه هستی را که توفیق عطا فرمود تا در تحقق برنامه درسی زبان آموزی دوره ابتدایی، شما معلم فرهیخته، صاحب نظر و تلاشگر، همگام و همراه ما باشید.

ز نیکو سخن، به چه اندر جهان   به نزد سخن‌سنج فرخ مهان؟

تحول در آموزش و پرورش به عنوان اساسی‌ترین نهاد آموزشی - تربیتی کشور و ایجاد تعامل اثربخش و جامع‌نگر با دیگر ارکان اجتماعی، به صورت بنیادین آغاز گردیده است. تعیین ساختار آموزشی کارآمد، منطبق بر همه اهداف ساحت‌های تعلیم و تربیت، به منظور قوام بخشی فرهنگ عمومی و با تأکید بر شایستگی‌های پایه، به صورت نظام مند، همگانی و عادلانه، استقرار نظام آموزشی جدید را در کشور رقم زد.

همگام با این تحول، زبان فارسی، که همیشه به عنوان میراثی ارجمند، حافظ وحدت و رمز هویت ملی بوده است، امروز نیز نقش خود را به مثابه تکیه‌گاه رشد و اعتلای فرهنگ و ارزش‌ها بیش از پیش داراست و البته برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی بزرگ‌ترین رکن این تداوم و غناست.

کتاب فارسی به مانند دیگر کتب درسی همسو با برنامه درسی ملی، در راستای دستیابی دانش‌آموزان به مراتبی از حیات طیبه با رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید، از پایه اول تغییراتی یافت و این روند در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ به پایان رسید. کتاب پایه ششم با رعایت پیوستاری طولی، به لحاظ حجم و محتوا با کتب فارسی اول تا پنجم، برای تکمیل، تعمیق و تثبیت مهارت‌های زبان‌آموزی در دوره ابتدایی و همسو

با برنامه درسی ملی در سال ۱۳۹۵ مورد بازبینی قرار گرفت و با عنایت حضرت دوست و همکاری جمعی از معلمان و علاقه مندان زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی و اعمال نظر معلمان پایه ششم در شکلی وزین آماده بهره برداری شد. امیدواریم این رهنوردی هم با هدایت شما اندیشمندان، به فتح قلّه نیک فرجامی بینجامد.

بماناد تا جاودان این گهر هنرمند و با دانش و دادگر

گروه زبان و ادبیات فارسی

نظرسنجی کتاب درسی

نمای کلی ساختار و محتوای فارسی ششم دبستان

فصل ۱ آفرینش	فصل ۲ دانایی و هوشیاری	فصل ۳ ایران من	فصل ۴ نام آوران	فصل ۵ راه زندگی	فصل ۶ علم و عمل
درس دوم: پنجره‌های شناخت	درس سوم: هوشیاری	درس پنجم: رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس	درس نهم: رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس	درس سیزدهم: درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)	درس هفدهم: ستاره روشن
درس اول: معرفت آفریدگار	درس چهارم: داستان من و شما	درس هفتم: درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)	درس دهم: عطار و جلال الدین محمد	درس چهاردهم: راز زندگی	درس شانزدهم: آداب مطالعه
		درس هشتم: دریا قلی	درس یازدهم: شهدا خورشیدند	درس پانزدهم: میوه هنر	
	درس پنجم: هفت‌خان رستم	درس ششم: ای وطن	درس شانزدهم: مشاوره		

جدول پیشنهادی بودجه‌بندی آموزش کتاب فارسی ششم

ماه	نیمه اول	نیمه دوم
مهر	ستایش و درس ۱- معرفت کردگار	درس ۲- پنجره‌های شناخت
آبان	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل اول درس ۳- هوشیاری	درس ۴- داستان من و شما درس ۵- هفت خان
آذر	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل دوم درس ۶- ای وطن	درس ۷- درس آزاد درس ۸- دریا قلی
دی	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل سوم درس ۹- رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس	دوره و تثبیت و تعمیق مطالب درسی
بهمن	درس ۱۰- عطار و جلال الدین درس ۱۱- شهدا خورشیدند	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل چهارم درس ۱۲- دوستی
اسفند	درس ۱۳- آزاد درس ۱۴- راز زندگی	باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل پنجم درس ۱۵- میوه هنر
فروردین	-	درس ۱۶- آداب مطالعه
اردیبهشت	درس ۱۷- ستاره روشن و نیایش باز تمرین و تکمیل فعالیت‌های فصل ششم	مرور آموختنی‌ها و جمع‌بندی نهایی

ساعات آموزش فارسی پایه ششم در هفته	۵ ساعت (۵ جلسه ۵۰ دقیقه‌ای)
تعداد جلسات اختصاصی آموزش هر درس	۷ تا ۱۰ جلسه

بخش اول

تبیین جهت گیری ها و
رویکردهای کلان برنامه درسی

مقدمه

زبان فارسی نماد و نماینده هویت ملی و فرهنگی ما و ادبیات فارسی آینه فرهنگ و اندیشه ایران اسلامی ما از گذشته تاکنون است، در نتیجه آموزش ادبیات و زبان فارسی پل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی است. علاوه بر این، همه دروس به زبان و ادبیات فارسی نیاز دارند و آموزش، بدون این واحدهای درسی امکان پذیر نیست. همچنین محتوای ادبیات فارسی در تربیت معنوی، تلطیف روح و احساسات و انتقال فضایل الهی و انسانی بسیار تأثیرگذار است. در ساختار این ماده درسی دو قلمرو زبان و ادبیات، در عین پیوستگی، جدا و مجزا از هم مطرح شده اند.

زبان، به عنوان یک پدیده اجتماعی، در شکلی پویا وظیفه ارتباط با یکدیگر و انتقال مفاهیم را برعهده دارد و ادبیات، به عنوان زبانی برتر، اندیشه و فرهنگ را هنرمندانه انتقال می دهد.

پس رسالت زبان «چه گفتن» و ادبیات، «چگونه گفتن» است و از نظرگاه منطقی آموزشی این دو یکسان نیستند. در ساختار دروس کتاب درسی، «ادبیات» در قالب متن های درسی زیبا، رسا، اشعار، حکایات و داستان هایی از متون کلاسیک و نو، ایران و جهان، سامان یافته و «زبان» نیز در قالب آموزه های دستوری، نگارشی و املا تدوین شده است.

اصول حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

اصل ۱- در کلیه عناصر و مؤلفه های برنامه درسی آموزش زبان فارسی، باید رویکرد حاکم بر برنامه درسی ملی، یعنی فطرت گرایی توحیدی، سرلوحه عملی برنامه ریزی و تألیف قرار گیرد.

اصل ۲- در برنامه فارسی دوره ابتدایی اصل بر پرداختن به جنبه های کاربردی و مهارت های زبانی است.

اصل ۳- برنامه باید بتواند زمینه ساز ارتقای آداب و مهارت های زندگی در کودکان باشد.

اصل ۴- برنامه باید سرمشق عملی تقویت «چگونه اندیشیدن و تفکر انتقادی» و «خلاقیت» در کودکان باشد.

اصل ۵- برنامه باید زمینه انس گرفتن کودک به مطالعه مستمر در زندگی را فراهم سازد.

اصل ۶- در تدوین برنامه از جدیدترین دستاوردها و پژوهش های حوزه ادبیات کودکان، زبان شناسی و روان شناسی استفاده شود.

اصل ۷- سیر آموزش زبان فارسی از ساده به پیشرفته و از طبیعی به معیار باشد.

اصل ۸- در آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی تأکید بر شیوه غیرمستقیم باشد.

اصل ۹- در تدوین محتوا به تمامی گونه های زبان فارسی به طور مناسب توجه شود.

- اصل ۱۰- به نقش سازنده زن و مرد به طور متناسب در برنامه توجه شود.
- اصل ۱۱- موضوعات و مطالب به محدوده جغرافیایی خاص منحصر نگردد.
- اصل ۱۲- در برنامه به دانش‌های بشری در زمینه‌های علمی، ادبی، هنری و فنون توجه کافی شود.
- اصل ۱۳- به پرورش حافظه شنیداری و دیداری توجه کافی شود.
- اصل ۱۴- برنامه باید زمینه‌ساز ابراز وجود و بیان احساس و عواطف دانش‌آموزان باشد.
- اصل ۱۵- به گسترش دایره واژه‌های زبان فارسی مورد نیاز دانش‌آموز توجه کافی شود.
- اصل ۱۶- خوانا نویسی در تمامی سطوح آموزشی مد نظر برنامه‌ریزان، مؤلفان و مجریان قرار گیرد.

مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی

- ۱ حفظ و انتقال غنای اندیشه و ارزش‌های فرهنگ اسلامی - ایرانی، از طریق درج آثار منشور و منظوم فرهنگ و ادب فارسی؛
- ۲ ایجاد فرصت بهینه برای دانش‌آموزان در آشنایی با زبان و ادب فارسی با هدف کسب تجارب قابل استفاده در زندگی؛
- ۳ ایجاد زمینه تقویت خلاقیت و کاربرد درست مهارت‌های زبانی و ادبی در دانش‌آموزان؛
- ۴ ترغیب دانش‌آموزان به پاسداری از زبان و ادبیات فارسی، به عنوان میراث فرهنگی؛
- ۵ تقویت ذهن دانش‌آموزان در پویه‌های یاددهی - یادگیری، همگام با تحولات حوزه آموزش زبان و ادبیات فارسی با رویکردی نوین.

تبیین رویکرد برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ابتدایی

■ ضرورت‌ها

تولید برنامه‌ای مکتوب و مدون با رویکرد مشخص زبان‌شناختی و روان‌شناختی که بتوان اصول آموزش را بر آن بنیان نهاد و بین «اهداف، محتوا، روش‌ها، ارزشیابی» و نیازهای کلی جامعه هماهنگی ایجاد کرد، بسیار ضروری است. همخوانی و پیوستگی در سیر و تداوم اصول و مبانی زبان‌آموزی و توجه به همه جنبه‌های آن و همگام شدن با انتظارات برنامه درسی ملی ضرورت طراحی برنامه درسی جدید و نوگرا را بیش از پیش متجلی می‌نماید.

■ رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری

در هر برنامه درسی مجموعه‌ای از بنیادهای نظری، با هدف جهت‌گیری اساسی نسبت به یاددهی و یادگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

رویکرد عام برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی «فطرت‌گرایی توحیدی» است که محتوای آن باید زمینه رشد و پرورش فطرت الهی دانش‌آموزان را فراهم کند و ایشان را به سوی «حیات طیبه» رهنمون سازد.

با توجه به تنوع و گوناگونی در رویکردهای مختلف، در برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی، علاوه بر در نظر داشتن رویکردهای کلی (holistic approach)، رویکرد تحلیلی (atomistic approach)، رویکرد تلفیقی، رویکرد تجربه‌زبانی (language—experience)، رویکرد زبان‌شناختی (linguistic approach)، رویکرد فعالیت محور، رویکرد ترکیبی (eclectic approach)، رویکرد ارتباطی، بر رویکرد خاص ارتقای مهارت‌های چهارگانه زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) و مهارت فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) تأکید می‌شود.

مخاطبان برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم

آگاهی داشتن معلمان از ویژگی‌های جسمانی، شناختی و عاطفی دانش‌آموزان، آنان را در انتخاب مناسب الگوی یاددهی — یادگیری بسیار کمک می‌کند. شناخت مخاطب و پی بردن به دنیای اندیشه و پیش‌بینی نیازهای او در اجرای موفق تدریس گامی مؤثر خواهد بود. لذا گسترش دامنه اطلاعات در این زمینه با مطالعه کتب موضوعی مرتبط برای معلمان دوره ابتدایی که بنیان‌گذاران آموزش اصولی و منطقی در عرصه آموزش و پرورش‌اند، توصیه می‌گردد.

دانش‌آموزان پایه ششم که غالباً دوازده ساله‌اند و در بخش سوم از تقسیم‌بندی دوران کودکی (از تولد تا ۳ سالگی، از ۳ سالگی تا ۷ سالگی، از ۷ تا ۱۲ سالگی) قرار می‌گیرند، در این مقطع سنی از نظر جسمی، ذهنی و عاطفی شدیداً دچار تغییرات می‌شوند و روابط میان فردی ایشان گسترش می‌یابد. بنابراین فرصت‌های تازه‌ای جهت رشد استعدادها و بروز توانایی‌های جسمی و ذهنی آنان فراهم می‌گردد. همچنین وابستگی ایشان به والدین تدریجاً کاسته می‌شود و به عنوان فردی مستقل ابراز وجود می‌کنند. سلامت جسمانی دانش‌آموزان در این سنین در سازگاری عاطفی و اجتماعی آنان مؤثر است و برعکس بیماری‌های طولانی، شکست یا افت تحصیلی را در پی دارد.

رشد عاطفی و اجتماعی کودک در دوره ابتدایی بسیار سریع است و معلمان و هم‌کلاسی‌ها در آن

نقش مهمی دارند. کودک در مدرسه، علاوه بر آموختن خواندن و نوشتن مطالب و روش‌های جدید، تعامل اجتماعی را نیز می‌آموزد.

رشد ذهنی کودکان در سنین ۷ تا ۱۲ سالگی در مرحله «عملیات محسوس یا عینی» قرار دارد که در آن کودک توانایی انجام دادن اعمال منطقی را کسب می‌کند.

اهداف

الف) اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی:
هدف کلی آن است که دانش‌آموزان با «ساختار زبان فارسی معیار»، «زبان گفتار و نوشتار»، «جلوه‌های هنری زبان» و «مسائل کلی جامعه در قالب مهارت‌های زندگی» آشنا شوند و به تقویت حافظه و راهکارهای پرورش خلاقیت بپردازند. ایجاد نگرش مثبت در دانش‌آموزان نسبت به مبانی اقتصادی، فرهنگی و ملی کشور با بیان احساسات، عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار از دیگر اهداف این عرصه است که تلطیف احساسات و عواطف و گسترش فرهنگ مطالعه را نیز در بر دارد. تقویت چهار مهارت زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن)، نیز از دیگر اهداف کلی برنامه درسی فارسی محسوب می‌شود.

ب) اهداف برنامه درسی فارسی پایه ششم ابتدایی

اهداف برنامه درسی فارسی پایه ششم ابتدایی بر بنیاد عناصر پنج‌گانه برنامه درس ملی به شرح زیر است:

۱- تفکر و تعقل: (تأمل، استدلال، استنباط، تجزیه و تحلیل، توجه، تدبیر، نقد، کشف، درک، حکمت، خلاقیت، پژوهش)

- تفکر و کنجکاوی در خلقت جهان، قدرت خدا و درک زیبایی‌های آفرینش؛
- تشخیص تضادها، شباهت‌ها و تفاوت‌های واژه‌ها؛
- استدلال منطقی از طریق رعایت انسجام در سخن گفتن و نوشتن؛
- استدلال منطقی از طریق درک انسجام در شنیدن و خواندن؛
- نظم فکری و درست اندیشیدن با ارائه طبقه‌بندی مفاهیم بر مبنای فرایندهای علمی و منطقی؛
- توانایی تحلیل نوشته‌ها و گفته‌ها با استفاده از روش قضاوت عملکرد و روشن‌سازی طرز تلقی؛
- توانایی تخیل خلاقانه با استفاده از روش بدیعه‌پردازی؛
- توانایی تمیز و تشخیص پدیده‌های دیداری و شنیداری.

۲- ایمان، باور و علائق (پذیرش، تعبد و التزام قلبی)

- تأمل در خصوص نیازهای عاطفی و معنوی خویش؛
- باور به هدفدار بودن جهان هستی؛
- نگرش مثبت به مسائل اعتقادی، فرهنگی – تربیتی، ملی، هنری و اجتماعی؛
- ارج گذاری به احساسات و عواطف و افکار دیگران؛
- بیان مناسب و مؤثر احساسات، عواطف و افکار خود؛
- ایجاد باور نسبت به جلوه‌های ارزشی انقلاب اسلامی؛
- علاقه به مطالعه نوشته‌ها و قصه‌های ساده و مناسب؛
- علاقه به جنبه‌های زیبایی سخن در گفتار و نوشتار؛
- نگرش مثبت به مشارکت در جمع و همکاری با گروه.

۳- علم (کسب معرفت، شناخت، بصیرت و آگاهی)

- شناخت علایق و استعداد خویش در عرصه ادبیات فارسی؛
- گسترش آشنایی با موضوعات و مفاهیم اعتقادی، ملی، فرهنگی – تربیتی، هنری، اجتماعی و علمی؛
- شناخت نشانه‌ها و معانی مناسب؛
- تعمیق آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار؛
- آشنایی با ساختار نظم و نثر و نمونه‌های آن؛
- آشنایی با انواع پاره مهارت‌های خواندن و نگارش؛
- آشنایی مختصر با جلوه‌های هنری زبان؛
- آشنایی با شیوه‌های خواندن و نوشتن؛
- آشنایی با شیوه‌های تفکر و پژوهش؛
- آشنایی با شیوه‌های نگاه کردن، گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن؛
- شناخت علائم صوری انسجام گزاره‌های متن؛
- شناخت برخی از چهره‌های علمی؛
- آشنایی با اهمیت مطالعه و کتاب‌خوانی.

۴- اخلاق (تزکیه، عاطفه، رشد ملکات نفسانی)

- علاقه به اجرای کارهای خوب گروهی و کسب مهارت‌های اجتماعی؛
- کسب مهارت‌های مقدماتی حوزه ارتباطات و اطلاعات مهارت‌های زبان آموزی؛
- پایبندی به آموزه‌های دینی و ارزشی در کاربرست مهارت‌های زبانی؛
- پایبندی به آموزه‌های دینی و ارزشی در رفتارهای فردی و اجتماعی؛
- توجه به ارزش‌های اخلاقی؛
- رعایت الگوی اخلاقی بزرگان دین.

۵- عمل (کار، تلاش، اطاعت، عبادت، مجاهدت، کار آفرینی، مهارت و...)

- مشارکت در کارهای گروهی؛
- خوانش متون همراه با لذت بردن از اشعار و محتوا؛
- کسب مهارت در چهار عرصه خواندن، نوشتن، دیدن و شنیدن؛
- پایبندی به ارزش‌های دینی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی در گفتار و نوشتار؛
- کار و تلاش با روحیه دوستی وطن و دفاع از میهن؛
- توانایی در عمل به آموزه‌های فرهنگی و ادبی مبتنی بر هنجارهای ایرانی - اسلامی؛
- احترام عملی به مفاخر فرهنگی و ادبی؛
- نوشتن متن‌های مناسب؛
- خوب سخن گفتن در جمع بر اساس درک متقابل.

آشنایی با ساختار و محتوای فارسی و نگارش ششم

در تدوین ساختار کتاب فارسی ششم، نگرش شبکه‌ای جایگاه ویژه‌ای دارد. در این نگرش، همه اجزا و عناصر سازنده درس‌ها در یک فصل، به یکدیگر پیوسته و درهم تنیده‌اند. این ویژگی، به ذهن دانش‌آموز جهت می‌دهد و درک و دریافت را آسان می‌سازد. توجه به نگرش شبکه‌ای و کاربرست آن چند فایده دارد:

- الف) فضای فکری و محتوایی را رنگی ویژه می‌بخشد.
  - ب) ذهن زبان‌آموز و مخاطب را جهت می‌دهد.
  - پ) یادگیری را ساده‌تر و درک و دریافت را آسان می‌سازد.
  - ت) بر پایه این نگرش تمام اجزا و عناصر سازنده فصل‌ها و درس‌ها به هم پیوسته و درهم تنیده‌اند.
  - ث) در این نگرش نخستین قدم در آموزش و یادگیری، توجه به کلیت اثر و چتر فراگیر فضای عمومی آن است که مخاطب را از جزئی نگری دور می‌سازد.
- با توجه به اهداف تعیین شده در راستای راهبردهای آموزشی زبان‌آموزی، فارسی ششم نیز در دو بخش «فارسی» شامل مهارت‌های شفاهی، ادراکی یا دریافتی زبان و «نگارش» شامل مهارت‌های نگارشی و کتبی زبان، در قالب دو کتاب شکل گرفته است.
- اگر چه چهار مهارت زبان‌آموزی از دید کنش دانش‌آموز به دو مهارت نیز تقسیم می‌شوند:
- ۱ «فعال یا تولیدی» سخن گفتن و نوشتن و ۲ «مهارت «انفعالی یا ادراکی» شنیدن و خواندن؛
- اما موضوع قابل تأمل، در هم تنیدگی و پیوستگی آنهاست که مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) را نیز پرورش می‌دهند.
- کتاب فارسی ششم شامل ۶ فصل و ۱۷ درس است که دو درس آن به صورت آزاد در نظر گرفته شده است تا معلمان و دانش‌آموزان با توجه به ادبیات بومی منطقه خود، به طراحی آن همت بگذارند.

جدول نمایه ساختار و محتوای کتاب فارسی ششم ابتدایی

فصل ۱ آفرینش	فصل ۲ دانایی و هوشیاری	فصل ۳ ایران من	فصل ۴ نام آوران	فصل ۵ راه زندگی	فصل ۶ علم و عمل
ستایش درس ۱: معرفت آفریدگار	درس ۳: هوشیاری	درس ۶: ای وطن	درس ۹: رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس	درس ۱۲: دوستی/ مشاوره	درس ۱۵: میوه هنر
حکایت: محبت	بخوان و حفظ کن: سخن	حکایت	بخوان و حفظ کن: باران	بخوان و حفظ کن: شیر خدا	حکایت: افلاطون و مرد جاهل
درس ۲: پنجره‌های شناخت	درس ۴: داستان من و شما	درس ۷: درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)	درس ۱۰: عطار و جلال‌الدین محمد	درس ۱۳: درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)	درس ۱۶: آداب مطالعه
بخوان و حفظ کن: ای مادر عزیز	حکایت: علم و عمل	بخوان و حفظ کن: همه از خاک پاک ایرانیم	حکایت: درخت علم	حکایت: عمرگران مایه	بخوان و حفظ کن: به گیتی به از راستی پیشه نیست
بخوان و بیندیش: هدهد	درس ۵: هفت خان رستم	درس ۸: دریاقلی	درس ۱۱: شهدا خورشیدند	درس ۱۴: راز زندگی	درس ۱۷: ستاره روشن
کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش: دوستان همدل	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش: بوعلی و بهمنیار	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش آوای گنجشکان
	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش: تندگویان	کارگاه درس پژوهی	بخوان و بیندیش: پیاده و سوار	کارگاه درس پژوهی نیایش

سازدهای درس‌های کتاب فارسی ششم

■ متن درس (شعر یا نثر)

■ درک مطلب

■ واژه‌آموزی / دانش زبانی / دانش ادبی

■ بخوان و حفظ کن

■ خوانش و فهم

■ بخوان و بیندیش

■ درک و دریافت

■ گوش کن و بگو

■ کارگاه درس پژوهی

■ زبان محلی

■ حکایت

جدول نمایه ساختار و محتوای کتاب نگارش ششم ابتدایی

بخش پنجم	بخش چهارم	بخش سوم	بخش دوم	بخش اول	عنوان
هنر و سرگرمی (خط تحریری، مرور فصل و حل جدول)	درک متن (تقویت درک خوانداری)	کارگاه نویسندگی (تقویت نگارش خلاق)	نگارش (آموزش انشانویسی)	املا و واژه‌آموزی / دانش زبانی / دانش ادبی (فعالیت‌های املائی، دانش زبانی، دانش ادبی، واژه‌سازی)	

مهارت‌های زبانی کتاب فارسی و نگارش ششم

الف) مهارت خواندن

خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زبانی است که در دوره ابتدایی به طور خاص مورد توجه قرار گرفته است. اولین سطح خواندن، روخوانی است. روخوانی نیز خود سطوحی دارد که گام اول آن خواندن درست و روان یک متن است. گام بعدی در روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن، با توجه به شرایط موجود و متناسب با فضای حاکم بر متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن پرداخته می‌شود، اما توجه به لحن و آهنگ آن مغفول می‌ماند. خواندن زیبا مانند دمیدن روح بر پیکره بی‌جان متن است. در صورتی که متن با لحن مناسب خوانده نشود، زنده نیست و برای دانش‌آموزان جذابیتی نخواهد داشت.

سطح دوم خواندن، درک متن است که در یک فرایند گام به گام، این مهارت در دانش‌آموزان تقویت می‌شود. گام‌های فرایند درک خواندن از طریق مراحل زیر طی می‌گردد: البته نیازی به آموختن این سطوح به دانش‌آموزان نیست و این مطالب ویژه معلمان است.

■ تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده

■ استنباط مستقیم

■ تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات

■ بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی

برای درک بیشتر مفاهیم فوق به معرفی آنها همراه با ارائه مثال می‌پردازیم:

تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده: منظور مطالبی است که به صورت صریح و آشکار در متن بیان شده است؛ مثلاً در متن آمده است «علی اهل یزد است»، و از خواننده سؤال می‌شود «علی اهل کجاست؟». در صورتی که خواننده، هنگام خواندن متن تمرکز کافی داشته باشد می‌تواند به سؤال پاسخ دهد؛ در این صورت او اطلاعات صریح متن را درک کرده است.

استنباط مستقیم: استنباط مستقیم از درک اطلاعات صریح متن فراتر است. منظور از رسیدن به استنباط، درک مطالبی است که به صورت آشکار در متن بیان نشده است و دانش‌آموز با توجه به سرخ‌هایی که در متن آمده است و دانسته‌های پیشین خود درباره جهان پیرامونش، می‌تواند بفهمد. به عنوان مثال در متن آمده است «صدای خش‌خش برگ‌ها در زیر پایش شنیده می‌شد...»، و از خواننده سؤال می‌شود «داستان متن در چه فصلی اتفاق افتاده است». در اینجا واژه پاییز آشکارا در

متن نیامده است و خواننده با توجه به صدای خش خش برگ‌ها و با توجه به شناختی که نسبت به فصل پاییز دارد می‌تواند به استنباط برسد. این گونه سؤال‌ها ابتدایی‌ترین سطح درک است اما در سطوح پیشرفته‌تر سؤال‌های ادراکی دشوارتر شده و نیاز به دقت و دانش پیشین بیشتری دارد.

تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات: منظور از این سطح، کنار هم گذاشتن تمامی اطلاعات متن و نتیجه‌گیری است. بهترین مثال برای سؤال‌های تلفیق اطلاعات متن، درک سیر رویدادهای متن است. وقتی خواننده متنی را می‌خواند باید رخداد‌های آن را به‌خاطر بسپارد، در این صورت می‌تواند مطالب را با هم تلفیق کند. برای سنجش این موضوع، رویدادهای متن به‌صورت به هم ریخته به خواننده داده می‌شود و از او خواسته می‌شود طبق ترتیب رویدادهای متن، جمله‌ها را شماره‌گذاری کند. گونه دیگر از پرسش‌های این سطح، به این صورت است که مثلاً در متن یک داستان دو شخصیت وجود دارد که از خواننده خواسته می‌شود در پایان دو شخصیت را با هم مقایسه کند.

بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی: این مرحله در حقیقت ترکیبی از سطح ۲ و ۳ است. در واقع خواننده قادر است تمام اطلاعات متن را با هم تلفیق کند، سپس آنها را با دانش پیشین خود درباره جهان پیرامونش پیوند دهد و به این ترتیب خلأهای متن را پر کرده و به جمع‌بندی آموخته‌ها برسد تا در پی آن معنای تازه‌ای از محتوای متن خوانده شده را برحسب توانایی ادراک خویش بسازد.

توجه:

سؤال‌های سطح ۲، ۳ و ۴ انعطاف بیشتری دارند و هر دانش‌آموز به درک و دریافت خود می‌تواند پاسخ صحیح دهد اما به این معنی نیست که به تعداد دانش‌آموزان پاسخ وجود دارد.

تحقیقات حاکی از آن است که بسیاری از دانش‌آموزان از مهارت روخوانی برخوردارند و متن را صدای بلند، روان و صحیح می‌خوانند، اما در بازیابی اطلاعات متن و تعبیر و تلفیق مطالب، عملکرد ضعیفی دارند. پیامد این درک ضعیف متن، در تمامی دروس نمود خواهد یافت. دانش‌آموز، مسئله ریاضی را می‌خواند. اما درک نمی‌کند که مسئله از او چه خواسته است؛ از این رو در حل آن دچار مشکل می‌شود. وقتی دانش‌آموز نمی‌تواند مطالب مطرح شده در کتاب درسی علوم را درک کند، آنها را حفظ می‌کند؛ بنابراین اندکی پس از امتحان، مطالب حفظ شده را فراموش خواهد کرد. این امر موجب می‌گردد که دانش‌آموز از همان دوره ابتدایی عادت کند که فقط به مهارت کسب دانش، آن هم به‌صورت سطحی بسنده کند و به مهارت اندیشیدن دست نیابد. از سوی دیگر زمانی که اندیشیدن و خلافت در امر یادگیری نادیده گرفته شود، این فرایند به تدریج خسته‌کننده و کسالت‌آور خواهد

شد. در حالی که اگر دانش‌آموزان بتوانند انواع متون را به صورت هدفمند و همراه با درک و آگاهی بخوانند، از کسب دانش فراتر خواهند رفت و یادگیری برای آنها، پویا و لذت‌بخش خواهد شد و توانایی استدلال و تولید علم را کسب خواهند کرد.

نتایج آزمون بین‌المللی سواد خواندن (پرلز) نشان می‌دهد دانش‌آموزان ایران در درک متن عملکرد بسیارضعیفی دارند. دانش‌آموزان کلاس چهارم ابتدایی در پنج دوره آزمون سواد خواندن ۲۰۰۶، ۲۰۱۱، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۱ شرکت کرده‌اند. ایران در این پنج دوره، جایگاه خوبی نداشته است و عملکرد دانش‌آموزان ایرانی در آزمون پرلز قابل قبول و مطلوب نیست.

کتاب فارسی ششم برای تقویت توانایی ادراکی زبان‌آموزان، نگاه ویژه‌ای به درک متن دارد. در پایان هر درس، فعالیت «درک مطلب» به آموزش درک متن می‌پردازد. همچنین صامت‌خوانی متن‌های «بخوان و ببندیش» و پاسخ به سؤال‌های «درک و دریافت» در انتهای آنها و یا چنین رویکردی طراحی شده‌اند. در انتهای هر متن شعر نیز، سؤالات «خواش و فهم» آمده است. پرسش‌های درک متن در یک فرایند گام به گام، طراحی شده است و سازماندهی عناصر کتاب بر نظامی استوار است. سؤال‌های «درک مطلب»، «درک و دریافت» و «خواندن و فهم» با توجه به سطوح درک متن، طراحی شده‌اند. افزون براین، صفحه فعالیت‌های درک متن کتاب مهارت‌های نوشتاری به آموزش مواد ادراکی اختصاص دارد. در آن بخش نیز سؤال‌هایی طراحی شده که در راستای پیمودن مراحل آموزش درک خوانداری، سازماندهی شده است.

توانایی خواندن متون، مهارتی است که اولیا و مربیان کودکان، از بدو ورود آنان به مدرسه، به آن علاقه و توجه دارند. به واقع در مدرسه است که دانش‌آموز با متن، به عنوان گونه‌ای دیگر از زبان یعنی زبان نوشتاری، آشنا می‌گردد. اما هدف آموزش این مهارت به دانش‌آموز چیست؟ یکی از پاسخ‌های متداول این است که می‌خواهیم به دانش‌آموز سواد بیاموزیم. در واقع، سواد از نظر بسیاری ادای درست واژه‌ها در سخن گفتن و یافتن معنای مراد نویسنده در نوشته است در حالی که در آموزش انتقادی و در ذهنیت طرفداران آن، نظر دیگری وجود دارد. از نظر اینان، هدف آموزش آن است که خواننده بتواند، در خواندن متن، ویژگی‌ها، ساختار و اهداف آن را بیابد. چنین آموزشی به کسب سواد انتقادی منجر می‌شود که ناظر بر جوانب اعتقادی، فرهنگی و هنری و ... متن است. اهمیت نظام آموزش انتقادی، در دوره‌های بالاتر مانند دبیرستان و دانشگاه، نمایان‌تر می‌گردد. از آنجا که در آن دوره‌ها تأکید بر درست‌خوانی و روان‌خوانی منتفی است، راحت‌تر می‌توان مهارت خواندن را با تفکر انتقادی همسو ساخت. تفکر انتقادی که جزء لاینفک آموزش انتقادی است به تفکری گفته می‌شود که هدفمند و منطقی در تصمیم‌گیری‌ها به ما کمک می‌کند.

فعالیت‌های مربوط به خواندن

■ فعالیت‌های مربوط به روخوانی

■ متن درس (شعر/ نثر)

■ بخوان و حفظ کن

■ بخوان و بیندیش

■ حکایت

فعالیت‌های مربوط به درک متن

■ درک مطلب

■ درک و دریافت

■ خوانش و فهم

■ فعالیت‌های درک متن کتاب نگارش

■ واژه‌آموزی/ دانش زبانی / دانش ادبی

سؤال‌های بخش درک مطلب و درک و دریافت از سطح مقدماتی تا پیشرفته تنظیم شده است.

نمونه‌هایی از پرسش‌های «درک مطلب» فارسی ششم

درک مطلب درس «پنجره‌های شناخت»

ردیف	پرسش	سطوح درک
۱	کدام یک از واژه‌های «خود، خلق، خلقت و خالق» با هم، هم‌خانواده‌اند؟ همه موارد را مشخص کنید. ☐ خود ☐ خلق ☐ خلقت ☐ خالق	تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده
۲	به نظر گروه عمل، شخصیت هر کس چگونه نمایان می‌شود؟	استنباط مستقیم
۳	از نظر نویسنده، «تفکر»، «ایمان»، «اخلاق»، «علم» و «عمل» چه ارتباطی با هم دارند؟	تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات
۴	به نظر شما تصویر درس چه ارتباطی با عنوان درس دارد؟	بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی

درک مطلب درس «رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس»

ردیف	پرسش	سطوح درک
۱	در لغتنامه دهخدا در جلوی هر کلمه‌ای چه اطلاعاتی آمده است؟	تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده
۲	به نظر نویسنده ارزش و عظمت لغتنامه دهخدا را با چه کتابی برابر نهاده‌اند؟ چرا؟	استنباط مستقیم
۳	دیدگاه نویسنده نسبت به دهخدا چیست؟ عبارتی از متن بنویسید که این نظر را نشان دهد.	تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات
۴	فکر می‌کنید مصرع‌های «درد عشقی کشیده‌ام که می‌رس» و «رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس» به ترتیب به کدام دغدغه دهخدا و کارهای او اشاره دارد؟	بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی

(ب) واژه‌آموزی

این بخش، با هدف گسترش و تقویت دامنه واژگان پایه دانش‌آموزان و آشنایی آنان با شیوه‌های واژه‌سازی در زبان فارسی معیار، سازماندهی شد. این کار به رشد توانایی‌های زبانی کمک می‌کند. گسترش دامنه واژه‌های دانش‌آموزان در درک خواندن و شنیدن و نیز مهارت در سخن گفتن و نوشتن، نمود می‌یابد. در این بخش ارائه مطالب از آسان به مشکل و با توجه به بسامد فرایند واژه‌سازی است.

جدول واژه‌آموزی کتاب فارسی ششم

شماره درس	نام درس	مهارت واژه‌آموزی
درس دوم	پنجره‌های شناخت	واژه‌های هم خانواده
درس چهارم	داستان من و شما	نشانه جمع «ان»
درس نهم	رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس	واژه + نامه
درس دوازدهم	دوستی	کاربرد امروزی واژه‌ها
درس پانزدهم	میوه هنر	واژه‌سازی و واژه‌های کوتاه شده
درس شانزدهم	آداب مطالعه	واژه + خوان/ خوانی

پ) دانش زبانی و دانش ادبی

جدول دانش زبانی و دانش ادبی کتاب فارسی ششم		
شماره درس	نام درس	موضوع
درس اول	معرفت آفریدگار	تغییر اجزای جمله و انواع جمله
درس سوم	هوشیاری	واژه‌های چندبخشی
درس پنجم	هفت خان رستم	مبالغه و کنایه
درس ششم	ای وطن	منادا
درس هشتم	دریاقلی	نشانه‌های نگارشی
درس دهم	عطار و جلال‌الدین محمد	قالب شعری
درس یازدهم	شهدا خورشیدند	تشبیه
درس چهاردهم	راز زندگی	شخصیت بخشی و مناظره معنای گذشته واژه‌ها، مخفف واژه‌ها
درس پانزدهم	میوه هنر	شبه جمله
درس هفدهم	ستاره روشن	زیبایی و لطافت سخن با بهره‌گیری از واژه‌های مخالف

ت) مهارت گوش دادن

در کتاب فارسی سوم، فعالیت «گوش کن و بگو» از درس یازدهم، برای پرورش تمرکز شنیداری و درک پیام اصلی و دقت در جزئیات متن طراح شده؛ اما در فارسی چهارم از درس اول فعالیت‌هایی طراح شده است که موجب تقویت تمرکز و درک شنیداری دانش‌آموزان می‌شود. این فعالیت‌ها سبب می‌شود مهارت شنیداری در یک فرایند سنجیده، به دانش‌آموزان آموزش داده شود. گام‌های این فرایند عبارت‌اند از:

- تمرکز بر سخن و بافت کلام متن شنیداری
- درک اطلاعات آشکار متن شنیداری
- استنباط متن شنیداری

■ درک سیر رویدادهای متن شنیداری

■ تفسیر و تلفیق اطلاعات متن شنیداری

■ ارزیابی و بیان نتیجه اطلاعات متن شنیداری

■ بحث و گفت‌وگو و اظهارنظر در مورد مطالب متن شنیداری

این فرایند به صورت درهم تنیده با دیگر مهارت‌ها در پایه پنجم به صورت توسعه یافته، تقویت می‌شود و در فارسی ششم تکمیل می‌گردد.

پرورش و تقویت «سواد شنیداری»، اصلی‌ترین هدف این بخش است. مقصود ما از سواد شنیداری، دریافت و کسب دانش و اطلاعات از راه گوش دادن هدفمند است؛ آگاهی‌هایی که از راه دریچه‌های گوش و توانایی خوب گوش دادن، حاصل می‌شود.

سواد شنیداری هم مانند دیگر مهارت‌ها، به پرورش و مراقبت نیاز دارد. به همین سبب، ما از واژه «پرورش» در اینجا بهره گرفته‌ایم؛ یعنی مهارت خوب گوش دادن و از راه گوش، ذهن و زبان را پروردن؛ این مهارت گام‌ها و مراحل دارد تا مبتنی بر برنامه و اهداف زبان آموزی تربیت گردد و به رشد مؤثری برسد. اگر تربیت شنیداری، درست اتفاق بیفتد؛ درک شنیداری هم در پی آن، حاصل خواهد شد.

در اجرای این فعالیت‌ها، متن شنیداری از طریق رمزینه‌های سریع پاسخ برای دانش‌آموزان پخش می‌شود، آنها با دقت گوش می‌کنند و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ می‌دهند. دانش‌آموزان نباید متن یاد شده را قبلاً دیده یا شنیده باشند. به همین سبب، این متن‌ها در کتاب درسی نیامده است. معلمان گرامی لازم است توجه داشته باشند اگر کلاس آنها کارافزارهای پخش متن شنیداری را ندارد این فعالیت را رها نکنند. خودشان متن را بخوانند یا یکی از دانش‌آموزان که در خواندن، تسلط کافی دارد، متن را بخواند. متن‌های شنیداری در پیوست انتهایی کتاب راهنمای معلم ارائه شده است.

در انجام فعالیت‌ها، لازم است دانش‌آموزان با دقت به متن شنیداری گوش دهند. این کار، حافظه شنیداری آنان را رشد می‌دهد و قدرت تصویرسازی‌های ذهنی دانش‌آموزان را می‌پروراند. پس از این پویه‌های ذهنی، می‌توانند به پرسش‌های مربوط به آن متن، پاسخ دهند.

جدول مهارت گوش دادن کتاب فارسی ششم	
گوش کن و بگو	
درس دوم	قصه رفتاریکان
درس ششم	قصه حماسه هرمز
درس دوازدهم	قصه یک قطره غسل

ث) مهارت سخن گفتن

توانایی خوب سخن گفتن، عامل مهمی در رشد و شکوفایی فکری به شمار می آید. از این رو، نیکو گفتاری و پرورش فن بیان، در فرهنگ و آموزه های ما بسیار با اهمیت است. خداوند، در قرآن مجید می فرماید: «قُلْ لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...» به بندگانم بگو که سخن بهتر را به زبان آورند... (سوره اسرا، آیه ۵۳)» آموزش سخن گفتن و پرورش «فن بیان» با برنامه ای مشخص از کتاب فارسی سوم ابتدایی، آغاز گردید. فعالیت های فارسی چهارم و پنجم در تکمیل مهارت سخن گفتن، طرّاحی ویژه ای داشت و اکنون در پایه ششم همین مهارت، تداوم و توسعه می یابد.

در فارسی سوم آموزش با فعالیت تصویری «نگاه کن و بگو» آغاز می شد. تصاویر به گونه ای انتخاب شده بودند که به کمک آنها موضوع در ذهن دانش آموز طبقه بندی شود تا بتواند منسجم سخن بگوید. در اواسط کتاب، فعالیت «صندلی صمیمیت» جایگزین «نگاه کن و بگو» شده بود و در واقع آموزش سخن گفتن، یک گام ارتقا را نشان می داد و دانش آموز باید تنها با یک موضوع، بدون ارائه تصویر، سخن بگوید. این فعالیت، سخن گفتن منسجم و پیوسته به موضوع را آموزش می دهد و تمرینی برای سخن گفتن مناسب در برابر جمع و پرورش فن بیان در کودکان است. بانظم و ترتیب و اندیشیده سخن گفتن، پیش درآمد درست نویسی و نوشته خلاق است.

در کتاب فارسی چهارم، فعالیت صندلی صمیمیت با دو عنوان «تصویرخوانی و صندلی صمیمیت» و «قصه گویی و صندلی صمیمیت» به چشم می خورد. در کتاب فارسی پنجم نیز، فعالیت هایی تحت عنوان «تصویرخوانی و صندلی صمیمیت» و «شعر خوانی و صندلی صمیمیت» دیده می شود. اما در فارسی ششم فعالیت خاصی در نظر گرفته نشده است، انتظار می رود دانش آموزان این پایه (ششم) که در مهارت سخن گفتن به سطح قابل قبولی رسیده اند از این مهارت در تکوین مهارت های دیگر بهره گیری کنند.

ج) مهارت نوشتن

پس از تولید شفاهی زبان که فرصت آن در کتاب فارسی برای دانش آموزان فراهم شده، تولید کتبی در قالب فعالیت هایی متنوع در کتاب نگارش صورت می گیرد.

■ فعالیت های بخش نگارش در پایه ششم :

ساختن متن با واژه ها، ادامه دادن داستان در یک بند، کامل کردن متن با استفاده از حروف ربط و اضافه، تحقیق و گزارش نویسی در بندهای کوتاه، خلاصه کردن داستان و انتخاب نام برای آن، پرکردن

جای خالی در جملات، بازنویسی شعر به نثر ساده، خاطره‌نویسی، ساختن متن معنی‌دار با جملات پراکنده و توصیف تصویر.

■ فعالیت‌های کارگاه نویسندگی در پایه ششم :

تولید متن توصیفی، استفاده از آرایه‌های ادبی در متن، پرهیز از واژگان شکسته و محاوره‌ای در نوشتار، توضیح مثل‌ها، گسترش دامنه واژه‌ها، شرح حال‌نویسی، ساده‌نویسی، بهره‌گیری از حواس پنج‌گانه در نوشتن، مقایسه، تهیه روزنامه دیواری، گزارش‌نویسی، خاطره‌نویسی، خلاصه‌نویسی، بازسازی وقایع و رویدادها، لطیفه‌نویسی، طنز نویسی و ... .

دانش‌آموزان در سال‌های قبل بندنویسی را فرا گرفته‌اند و در نگارش متن خود از آن استفاده می‌کنند. درک متن‌های خوانده و نوشته شده نیز به بهبود قرائت صحیح و توسعه مهارت درک متن می‌انجامد. فعالیت‌های املائی نیز در کنار املائی تقریری به تقویت مهارت املا‌نویسی کمک می‌کنند. مهارت نوشتن به نویسنده، امکان می‌دهد تا پس از تفکر و تأمل، نوشته‌های خود را بازنگری و ویرایش کند. نویسنده هرچه در به کارگیری ضوابط و هنجارهای نگارشی توانا تر باشد، منسجم‌تر خواهد نوشت.

نوشتن، سطوحی دارد. املا یکی از سطوح مقدماتی آن است. املا خود شامل مراحل است که از آن جمله می‌توان به نوشتن درست نشانه‌ها، توانایی تبدیل نشانه‌های آوایی به نوشتاری و توانایی خوانا و زیبانویسی اشاره کرد. رو‌نویسی، غیرفعال است اما املا که از آن پیشرفته‌تر و با ارزش‌تر است، همچنان مورد توجه بوده و هست.

سطح دیگر نوشتن، نگارش و انشاست، آموزش نگارش در پایه سوم ابتدایی با بندنویسی شروع شد و در فارسی چهارم با ساختار بند و گونه‌های بند (روایی و توصیفی) و آموزش نگارش، تداوم یافت. در فارسی پایه پنجم، با تکیه به آن آموخته‌ها، به توانایی نگارش و رسیدن به نوشتن خلاق بیشتر توجه شد و آنچه مهم بود، کمک به قدرت آفرینشگری و پرورش این توانایی بود؛ از این‌رو، از اینکه ذهن دانش‌آموزان قالبی بار بیاید و ساختار نوشته سد راهشان شود آگاهانه پرهیز شد تا در پایه ششم قادر باشند با شناخت لازم، در نوشتن مهارت کسب کنند.

آموزش مهارت نوشتن و نوشتن خلاق به هدایت و نظارت علمی و آموزشی آموزگاران محترم، وابسته است. کاراترین راهبرد در پیشبرد سطح دانش‌آموزان در تقویت توانایی اشنانویسی، ورزش‌های ذهنی – زبانی و تجربه‌های قلمی ساده آنان است. باید برای آفرینش ذهن و بارش مغزی، فرصت ایجاد کنیم و بگذاریم دانش‌آموزان بی‌دغدغه ساختار و قالب، بنویسند.

چ) مهارت فرا زبانی «تفکر»

در آموزش‌های نوین، بر پرورش تفکر و خردمندی و تعقل، بسیار تأکید می‌شود و دانش‌آموزان را، از تقلید و تکرار مطالب، بدون درک صحیح آنها، برحذر می‌دارند. حضرت علی (ع) در زمینه اهمیت (درک و فهم) می‌فرماید: «ارزش درک و فهم یک مطلب به مراتب بهتر از تکرار و خواندن آن است». علامه محمدتقی جعفری درباره نقش «تعقل» در تربیت اسلامی و اهمیت آن در قرآن کریم می‌گوید: «این ماده در قرآن مجید با عبارات گوناگون مؤکداً مورد تذکر قرار گرفته است. با واژه «تفکر» در ۱۶ آیه، با واژه «عقل» در ۴۹ آیه، با واژه «لُب» به معنای عقل ناب و تعقل عمیق، در ۱۶ آیه».

همچنین در اهمیت تعقل و تفکر، در اسلام آمده است: ساعتی تفکر، بالاتر از هفتاد سال عبادت است. استاد شهید مطهری نیز اشاره می‌کند، علم افراد ممکن است دو گونه باشد: دانسته‌هایی که فرد حفظ کرده «علم مسموع» و دانسته‌هایی که حاصل تجربه و تحلیل فکری است، «علم مطبوع». برنامه آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی نیز به تفکر، خردمندی و بهره‌گیری از نیروی عقل در موقعیت‌های اجتماعی و شرایط زندگی به عنوان مهارت‌های فرا زبانی، توجهی ویژه دارد و با همین رویکرد به تدوین محتوا پرداخته است؛ تازمینه مناسب برای رشد این شایستگی در دانش‌آموزان فراهم آید. معلمان باید در طراح‌ی آموزشی خود به ویژه در درس فارسی، دانش‌آموزان را به تفکر مداری و دوری از حافظه محوری ترغیب کنند و فعالیت‌های تفکر محور را، با رویکرد حل مسئله، در متن فعالیت آموزشی خود بگنجانند.

هنگامی که از مهارت‌های زبانی با عنوان‌های مختلف، از جمله مهارت‌های اصلی پایه و چهارگانه سخن به میان می‌آید، به ترتیب و توالی آنها، که عمدتاً به صورت گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن است، تأکید می‌شود.

اگرچه هم‌زمان با پیدایش شیوه‌های آموزش زبان و گسترش بحث‌های نظری، مسائل گوناگون دیگری از قبیل ضرورت‌های محیطی، ارتباط فرهنگی، تعامل بین فرهنگی، جامعه‌شناسی زبان مقصد و غیره در مورد مهارت‌های چهارگانه مطرح می‌شد، ولی در حوزه آموزش زبان، اصطلاح جدیدی برای آن ابداع نگردید. در آخرین دهه قرن گذشته میلادی، در متون تحقیقی آموزش زبان، از مهارت جدیدی با عنوان کلی مهارت پنجم «تفکر» سخن به میان آمد.

مهارت‌های چهارگانه یادشده زبانی را می‌توان از زوایای مختلف دسته‌بندی نمود. این مهارت‌ها از دیدگاه نحوه برقراری ارتباط به دو مهارت «کتبی» خواندن و نوشتن و مهارت «شفاهی» گوش دادن و سخن گفتن و از دید گنیش دانش آموز به دو «مهارت تولیدی» (سخن گفتن و نوشتن) و «مهارت درکی» (گوش دادن و خواندن) تقسیم می‌شوند. از منظر تحلیل داده‌های زبانی، این دسته‌بندی به دو

«مهارت پردازی» شنیدن و خواندن و «مهارت افزایشی» صحبت کردن و نوشتن و از زاویه مسیر حرکت داده‌ها و نحوه دریافت و ارسال پیام به دو «مهارت ورودی» گوش دادن و خواندن و «مهارت خروجی» سخن گفتن و نوشتن، قابل تقسیم‌اند.

کسب هریک از مهارت‌های زبانی، توانایی‌های متناسب و متفاوتی را در زبان‌آموز ایجاد می‌کند. مهارت گوش دادن به زبان‌آموز در تقویت سواد شنیداری به منظور درک پیام گوینده، کمک می‌کند، مهارت سخن گفتن توانایی انتقال مقصود را پرورش می‌دهد، مهارت خواندن موجب توانایی زبان‌آموز در درک مطلب و استنباط پیام متن می‌گردد و مهارت نوشتن، توانایی زبان‌آموز را در انتقال پیام، در قالب نوشتار به دنبال دارد.

«در حال حاضر و در پی تغییر نگرش نسبت به زبان، برخی از متخصصان آموزشی، کسب صرف دانش زبانی را دیگر به معنای توانایی زبان‌آموز در برقراری ارتباط، کامل و موفق نمی‌دانند و به همین جهت، علاوه بر مهارت‌های چهارگانه، لزوم کسب مهارت دیگری را نیز در فرایند آموزش زبان مورد تأکید قرار داده‌اند. از این مهارت تحت عنوان «مهارت پنجم» نام برده می‌شود. مهارت پنجم مقدمه‌ای برای آمادگی زبان‌آموز و اعتماد به نفس بیشتر وی در جهت تولیدات شفاهی است. اطلاق عنوان پنجم برای مهارت‌ها و توانایی‌های تفکرمدارانه، به معنای وجود مهارت‌های اول تا چهارم در آموزش زبان و اولویت‌های آنها براساس اعداد نیست. اطلاق عدد پنج به مهارت پنجم الزاماً به معنای کسب این مهارت پس از مهارت «نوشتن» نیست. برعکس این مهارت در جایگاهی پیش از مهارت‌های گوش دادن و سخن گفتن قرار می‌گیرد و مقدمه‌ای بر مهارت نوشتن محسوب می‌شود. مهارت پنجم، به معنای تفکر، به تقویت مهارت نوشتن منجر می‌گردد».

روش‌های تدریس

معلمی، هنری چند سویه است. یک سوی آن توانایی‌های علمی و تخصصی است؛ سوی دیگر، برخورداری از هوش و خلاقیت فکری و سوی دیگر آن، توانایی‌های زبانی است و... اما یکی از اضلاع بسیار مهم و کارا در معلمی، داشتن روشمندی و شیوه مناسب تدریس و آموزش است. اعتدالی کیفیت آموزش و ثمربخشی معلمان در زمینه بهبود یادگیری شاگردان، به حرفه‌ای شدن معلمان و به میزان توانایی آنان در بهره‌گیری از روش‌های متنوع و فعال، بستگی دارد.

معلم حرفه‌ای کسی است که در راستای رشد و شکوفایی استعدادهای فطری خود، به شناخت علمی و مهارت‌های عملی مجهز باشد و از روش‌های نوین آموزش در کلاس و آموزش بهره‌برد. معلمان عزیز می‌توانند روش‌ها و الگوها را با توجه به شرایط و عوامل زیر انتخاب کنند :

فضای فیزیکی کلاس، موقعیت جغرافیایی و بومی، وضعیت آب و هوای منطقه، امکانات مدرسه، توانایی‌های شخصی و خلاقیت‌های فردی خود و بالأخره وضعیت روحی و حس و حال دانش‌آموزان. هدف از به‌کارگیری روش‌های مختلف در آموزش، ایجاد تنوع و جذابیت در محیط یادگیری و دلنشین کردن موضوع آموزش است. در این نگاه، معلم از متکلم وحده بودن به تسهیل‌کننده فرایند یاددهی - یادگیری تغییر نقش می‌دهد و از استعدادها و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در جهت بهبود وضعیت آموزشی بهره می‌گیرد. در کتاب‌های راهنمای معلم فارسی سوم، چهارم و پنجم، مشروحاً به بعضی از روش‌ها از جمله «قضاوت عملکرد»، «روش تدریس اعضای گروه»، «کارایی گروه» و «روشن‌سازی طرز تلقی»، ساخت‌گرایی، تفکر استقرایی و نمایش خلاق با تأکید بر فعالیت‌های گروهی، همیاری و مشارکتی که در دوره ابتدایی جایگاه ویژه‌ای دارد، پرداخته شد. در این کتاب در ادامه، نمایه درس‌ها و روش‌های پیشنهادی هر یک از درس‌ها آمده است.

توجه:

کاربست روش‌های تدریس در فرایند یاددهی - یادگیری نشان‌دهنده ذهن طبقه‌بندی شده، طراحی آموزش و برنامه‌ریزی مناسب است. این نوع آموزش، اثرگذار و مفید خواهد بود اما باید به هوش باشیم که خود روش‌ها و مراحل آن، دست و پای خلاقیت فردی ما را نبندد و ما را در تنگنای خود، گرفتار نسازد.

در راستای شناخت ابعاد و نمونه‌های علمی و عملی رشد و پرورش دانش‌آموزان، در زیر به نمونه‌هایی از الگوهای تدریس اشاره می‌شود. در کنار روش‌ها و زمینه‌های سریع پاسخ‌بهره‌گیری از رسانه‌ها و کارافزارهای متنوع آموزشی، هم بر بویایی و تنوع آموزش و هم بر میزان تأثیرگذاری آموزه‌ها خواهد افزود. با توجه به همین مسئله بوده است که امروزه نگاه کارشناسان قلمرو آموزش، به دامنه فراخ‌تری دست یافته، به طوری که علاوه بر نسخه چاپی کتاب درسی، رسانه‌هایی همچون فیلم بررسی و تحلیل درس‌ها را نیز تولید کرده‌اند که لازم است همکاران گرامی، به تناسب محتوای درس و فضای کلاس از این رسانه‌ها بهره بگیرند.

■ بحث گروهی

در صورتی که پرسش و پاسخ از حالت دو طرفه بین معلم و دانش‌آموز یا دانش‌آموز و دانش‌آموز خارج شود و معلم موضوع مشخصی را در کلاس طرح کند تا دانش‌آموزان درباره آن با هم مشورت و اندیشه کنند؛ روش بحث گروهی به کار گرفته شده است.

این روش از جمله روش‌های فعال و مشارکتی در امر آموزش به شمار می‌رود. بنابراین، دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف طبقه‌بندی می‌شوند و با هدایت معلم به گفت‌وگو می‌پردازند. اهمیت این روش، با توجه به ماهیت زبان و ادبیات فارسی، زمانی روشن می‌شود که نمایندگان هر گروه، نظر خود را بیان کنند و ضمن گوش دادن به اظهارات دیگر گروه‌ها، به نقد و تحلیل نیز تسلط یابند. گروه‌بندی مناسب، کنترل زمان، هدایت گروه‌ها، طرح موضوعات مناسب و... از جمله شرایط اساسی برای به‌کارگیری این روش است.

■ ایفای نقش، قصه‌گویی و نمایش خلاق

برخی از دروس به گونه‌ای سازماندهی شده‌اند که با هدایت معلم می‌توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت. این روش‌ها چنانچه با تبادل نظر و ارزشیابی در کلاس همراه شود، می‌تواند اهداف آموزش زبان و ادب فارسی را محقق سازد. بخشی از این اهداف عبارت‌اند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم‌بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای زبانی و ادبی.

■ گردش علمی

در این روش، معلم برای یادگیری بهتر، دانش‌آموزان را به بیرون از کلاس می‌برد. دانش‌آموزان با توضیح و توصیف دیده‌ها و شنیده‌های خود به صورت گفتاری و نوشتاری به پرورش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی خود ناآل می‌شوند. می‌توان از آنها خواست تا گزارش تهیه کنند، یادداشت بردارند، اطلاعات به‌دست‌آمده را طبقه‌بندی کنند و زیبایی‌های مشاهده شده را توصیف نمایند یا آنها را به تصویر کشند تا به این ترتیب به پاره‌ای از مهارت‌های نگارشی تسلط یابند.

■ تفکر استقرایی (گردآوری، سازماندهی، کنترل و کاربرد داده‌ها)

این روش بر آموزش تفکر و نیز طبقه‌بندی کردن استوار است. دانش‌آموزان براساس تعیین شاخص‌هایی در گروه، اطلاعات را سازماندهی و طبقه‌بندی می‌کنند و سپس درباره آنها توضیح می‌دهند. همچنین طبقه‌بندی‌های مختلف، گروه‌ها را با هم مقایسه و برای هر کدام، نامی انتخاب می‌کنند.

■ بدیعه‌پردازی (پرورش تفکر خلاق)

فرایندهای خاص بدیعه‌پردازی از مجموعه فرض‌هایی درباره روان‌شناسی خلاقیت به‌وجود می‌آیند. مراحل اجرای الگوی بدیعه‌پردازی: توصیف اولیه، قیاس مستقیم، قیاس شخصی، تعارض فشرده و توصیف خلاق است.

■ حل مسئله

در این روش، مسئله‌ای مطرح می‌شود که می‌تواند از گرفتاری قهرمان قصه آغاز شود. دانش‌آموزان به توصیف و تبیین مسئله می‌پردازند و راه حل یا راه‌حلهایی برای آن پیدا می‌کنند. پس از بحث و گفت‌وگو، معلم نظر خود را درباره حل مشکل قهرمان داستان اظهار می‌دهد. آنگاه دانش‌آموزان علت وقوع حوادث را در قصه‌ها بررسی و ارتباط علت و معلولی وقایع را کشف می‌کنند. سپس ایده‌ها و نظرهای مختلف را به یکدیگر مربوط و با هم مقایسه و نتایج داستان‌ها را پیشگویی می‌کنند.

■ کارایی گروه

دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم می‌کنند و هر یک از اعضای گروه، تکلیف مشخص شده را به‌طور انفرادی می‌خواند، بعد به سؤال‌های آزمون که در اختیار او قرار می‌دهند، پاسخ می‌دهد. سپس در گروه درباره پاسخ‌های خود به گفت‌وگو می‌پردازند و دلایل انتخاب یا رد آن را ارزیابی می‌کنند. در مرحله بعد، کلید سؤال‌ها در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد و اعضای گروه درک عمیقی از بهترین پاسخ به دست می‌آورند. سپس اعضای گروه پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره‌گذاری و در پایان، نمره مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کنند. از این روش در کلاس‌های فارسی و در تدریس حوزه‌های مختلف آن (از قبیل متن درس‌ها، اجرای تمرین‌ها، املا، انشا، دستور و آرایه‌ها) می‌توان بهره گرفت.

■ تدریس اعضای گروه

با این روش، قسمت عمده‌ای از موضوع درس طی یک دوره زمانی کوتاه با مطالعه گروه، تحت پوشش قرار می‌گیرد. متن مورد تدریس، باید به گونه‌ای انتخاب شود که به بخش‌های مستقل از یکدیگر قابل تقسیم باشد. بخش‌ها نیز از نظر حجم و دشواری، باید تقریباً برابر باشند.

دانش‌آموز یک بخش از موضوع تعیین شده را مطالعه می‌کند و سپس با هم‌تاهای خود که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکال‌های خود تبادل نظر می‌کنند. سپس به گروه خود برمی‌گردند و به ترتیب از اول تا آخر، به نوبت تدریس می‌کنند.

طرح تدریس اعضای گروه، بر دو اصل استوار است :

■ نخست آنکه هر یک از شرکت‌کنندگان، قسمت متفاوتی از موضوع درسی را که قرار است همه یاد بگیرند، می‌خواند.

■ دوم اینکه هر فراگیرنده می‌تواند به اعضای گروهش آموزش دهد. بنابراین، هر عضو هم در نقش معلم و هم شاگرد عمل می‌کند.

زمانی که فراگیران دریابند کارایی گروه مستلزم آن است که هر فرد یک بخش از موضوع را فراگیرد و سپس آن

را به دیگران آموزش دهد، برانگیخته می‌شوند تا با مطالعه بخش تعیین شده و آمادگی کامل برای جلسه کار گروهی به گروه خود کمک کنند. همچنین به آن عضو از گروه که آموزش می‌دهد کمک می‌کند تا حد امکان موفق باشد. با این روش، گروه می‌تواند یادگیری‌اش را به حداکثر برساند.

طرح تدریس اعضای گروه این امکان را می‌دهد که قسمت عمده‌ای از موضوع درس، طی یک دوره کوتاه زمانی با مطالعه گروه، تحت پوشش قرار گیرد. تقسیم موضوع، دقیقاً زمانی مناسب خواهد بود که هدف آموزشی، مطالعه اجمالی در یک قلمرو وسیع باشد، نه مطالعه عمیق آن.

در انتخاب متن مورد استفاده باید به چند نکته زیر توجه کرد:

- متن باید قابل تقسیم به تعداد بخش‌های هماهنگ با تعداد فراگیران در هر گروه (معمولاً سه تا پنج نفر) باشد.
- این بخش‌ها باید از نظر طول، تقریباً برابر و از نظر دشواری در ردیف هم باشند.
- نکته مهم اینکه هر یک از بخش‌ها مستقل از بخش‌های دیگر قابل فهم باشد، زیرا فراگیرنده فقط یک قسمت را مطالعه می‌کند و باید بتواند آن بخش را، مستقل از اطلاعات موجود، در بخش‌های دیگر درک کند.
- البته در هر تکلیفی، مطلب باید به اندازه کافی دشواری داشته باشد تا فراگیران را به چالش بکشد ولی نه آن قدر دشوار که آنان را مغلوب و مأیوس کند.

■ اجرای طرح

- ۱ یک بخش از موضوع برای آمادگی هر فراگیرنده تعیین می‌شود. در این مرحله هر فراگیرنده فقط بخش تعیین شده خود را دریافت می‌کند. باید اطمینان یافت که فراگیران حقیقتاً مطلب را از یکدیگر یاد بگیرند و نه از مطالعه تمام بخش‌ها (میزان یادگیری دانش‌آموزان توسط آزمونی که تمام بخش‌ها را در بر می‌گیرد، سنجیده می‌شود).
- ۲ فراگیرنده، قبل از تدریس با همتایان خود، که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکالات خود و بهبود روش اجرا، تبادل نظر می‌کنند (فراگیران می‌توانند از ابتدا در جمع همتاهای خود بنشینند و رفع اشکال کنند، آن‌گاه به تیم خود برگردند).
- ۳ وقتی گروه، گرد هم می‌آید، یک فراگیرنده کار را با تدریس بخش مربوط به خود شروع می‌کند. این عضو گروه، مجاز است از هر نوع یادداشت یا کمکی که مجاز شناخته شده است، استفاده کند، ولی مستقیماً به متن اصلی رجوع نمی‌کند. دیگر فراگیران می‌توانند بپرسند، مخالفت کنند، یادداشت بردارند یا استنتاج نمایند. هر عضو به نوبت بخش جدیدی را تدریس می‌کند.
- ۴ در این مرحله، از کل موضوع، آزمون گرفته می‌شود. سؤالات از قبل آماده شده است و می‌تواند در قالب هر یک از آزمون‌ها باشد. این آزمون حاوی تعدادی سؤال از هر قسمت و چند سؤال درک مطلب عمومی مربوط به کل موضوع است.

۵) کلیه سؤال‌ها در اختیار فراگیران قرار می‌گیرد و آنان به آزمونشان نمره می‌دهند و نمرات فردی و معدل نمرات فردی را محاسبه می‌کنند.

فراگیران با استفاده از نمرات فردی می‌توانند میزان فهم خود را از موضوع ارزیابی کنند. همچنین نمرات فردی نشانه‌ای از پیشرفت فرد در یادگیری است. فراگیران باید به نمره خود از آن قسمتی که تدریس را برعهده داشته‌اند، توجه کنند. هرچه اختلاف بین نمرات فردی و معدل گروه کمتر باشد، بیانگر آن است که مهارت‌های در تدریس و یادگیری تولید شده از عمل متقابل تیم، بیشتر شده است.

۶) کارایی تدریس فراگیران، مطابق با جدول رسم شده ارزیابی می‌شود.

۷) برای جمع‌بندی مطالب و اطمینان از یادگیری و ارزشیابی نهایی، با فراگیران گفت‌وگو شود. به هر عضو گروه، از غیر مؤثر (۱) تا مؤثر (۵)، در هر مورد نمره بدهید.

نام نفر ششم	نام نفر پنجم	نام نفر چهارم	نام نفر سوم	نام نفر دوم	نام نفر یکم	موارد
						۱- آیا به واقعیت‌ها و اطلاعاتی که ارائه می‌داد، اطمینان داشت؟ ۲- آیا نکات مهم را در مقایسه با جنبه‌های کم اهمیت‌تر اطلاعات جدا می‌کرد و مورد تأکید قرار می‌داد؟ ۳- آیا نکات، طبق یک روال منطقی و منظم ارائه شد؟ ۴- آیا در هنگامی که مورد سؤال قرار می‌گرفت، اعتماد به نفس داشت؟ ۵- آیا برای روشن کردن مفاهیم و کسب اطمینان از دقت و فهم، سؤال می‌کرد؟

■ پرسش و پاسخ

طرح سؤال و تقویت توانایی پرسشگری، از آموزه‌های بسیار مهمی است که کمتر به آن توجه می‌شود. قدرت پرسشگری به توانایی ادراکی افراد، وابسته است. در این روش، معلم پرسش‌های مناسبی را تهیه می‌کند و تدارک می‌بیند و آنها را به گونه‌ای در کلاس به کار می‌گیرد که دانش‌آموزان به سمت اهداف برنامه و درس، هدایت شوند.

در این روش، معلم می‌تواند برای تکمیل یادگیری پرسش‌هایی فی‌البداهه نیز طرح کند. نکته مهم این است که مدیریت و هدایت دانش‌آموزان و تنظیم زمان برای پاسخ به پرسش باید مورد توجه باشد. این روش مهارت‌های گوش دادن، سخن گفتن، نقد و تحلیل و حافظه شنیداری و قدرت بیان را تقویت می‌کند. چنانچه از نتایج بحث‌ها هم گزارشی تهیه شود به تقویت چهار مهارت زبانی خواهد انجامید.

■ روشن‌سازی طرز تلقی

این روش برای درس‌هایی که مفاهیم ذهنی و محتوای معرفت‌شناختی دارند، مناسب‌تر است. روشن‌سازی طرز تلقی، به فراگیران کمک می‌کند تا آنان با پاسخ دادن به یک سؤال یا تکمیل یک جمله، طرز تلقی خود را ارزیابی کنند، سپس آنان دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و به کمک شرایط شناخته شده و اطلاعاتی که در اختیار دارند، بهتر را برگزینند و درباره‌اش به توافق برسند. سپس هر فرد، پاسخ خود را ارائه می‌دهد تا مورد ارزیابی قرار گیرد. طرز تلقی افراد پس از بحث نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا مشخص شود آیا تغییری رخ داده است یا خیر؟ بنابراین، این روش فراگیران را قادر می‌سازد که کشف کنند طرز تلقی‌شان بر پایه محکمی از حقایق، اطلاعات و منطق، استوار شده است.

■ واحد کار و ارائه

از این روش، می‌توان برای فعالیت‌های خارج از کلاس استفاده کرد. به این ترتیب که شاگردان بر اساس موضوعات تعیین شده، در خارج از کلاس اطلاعات را به صورت گروهی یا فردی جمع‌آوری و درباره‌اش، گزارش تهیه می‌کنند، سپس گزارش را در کلاس می‌خوانند. موضوعاتی از قبیل سرگذشت شاعران، نویسندگان، شخصیت‌های علمی، اجتماعی و مذهبی، زیبایی‌شناسی و موسیقی شعر در آثار شعرای ایران می‌تواند برای استفاده از این روش موردنظر باشد. این روش برای تقویت حس پژوهش و تقویت مهارت‌های جست‌وجوگری مؤثر است.

■ کاوشگری علمی

این الگو شاگردان را به انواع روش‌های منظم مورد استفاده اندیشمندان در سازمان‌دهی دانش و تدوین اصول آشنا می‌سازد و به آنان بعضی از مهارت‌ها و نیز زبان کاوشگری دانشمندان را می‌آموزد. آموزش کاوشگری درگیر کردن مستقیم شاگردان با تمرین‌هایی است که فرایند علمی را در زمانی بسیار کوتاه فشرده می‌سازد. مراحل اجرای الگوی کاوشگری عبارت‌اند از برهم‌زدن عادت ذهنی، پرسشگری، فرضیه‌سازی، آزمایشگری، تحلیل و نتیجه‌گیری.

■ دریافت مفهوم

معلم نمونه‌هایی از مفهوم موردنظر را به دانش‌آموزان ارائه می‌دهد تا در ساخت‌شناسی و شکل‌گیری آنها جهت‌دار، هدفمند و تأثیرگذار باشد. مراحل این روش عبارت‌اند از: شناسایی مفهوم، آزمون دریافت مفهوم و تحلیل راهبردهای تفکر.

■ قضاوت عملکرد

روشی است که کمک می‌کند دانش‌آموز با دریافت راهنمایی‌هایی از سمت معلم، به دنبال یادگیری برود و در پایان به توانایی‌های خود پی ببرد. در این روش، دانش‌آموزان به وسیلهٔ معیارهایی، کار خود و دیگر دانش‌آموزان را بررسی و قضاوت می‌کند.

■ روش اجرا :

- ۱ دانش‌آموزان یک بار، متن درس را با دقت، صامت خوانی می‌کنند.
- ۲ متن درس را خلاصه کرده، بروی برگه‌ای می‌نویسند.
- ۳ در گروه‌های تعیین شده، قرار می‌گیرند و متن درس خلاصه شدهٔ خود را با افراد گروه به بحث و گفت‌وگو می‌گذارند و سعی می‌کنند نکات استفاده شده در خلاصهٔ خود را با ارائهٔ دلیل به دیگران منتقل کنند و معیارهایی را که برای خلاصه‌نویسی در نظر گرفته‌اند، مورد بررسی قرار دهند.
- ۴ در نهایت یکی از خلاصه‌ها یا مجموعه‌ای از آنها، از طرف گروه به عنوان فعالیت گروه پذیرفته می‌شود.
- ۵ معیارهای مناسب، برای خلاصه‌نویسی از طرف آموزگار در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد (نکات کلیدی برای خلاصه کردن متن).
- ۶ افراد همهٔ گروه‌ها، متن خلاصه شدهٔ گروه خود را با معیارهای مناسب مورد بازنگری قرار می‌دهند و تغییرات لازم را اعمال می‌کنند.
- ۷ نمایندهٔ هرگروه، متن اصلاح شده را در کلاس می‌خواند و سایر گروه‌ها با توجه به معیارهای مناسب، آن را مورد نقد و قضاوت قرار می‌دهند تا اصلاحات نهایی انجام شود.

■ پیش‌سازمان‌دهنده‌ها

سازمان‌دهنده‌ها مهم هستند و لازم است آموخته شوند. در این روش، مفاهیم قدم به قدم توضیح داده می‌شوند و تشکّل می‌یابند، تا اینکه فراگیران در پایان دورهٔ آموزشی بتوانند به چشم‌اندازی از موارد بررسی شده دست یابند.

نمایهٔ روش‌های پیشنهادی تدریس درس‌های فارسی ششم	
درس یک: معرفت آفریدگار	همیاری، بدیعه‌پردازی، گردش علمی
درس دو: پنجره‌های شناخت	دریافت مفهوم
درس سه: هوشیاری	نمایش
درس چهارم: داستان من و شما	پرسش و پاسخ
درس پنج: هفت‌خان رستم	یاددهی – یادگیری، پیش‌سازمان دهنده‌ها
درس شش: ای وطن	قصه‌گویی، حل مسئله، روش‌سازی طرز تلقی، بهره‌گیری از رسانه
درس هفت: درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)	بارش فکری، بهره‌گیری از رسانه
درس هشت: دریاقلی	کارایی گروه، بحث گروهی، ایفای نقش (نمایشنامه)
درس نه: رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس	بحث و گفت‌وگو، واحد کار (پروژه)
درس ده: عطار و جلال‌الدین محمد	ایفای نقش، کارایی گروه، پیش‌سازمان دهنده
درس یازده: شهدا خورشیدند	دکلمه خوانی، بحث و گفت‌وگو، بهره‌گیری از رسانه
درس دوازده: دوستی/ مشاوره	تدریس اعضای گروه
درس سیزده: درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)	بارش فکری، بهره‌گیری از رسانه
درس چهارده: راز زندگی	گردش علمی، ایفای نقش، دکلمه خوانی
درس پانزده: میوهٔ هنر	کارایی گروه
درس شانزده: آداب مطالعه	بحث گروهی
درس هفده: ستارهٔ روشن	بارش فکری، کارایی گروه، روشن‌سازی طرز تلقی

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (کیفی - توصیفی)

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات انجام شده یادگیری و قضاوت در مورد عملکرد یادگیرندگان به منظور تصمیم‌گیری درباره ارتقای دانش‌آموزان و کسب اطمینان از اینکه آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های دانش‌آموزان به نتایج مطلوب انجامیده است یا خیر؟

پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان با رویکرد کیفی - توصیفی از طریق افراد دخیل در فرایند یاددهی-یادگیری (معلم، برنامه‌ریزان درسی، ارزشیابان و مربی) با مؤلفه‌هایی به شرح زیر ارزشیابی می‌شود:

- شناخت اهداف و انتظارات آموزشی؛

- جمع‌آوری اطلاعات؛

- تحلیل و تفسیر اطلاعات؛

- بازخورد.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، با توجه به حفظ شأن و کرامت انسانی یادگیرنده و با توجه به عناصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق، صورت می‌گیرد و نتایج آن به صورت کیفی ارائه می‌شود. نتایج حاصل از ارزشیابی، دانش‌آموزان را به کشف توانایی‌ها ضعف‌ها و قابلیت‌ها رهنمون می‌سازد و برنامه‌ریزی در جهت غنای یادگیری و استمرار در یادگیری را مد نظر قرار می‌دهد. نظام ارزشیابی در پایه‌های مختلف دوره ابتدایی بر اساس رویکرد فرایند محور و برای گذر دانش‌آموز از یک دوره تحصیلی به دوره دیگر، بر اساس رویکرد نتیجه محور و مبتنی بر استانداردهای ملی صورت می‌گیرد. (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران).

فرایندهای ناشی از ارزشیابی باید از پایایی و ثبات لازم برخوردار باشند و به تشخیص تفاوت‌های فردی یادگیرندگان و تصمیم‌گیری در خصوص پیش‌بینی آموزش‌های ترمیمی و جبرانی برای شاگردان منجر شود.

- با توجه به اینکه برنامه زبان آموزی بر نگرش شبکه‌ای استوار است، همه مهارت‌های زبانی به صورت درهم تنیده آموزش داده می‌شوند، یعنی هم‌زمان با خوانش متن، سواد دیداری، تصویربرداری ذهنی، درک و دریافت و ضبط شکل نوشتاری واژه‌ها نیز تقویت می‌شود. بنابراین به هنگام آموزش مهارت‌های خواننداری یا شفاهی زبان، مقدمات مهارت‌های کتبی یا نوشتاری نیز آموخته می‌شود.

پس ارزشیابی نیز باید با آموزش، درهم تنیده شود و از شیوه‌های آموزش متأثر باشد؛ ارزشیابی کیفی (توصیفی) این فرصت را در پایه پنجم فراهم نموده است.

- معلمان با به کارگیری درست و منطقی ارزشیابی کیفی به عنوان ابزاری در خدمت آموزش،

می‌توانند از این طریق، فرایند یادگیری را در محیط فعال و پویای کلاس، بهبود بخشند.

■ معلمان می‌توانند با استفاده به موقع از ابزارهای ارزشیابی کیفی به اطلاعات معتبر و مستند برای شناخت دقیق و همه جانبه فراگیران دست یابند و براساس تفاوت‌های فردی آنان به حذف مقایسه دانش‌آموزان بپردازند و هر کس را با توجه به توانایی‌های خودش مورد سنجش و ارزیابی قرار دهند. در ارزشیابی کیفی با ارائه بازخوردهای مناسب، می‌توان فضای روانی و عاطفی مطلوب را برای اولیا و دانش‌آموزان فراهم آورد.

■ ارزشیابی کیفی فرصت خوبی برای شناخت استعدادهای دانش‌آموزان فراهم می‌کند و یک معلم متعهد با شناساندن این توانایی‌ها به بچه‌ها، فضای تقویت انگیزه یادگیری و مهارت خودارزیابی و اعتماد به نفس را برای آنان ایجاد می‌کند.

■ ارزشیابی کیفی، فرایند محور است تا معلم بتواند به توانایی‌های دانش‌آموزان که باورش دارد، در طول فرایند آموزش و یادگیری بها ببخشد و بتواند در خصوص پیشرفت تحصیلی – تربیتی دانش‌آموزانش، مطابق با مجموعه مستندات فرایندی و تکوینی، در یک دوره زمانی معنادار، و نه براساس یک ورقه امتحانی پایانی، که معلوم نیست در چه فضای روانی به بار نشست و شکل گرفته، داوری کند و تصمیم بگیرد. ارزشیابی کیفی فضای مقایسه هر دانش‌آموز را با خودش شکل می‌دهد تا هر دانش‌آموز خودش باشد و طعم تلخ شکست و قالبی بار آمدن را مرور نکند. یعنی مدرسه، نقش بی‌بدیلی برای جستجو، دست‌ورزی حل مسئله، پرورش خلاقیت و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، در کیفیت بخشی به برنامه‌های مدرسه دارد؛ و در حقیقت، کانون اصلاحات نظام‌های آموزشی به حساب می‌آید و همواره ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای قضاوت صحیح، تصمیم‌سازی درست و اقدام آگاهانه می‌باشد.

معلمان محترم باید با بهره‌گیری اصولی از شیوه ارزشیابی کیفی و به‌کارگیری اطلاعات لازم، معتبر و مستند، برای شناخت دقیق و همه‌جانبه فراگیران در ابعاد مختلف یادگیری با استفاده از روش‌ها و ابزارهای مناسب سنجش، اطلاعات را جمع‌آوری نموده تا براساس آن، بازخوردهای کیفی مورد نیاز، برای کمک به یادگیری بهتر، در فضای روانی – عاطفی مطلوب‌تر را ارائه نمایند.

■ روش‌ها و ابزارهای مناسب سنجش

الف) ثبت مشاهدات (فهرست‌وارسی یا چک‌لیست، واقعه‌نگاری)؛

ب) آزمون‌های عملکردی (کتبی، شناسایی، موقعیت شبیه‌سازی شده، نمونه کار)؛

ج) تکالیف درسی (فعالیت‌های یادگیری)؛

د) خودسنجی و همسال سنجی؛

ه) آزمون‌های مداد کاغذی؛

و) پرسیدن؛

ز) سنجش والدین؛

ح) پوشه کار.

رویکرد ارزشیابی کیفی در فارسی پایه ششم ابتدایی

- فراهم نمودن زمینه مشارکت فعال دانش‌آموز و اولیا در فرایند ارزشیابی چهار مهارت زبان‌آموزی (سخن گفتن، گوش دادن، خواندن و نوشتن)
- استفاده بهینه از ابزارهای متنوع ارزشیابی کیفی در جمع‌آوری اطلاعات، متناسب با اهداف دروس فارسی و مبتنی بر عرصه‌ها و عناصر برنامه درسی ملی
- بهره‌گیری از نتایج ارزشیابی کیفی در رفع موانع یادگیری دانش‌آموز و ارتقای توانمندی‌های وی در مهارت‌های زبان‌آموزی و مهارت فرازبانی تفکر و نقد
- تقویت فعالیت‌های گروهی و مشارکتی در فرایند یاددهی و یادگیری عناصر سازه‌ای کتاب فارسی و نگارش.

اهداف ارزشیابی کیفی – توصیفی در فارسی ششم ابتدایی

- افزایش بهداشت روانی محیط یاددهی – یادگیری درس فارسی و ایجاد فضایی لذت‌بخش و علاقه‌مندی، به ادبیات فارسی به عنوان میراث گران‌سنگ و معتبر
- کمک به رشد همه جانبه و متعامل دانش‌آموزان در چهار مهارت زبان‌آموزی، با افزایش شناخت آنان از طریق ابزارهای مختلف ارزشیابی
- ایجاد فضای رقابت سالم و انگیزه تلاش بیشتر در دانش‌آموزان نسبت به یادگیری آموزه‌های زبان فارسی
- رشد خلاقیت و افزایش روحیه پرسشگری در خصوص محتوای دروس و انجام فعالیت‌های یادگیری در کتاب‌های فارسی و نگارش

توصیه‌های کلی به معلمان در بهبود فرایند ارزشیابی کیفی درس فارسی ششم

- شناسایی عوامل مؤثر در فرایند یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان به جای شناسایی میزان یادگیری آنان
- استفاده متنوع از ابزارهای ارزشیابی کیفی به جای آزمون‌های کتبی پیاپی
- استفاده صحیح و دقیق از عبارات کیفی - توصیفی در ارائه بازخورد به خانواده‌ها
- تغییر نقش انفعالی و پاسخ‌دهندگی دانش‌آموزان (به سؤالات طرح شده)، به نقشی فعال در جریان
- سنجش از طریق خودارزیابی و مشارکت در تولید ابزارها
- تغییر نقش معلم از تهیه و تولیدکننده سؤالات آزمون‌ها و اجرای آنها به فراهم‌آورنده زمینه‌یاری
- به دانش‌آموز در ارتقای سطح تلاش و کوشش در یادگیری فارسی
- تأکید بر ابعاد مختلف یادگیری مبتنی بر وجوه شخصیتی، به جای تأکید بر دانش و معلومات
- ایجاد درهم تنیدگی بین ارزشیابی و آموزش به صورت جریانی پیوسته و توانمند
- توجه به عملکرد واقعی دانش‌آموز در جریان یادگیری مهارت‌های زبانی به جای توجه به محفوظات.

انتظارات از آموزگاران پایه ششم در ارزشیابی کیفی درس فارسی

- معلم با به کارگیری ارزشیابی کیفی، یادگیری مهارت خواندن، نوشتن، سخن گفتن و گوش دادن را از سطح قابل قبول به سطح بسیار خوب عمق و بهبود بخشد.
- معلم با برقراری رابطه انسانی و استفاده از ابزارهای ارزشیابی کیفی، نگرش مطلوبی نسبت به یادگیری درس فارسی در دانش‌آموزان ایجاد کند.
- معلم با کاهش بازپرسی‌های پیوسته و ملال‌آور و تعدد امتحانات کتبی، بهداشت روانی کلاس فارسی را افزایش دهد.
- معلم با شفاف‌سازی انتظارات آموزشی خود از درس فارسی، اعتماد به نفس، انگیزه تحصیلی و استقلال عمل دانش‌آموزان را افزایش دهد.
- معلم با بازخوردهای بی‌دری دوستانه و صادقانه به شناسایی وضعیت پیشرفت دانش‌آموز کمک نموده و روحیه نقدپذیری در دانش‌آموز را تقویت نماید.
- معلم در قالب ارزشیابی کیفی، توانایی اصلاح و بهبود فرایند یادگیری و خودتنظیمی را به دانش‌آموز آموزش دهد.
- در ادامه این فصل جدول اهداف، توانمندی‌های مورد انتظار و فعالیت‌های مرتبط می‌آید تا

راهگشای معلمان در آموزش و ارزشیابی باشد.

در این کتاب، متناسب با ساختار هر درس، نمونه‌ای از انواع ارزشیابی کیفی و ابزارهای گردآوری اطلاعات، ارائه گردیده است که از طریق آنها بهبود یادگیری، افزایش بهداشت روانی کلاس، افزایش روحیه نقدپذیری، اعتماد به نفس، حس مشارکت و مهارت خودتنظیمی در دانش‌آموزان ایجاد می‌شود. معلمان توجه داشته باشند که از همه ابزارهای ارزشیابی مثل آزمون‌های عملکردی، پوشه کار، مشاهده، فهرست واری و ... به دور از افراط و با حفظ تعادل براساس مقتضیات کلاس و نوع روش درس و روحیات دانش‌آموزان، استفاده کنند و از مداخله‌های مؤثر در مواقع لزوم بهره‌برند.

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
گوش دادن	کسب مهارت گوش دادن و درک شنیداری	<ul style="list-style-type: none"> پایان اطلاعات آشکار و استنباطی متن شنیداری تلفیق، تفسیر و نقد اطلاعات متن شنیداری تشخیص و بیان عناصر داستان در متن شنیداری 	<p>خیلی خوب</p> <p>به پرسش‌های آشکار و استنباطی متن شنیداری پاسخ می‌دهد. اطلاعات متن شنیداری را تلفیق، تفسیر و نقد می‌کند و عناصر داستان متن شنیداری را تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>خوب</p> <p>به پرسش‌های آشکار و استنباطی متن شنیداری پاسخ می‌دهد. در بیشتر موارد اطلاعات متن شنیداری را تلفیق، تفسیر و نقد می‌کند و عناصر داستان متن شنیداری را تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>قابل قبول</p> <p>به پرسش‌های آشکار متن شنیداری و در بیشتر موارد به پرسش‌های استنباطی آن پاسخ می‌دهد. در برخی موارد اطلاعات متن شنیداری را تلفیق، تفسیر و نقد می‌کند و عناصر داستان متن شنیداری را تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>نیازمند آموزش</p> <p>به پرسش‌های آشکار متن شنیداری و در برخی موارد به پرسش‌های استنباطی آن پاسخ می‌دهد. در تفسیر، نقد متن شنیداری و بیان عناصر داستان به راهنمایی و کمک معلم نیاز دارد.</p>
سخن گفتن	کسب مهارت سخن گفتن	<ul style="list-style-type: none"> به کارگیری زبان فارسی معیار در گفت‌وگو با دیگران شرکت فعالانه در بحث و گفت‌وگو نظم و انسجام در رساندن پیام سخن گفتن در مقابل جمع نقد سخن دیگران به کارگیری گونه‌های مختلف زبان (رسمی و غیررسمی) متناسب با موقعیت 	<p>خیلی خوب</p> <p>با رعایت زبان فارسی معیار در گفت‌وگو با دیگران، مشارکت فعال دارد. پیام خود را به صورت منسجم بیان می‌کند. در مقابل جمع با تسلط سخن می‌گوید و سخن آنها را نقد می‌کند و گونه‌های مختلف زبان را متناسب با موقعیت و مخاطب، به کار می‌گیرد.</p> <p>خوب</p> <p>با رعایت زبان فارسی معیار در گفت‌وگو با دیگران، مشارکت و پیام خود را به صورت منسجم بیان می‌کند. در مقابل جمع سخن می‌گوید. در بیشتر موارد، سخن دیگران را نقد می‌کند و گونه‌های مختلف زبان را متناسب با موقعیت و مخاطب، به کار می‌گیرد.</p> <p>قابل قبول</p> <p>در بیشتر موارد با رعایت زبان فارسی معیار در گفت‌وگو با دیگران مشارکت و پیام خود را به صورت منسجم بیان می‌کند. در مقابل جمع سخن می‌گوید. در برخی موارد، سخن دیگران را نقد می‌کند و گونه‌های مختلف زبانی به راهنمایی و کمک معلم نیاز دارد.</p> <p>نیازمند آموزش</p> <p>در برخی موارد با رعایت زبان فارسی معیار در گفت‌وگو با دیگران مشارکت می‌کند. در رساندن پیام به صورت منسجم، سخن گفتن در مقابل جمع، نقد سخن دیگران و به کارگیری گونه‌های مختلف زبانی به راهنمایی و کمک معلم نیاز دارد.</p>
مهارت‌های خواندن	کسب مهارت روخوانی و درک خواندن	<ul style="list-style-type: none"> خواندن صحیح متن (نثر و شعر) به صورت درست و روان با رعایت مکث، لحن و آهنگ و سرعت مناسب حفظ شعرهای تعیین شده بیان اطلاعات آشکار متن پاسخ به پرسش‌های استنباطی تلفیق تفسیر و نقد اطلاعات متن بیان ترتیب وقوع رویدادهای متن انتخابات داستان با توجه به موضوع و بیان آن. تشخیص و بیان عناصر داستان در متن خوانده شده 	<p>خیلی خوب</p> <p>متن (نثر و شعر) را با رعایت مکث، لحن و آهنگ و سرعت مناسب، درست و روان می‌خواند و در بیشتر موارد، مکث، لحن و آهنگ و سرعت مناسب را رعایت می‌کند. شعرهای تعیین شده در کتاب را از حفظ می‌خواند. اطلاعات آشکار متن را بیان می‌کند؛ به پرسش‌های استنباطی پاسخ می‌دهد و اطلاعات متن را تلفیق، تفسیر و نقد می‌کند. ترتیب وقوع رویدادهای متن را بیان می‌کند. با توجه به موضوع، داستانی را انتخاب و ماجرای آن را با رعایت سیر منطقی بیان می‌کند. عناصر داستان را در متن خوانده شده، تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>خوب</p> <p>متن (نثر و شعر) را درست و روان می‌خواند و در بیشتر موارد، مکث، لحن و آهنگ و سرعت مناسب را رعایت می‌کند. شعرهای تعیین شده در کتاب را از حفظ می‌خواند. اطلاعات آشکار متن را بیان می‌کند. در بیشتر موارد به پرسش‌های استنباطی پاسخ می‌دهد و اطلاعات متن را تلفیق، تفسیر و نقد می‌کند. ترتیب وقوع رویدادهای متن را بیان می‌کند. با توجه به موضوع، داستانی را انتخاب و ماجرای آن را با رعایت سیر منطقی بیان می‌کند. در بیشتر موارد عناصر داستان را در متن خوانده شده، تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>قابل قبول</p> <p>در بیشتر موارد متن (نثر و شعر) را درست و روان می‌خواند و در برخی موارد مکث، لحن و آهنگ مناسب را رعایت می‌کند. برخی از شعرهای تعیین شده در کتاب را از حفظ می‌خواند. اطلاعات آشکار متن را بیان می‌کند. و برخی از پرسش‌های استنباطی را پاسخ می‌دهد و اطلاعات متن را تلفیق و تفسیر می‌کند. ترتیب وقوع رویدادهای متن را کم و بیش بیان می‌کند. با توجه به موضوع، داستانی را انتخاب و ماجرای آن را به طور کلی بیان می‌کند. در برخی موارد عناصر داستان را در متن خوانده شده، تشخیص و گزارش می‌دهد.</p> <p>نیازمند آموزش</p> <p>در خواندن متن (نثر و شعر) به صورت درست و روان، حفظ شعر، پاسخ به پرسش‌های استنباطی و تفسیر اطلاعات متن، ترتیب وقوع رویدادهای متن، انتخاب و بیان داستان و تشخیص عناصر آن به کمک و راهنمایی معلم نیاز دارد.</p>

ادامه جدول اهداف، نشانه‌های تحقق و سطوح عملکرد درس «فارسی» پایه ششم دوره ابتدایی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
مهارت‌های نوشتن	کسب مهارت درست‌نویسی و زیان‌نویسی	<ul style="list-style-type: none"> - تشخیص و کاربرد املاي صحيح واژه‌ها - رعایت خوانا‌نویسی و زیان‌نویسی - پاسخ به پرسش‌های املاي 	<p>خیلی خوب</p> <p>شکل صحیح واژه‌های کتاب را تشخیص می‌دهد و املاي آنها را خوانا، درست و زیبا و با سرعت مناسب می‌نویسد و به پرسش‌های املاي به‌طور کامل پاسخ می‌دهد.</p>
			<p>خوب</p> <p>شکل صحیح واژه‌های کتاب را تشخیص می‌دهد و در بیشتر موارد املاي آنها را خوانا، درست و زیبا و با سرعت مناسب می‌نویسد و به پرسش‌های املاي پاسخ می‌دهد.</p>
			<p>قابل قبول</p> <p>در بیشتر موارد شکل صحیح واژه‌های کتاب را تشخیص می‌دهد و در برخی موارد املاي آنها را خوانا، درست و زیبا و با سرعت مناسب می‌نویسد و به پرسش‌های املاي پاسخ می‌دهد.</p>
			<p>نیازمند آموزش</p> <p>در تشخیص و نوشتن املاي صحیح واژه‌های کتاب و پاسخ به پرسش‌های املاي به کمک و راهنمایی معلم نیاز دارد.</p>
نگارش و انشا	کسب مهارت نگارش و انشانویسی	<ul style="list-style-type: none"> - نوشتن متن در قالب‌های مختلف (خاطره، شرح حال، زندگی‌نامه، گزارش و خلاصه‌نویسی، سادنویسی، بارنویسی، ادامه متن، تانم، متن خلاق، نوشتن بند توصیفی و ...) - انتخاب عنوان برای متن نوشته - پاسخ به پرسش‌های نگارشی 	<p>خیلی خوب</p> <p>هنگام نوشتن متن در قالب‌های مختلف معیارهای تعیین شده را رعایت می‌کند. برای متن، عنوان مناسب انتخاب می‌کند. نکات نگارشی را رعایت می‌کند. به پرسش‌های نگارشی پاسخ صحیح می‌دهد.</p>
			<p>خوب</p> <p>در بیشتر موارد هنگام نوشتن متن در قالب‌های مختلف معیارهای تعیین شده را رعایت و برای متن، عنوان مناسب انتخاب می‌کند. نکات نگارشی را رعایت می‌کند و به پرسش‌های نگارشی پاسخ صحیح می‌دهد.</p>
			<p>قابل قبول</p> <p>در برخی موارد هنگام نوشتن متن در قالب‌های مختلف، معیارهای تعیین شده را رعایت و برای متن، عنوان انتخاب می‌کند. نکات نگارشی را رعایت می‌کند و به پرسش‌های نگارشی پاسخ می‌دهد.</p>
			<p>نیازمند آموزش</p> <p>در نوشتن متن در قالب‌های مختلف معیارهای تعیین شده به کمک و راهنمایی معلم نیاز دارد. برای متن، عنوان مناسب انتخاب می‌کند. کم و بیش نکات نگارشی را رعایت می‌کند و به پرسش‌های نگارشی پاسخ می‌دهد.</p>

بخش دوم

بررسی درس به درس

مقدمه

بر اساس مصوبه شورای عالی آ.پ. در پایه ششم ابتدایی، در یک هفته، ۵ ساعت به درس فارسی (کتاب فارسی و کتاب نگارش) اختصاص دارد. منظور از ۵ ساعت پنج جلسه (زنگ) پنجاه دقیقه‌ای است که پرداختن به کلیه فعالیت‌های دستوری، ادبی، نگارشی، املائی و... در این بازه زمانی اتفاق می‌افتد. به همین جهت در تدوین برنامه کلاسی تفکیک عنوان (املا، انشا، خواندن، نوشتن و...) صورت نمی‌گیرد و به هر پنج جلسه نام «فارسی» اطلاق می‌شود. معلم به تشخیص خود و با توجه به موقعیت کلاس، فرایند آموزش را برنامه‌ریزی می‌کند. برای مثال اگر اکثر دانش‌آموزان در املا ضعف دارند، معلم ساعات بیشتری را به تقویت مهارت املا اختصاص می‌دهد یا اگر اکثریت کلاس استعداد بالایی در نگارش و بندنویسی دارند، وقت بیشتری برای توسعه این مهارت اختصاص می‌دهد. مهم تکمیل آموزش محتوای کتاب، مطابق با جدول بودجه‌بندی مورد توافق شورای آموزشی مدرسه است. در این فصل با احتساب ماه‌های مفید آموزشی و در نظر گرفتن موقعیت کلاس‌های چندپایه، دوزبانه، پرجمعیت و تعطیلی پیش‌بینی نشده، بر اساس تنوع آب و هوایی در کشور، تعطیلات نوروزی و... همان ۱۷ درس در قالب ۱۴۰ جلسه فارسی در نظر گرفته شده است. برای هریک از درس‌های «یک، سه، چهار، شش، نه، ده، دوازده، پانزده و شانزده» هفت جلسه تدوین گردیده است. برای بقیه درس‌ها که در انتهای فصل قرار گرفته‌اند و علاوه بر عناصر صرفی موجود، سه فعالیت «کارگاه درس‌پژوهی»، «درک متن» و «هنر و سرگرمی» اضافه دارند، جلسه‌های بیشتری منظور شده است. علاوه بر آن در پایان هر فصل نیز یک جلسه برای ارزشیابی پایان فصل گنجانده شده است تا معلمان با آرامش، فرصت اجرای کلیه فعالیت‌ها را منطبق با اهداف بیان شده داشته باشند.

زبان و ادبیات فارسی با همه اجزا و ارکان زندگی روزمره دانش‌آموزان درهم تنیده است؛ لذا با تأکید فراوان از معلمان گرامی درخواست می‌گردد با تعهد و تلاش، برای همه عناصر سازنده کتاب فارسی اهمیت قائل شوند. روش‌ها، شگردها و پیشنهادهایی که در این فصل به صورت درس به درس ارائه می‌شود، تلنگری بر گستره دانش و خلاقیت معلمانی است که در کلاس آموزش فارسی، خالق زیبایی‌هایی شگرف خواهند بود.

سخنی با معلمان محترم کلاس‌های چند پایه

در نظام آموزش رسمی ما، کلاس‌های شش پایه بر اساس دو دوره ابتدایی و متوسطه تا سال ۱۳۴۵ رواج داشت و از مهر ماه ۱۳۴۵ آموزش رسمی به سه دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه تقسیم گردید و دوره آموزش ابتدایی پنج ساله شد؛ از سال ۱۳۹۱ با تصویب برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، نظام آموزش ۶-۳-۳ به اجرا در آمد و دوره ابتدایی در شش سال، سازماندهی گردید.

■ کلاس‌های چند پایه

از آغاز تا کنون در نظام آموزشی ما کلاس چند پایه، برنامه آموزشی مستقل از آموزش رسمی نداشته و دارای معلم و کتاب ویژه نبوده است و این خود سرآغاز پیدایی گره‌ها و مشکلات آموزشی است. مقصود از کلاس چند پایه «کلاسی است با حضور دانش‌آموزان دو یا چند پایه تحصیلی که با تدریس یک معلم و در یک کلاس درس تشکیل و اداره می‌شود».

برخی از مشکلات این گونه مدارس :

۱- **مشکل نیروی/ انسانی :** در کلاس چند پایه، معلم علاوه بر تدریس محتوای آموزشی همه برنامه‌های درسی، امور اداری مربوط به مدیر، متصدی امور دفتری، وظایف مربی بهداشت، معلم ورزش و... را بر عهده دارد.

۲- **الگوی آموزشی :** آموزش چندپایه، به دلیل داشتن شرایط ویژه، نیازمند تغییر و طراحی الگوی ویژه است.

۳- **آموزش :** معمولاً معلمان برای تدریس در این کلاس‌ها، آمادگی، اطلاعات و تجربیات مناسب ندارند و از آموزش لازم و ویژه که زمینه‌ساز تجربه عملی و تفکر جدی درباره تدریس چندپایه باشد؛ برخوردار نیستند.

۴- **سازماندهی برنامه درسی :** برنامه درسی غیر قابل انعطاف و پایه محور، مشکل دیگری است که در آموزش چند پایه وجود دارد. آموزش مطالب و مفاهیم یکسان با کلاس‌های عادی، در زمان کم با حجم زیاد و کمبود امکانات برای معلمی که معمولاً آموزش خاصی ندیده است، معلم را به آزمایش و خطا دچار می‌کند.

۵- **موقعیت جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی :** اکثر کلاس‌های چند پایه (۳۰ درصد کلاس‌های روستایی) در مناطق محروم روستایی، مناطقی با جمعیت کم، کمبود امکانات، مشکلات اقتصادی با تفاوت‌های زبانی و گویش‌های محلی (مسئله دوزبانگی) قرار دارند.

۶- **کمبود وقت:** یکی از مشکلات معلمان چندپایه، مانند مشکلات معلمان یک پایه، کمبود وقت است. براساس استانداردهای جهانی آموزش و پرورش، مدت آموزش به طور متوسط ۳۱۱ دقیقه در روز است. در مدارس ابتدایی کشور ما در حدود ۲۴۰ دقیقه در روز است. برنامه درسی فارسی با توجه به این مسائل و واقعیت‌های موجود در فضای آموزش رسمی کشور، طراح شده و کتاب فارسی نیز بر پایه همین نگرش تدوین و سازماندهی گردیده است و روح برنامه با اصل انعطاف‌پذیری، همخوانی دارد.

توجه به نکات زیر آموزش فارسی را در کلاس‌های چندپایه بهبود می‌بخشد:

■ ارتباط عمودی و افقی بین مطالب، از کتاب‌های پایه سوم تا ششم قابل توجه و منطقی است و تدریس در پایه‌های پایین‌تر نوعی بازآموزی برای پایه‌های بالاتر است، بالعکس تدریس در پایه‌های بالاتر موجب پیش مطالعه در پایه‌های پایین‌تر می‌شود.

■ در صورت رعایت لحن ادبی شعر، متن درس‌ها و بخوان و بیندیش‌ها، فضای التذاذ برای دیگر دانش‌آموزان پایه‌های موجود در یک کلاس ایجاد خواهد شد.

■ فعالیت‌های خواندن و نوشتن، اکثر به صورت فعالیت‌هایی که در گروه انجام می‌شود، پیش‌بینی گردیده است؛ لذا فرصتی را به معلم می‌دهد تا نسبت به نظارت و هدایت فرایند آموزش هم‌زمان سایر پایه‌ها، اهتمام ورزد.

■ روش‌های آموزش املا از پایه سوم تا ششم در کتاب‌های راهنما به صورت‌های مختلف و خلاقانه پیشنهاد گردیده است، و اکثر دانش‌آموزان با این تکنیک‌ها آشنا هستند. معلمان محترم می‌توانند با بهره‌گیری از تجربه پیشین دانش‌آموزان در تدریس املاهای آموزشی، تمام پایه‌ها را در یک زنگ درگیر نمایند.

■ ملزم کردن دانش‌آموزان به حفظ شعر، در بخش «بخوان و حفظ کن» حافظه آنها را تقویت خواهد کرد. در آموزش فعالیت مذکور، پیشنهاد شده است هر روز چند دقیقه به صورت همخوانی مبادرت به حفظ شعر شود، دانش‌آموزان دیگر پایه‌ها هم می‌توانند در این فعالیت شرکت نمایند.

■ در صورت نبود لوازم پخش صوت برای استفاده از رمزینده‌های سریع پاسخ یا متن‌های شنیداری، دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر می‌توانند این کار را با نظارت معلم انجام دهند. در پایه ششم در سه درس دو، شش و دوازده فعالیت «گوش کن و بگو» آمده است که با تدبیر معلم به بهترین شکل به اجرا در می‌آید.

- دانش‌آموز پایه ششم به عنوان «معلم‌یار»، می‌تواند در تمرین خواندن متون (با راهنمایی و نظارت معلم)، که به صورت خطایی، سطر خوانی، دکلمه خوانی و جمله خوانی انجام می‌گردد، بسیار مؤثر باشد و در قرائت متون فارسی ششم بارعایت لحن مناسب نیز پیشرفت خواهد کرد.
- یکی از موضوعات مهم در اجرای موفق برنامه آموزش در کلاس‌های چند پایه، مدیریت درست و دقیق زمان و برنامه‌ریزی سنجیده برای آن است. از این‌رو انتظار می‌رود آموزگاران گرامی با هماهنگی معاونت آموزشی و بنا بر تشخیص خود و با توجه به میزان پیشرفت فرایند یاددهی – یادگیری و توانایی دانش‌آموزان و نیز شرایط ویژه اقلیمی در اجرای بهینه و مؤثرتر آموزش گام بردارند.

■ ستایش

به نام آن که جان را فکرت آموخت

■ اهداف

- ۱ آشنایی با دانش آموز با تمحیدیه و اهمیت ستایش کردگار؛
- ۲ تلطیف روحیه دانش آموز؛
- ۳ تقویت مهارت خوش آغازی؛
- ۴ تقویت علاقه دانش آموزان به حمد و ستایش پروردگار؛
- ۵ تقویت توانایی دانش آموزان در خواندن متن تمحیدیه؛
- ۶ تسری کاربرد تمحیدیه در زندگی خود؛
- ۷ بررسی مفاهیم ستایش و تمحیدیه؛

در سنت ادبی و فرهنگی کشور ما معمولاً هر کتابی با تمحیدیه و ستایش خدای یکتا آغاز می شود. این گونه ستایش ها، روح انسان را به سمت بندگی و اخلاص سوق می دهد. متن ستایش در قالب شعر، جلوه ذات الهی را باشکوه تر می سازد. اعتقادات دینی ما، هر روح جست و جوگری را به تفکر درباره آفرینش و قدرت لایزال الهی فرا می خواند.

■ آموزش

جلسه اول

۵۰ دقیقه

آموزش درس

روش‌های پیشنهادی تدریس:

- ۱ همخوانی
- ۲ دکلمه خوانی
- ۳ بحث گروهی

ستایش یا تحمیدیه، سرآغازی زیبا در کتاب فارسی است که یاد و نام خدا و توکل به او را تداعی می‌کند. ستایش شعری زیبا از «شیخ محمود شبستری» است که در تدریس آن روش‌های همخوانی، دکلمه خوانی، پرسش و پاسخ و بحث گروهی پیشنهاد می‌گردد. دانش‌آموزان با تحمیدیه و اهداف آن در سال‌های گذشته آشنا شده‌اند. در این پایه نیز امیدواریم دانش‌آموزان با این تحمیدیه به شور و شوق آیند و ضمن مدد گرفتن از حضرت حق، علاقه‌مندی خود را به ادبیات غنی فارسی بیفزایند.

روش کاربردی بحث گروهی

این روش گفت‌وگویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت‌کنندگان در بحث است. برخلاف روش سخنرانی، در این روش دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی فعالانه شرکت می‌کنند و مسئولیت یادگیری را بر عهده می‌گیرند. آنها در ضمن مباحثه، از اندیشه و نگرش‌های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی، دفاع می‌کنند. در این روش دانش‌آموزان باید در سازماندهی عقاید و دیدگاه‌های خود، مهارت یابند و انتقادات دیگران را، چه درست و چه نادرست، تحمل کنند و در ضمن بحث به ارزیابی نظرات مختلف بپردازند.

■ اهداف روش بحث گروهی

- ۱ ایجاد علاقه به بحث و پرورش تفکر انتقادی؛
- ۲ ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع و تقویت انتقادپذیری؛
- ۳ تقویت قدرت بیان و استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری؛
- ۴ تقویت قدرت رهبری در گروه و ایجاد رابطه مطلوب اجتماعی.

■ مراحل اجرا

معلم برای استفاده مطلوب از این روش، لازم است مراحل زیر را با نظارت مستقیم خود به اجرا درآورد:

- ۱ گروه‌بندی دانش‌آموزان؛
- ۲ اعلام موضوع مورد نظر برای بحث گروهی، مثال: «در این درس موضوع مورد نظر می‌تواند اهمیت ستایش در زندگی باشد»؛
- ۳ پرداختن دانش‌آموزان در گروه به مطالعه و اظهار نظر و بحث؛
- ۴ نتیجه‌گیری از مباحث انجام شده؛
- ۵ پیگیری نتایج بحث گروهی (معلم تیزهوش به پیگیری نتیجه بحث گروهی می‌پردازد و از انحراف بحث، بدون از دست دادن خط کلی، جلوگیری می‌کند و نظارت عمومی کلاس را به دست می‌گیرد).

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	خوانش با لحن و آهنگ
۲۰ دقیقه	درک متن

درک متن، گروه‌بندی دانش‌آموزان و بحث و گفت‌وگو درباره آنچه که خوانده‌اند با راهنمایی و هدایت آموزگار.

آفرینش ۱

فصل اول

درس اول: معرفت آفریدگار

درس دوم: پنجره‌های شناخت

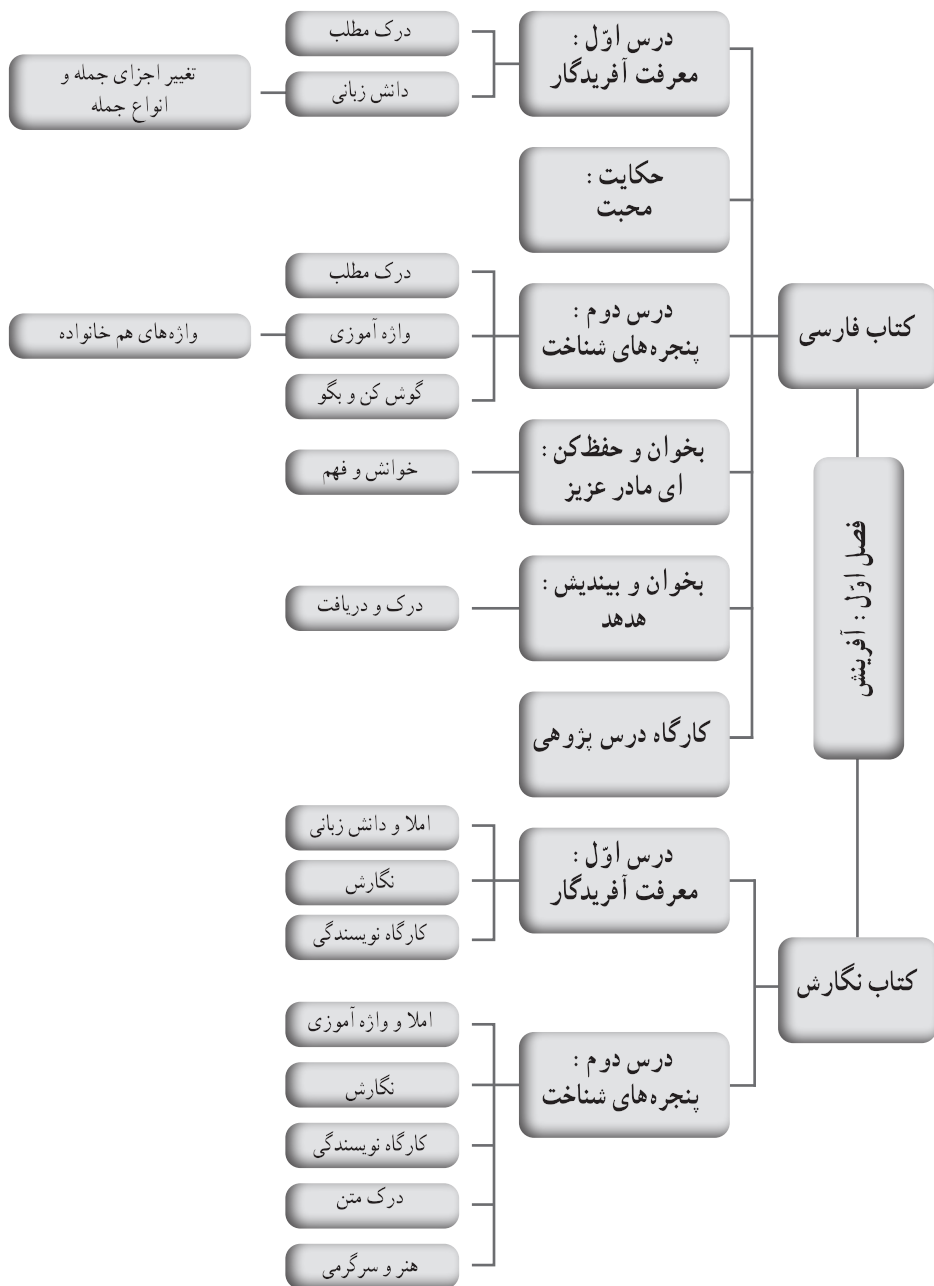

ساختار و محتوای فصل و درس‌ها در یک نگاه

ایجاد نقشه ذهنی و شبکه مفهومی: پیش از پرداختن به محتوای درس‌ها و آموزه‌های هر فصل، لازم است به صفحه عناوین فصل‌ها، توجه و درباره آنها تأمل کنیم. عنوان هر فصل در حقیقت، ایستگاهی است که ما در آن توقف می‌کنیم و موضوع و مفهوم کلی عنوان را بهانه تفکر و تأمل قرار می‌دهیم. عنوان فصل، هسته مرکزی شبکه مفهومی و نقشه ذهنی ما را تشکیل می‌دهد. هریک از درس‌ها، حکایت، بخوان و بیندیش و شعرخوانی، بحث‌هایی از آن شبکه مفهومی را کامل می‌کنند. ایجاد فرصت و گفت‌وگو درباره کشف ارتباط میان عنوان فصل و درس‌ها و دیگر عناصر محتوایی یک فصل، به معلم کمک می‌کند تا آموزش را بر پایه یک نقشه و طراحی، ارائه نماید و ارتباط بخش‌های مختلف فصل را به خوبی تبیین کند. این کشف ارتباط به ذهن دانش‌آموزان هم جهت و انسجام می‌بخشد و درک و دریافت محتوای فصل و ارتباط درس‌ها و اجزای محتوایی را آسان می‌سازد.

بنابراین، پیش از آغاز آموزش در هر فصل، ترسیم نمودار شبکه مفهومی برای ایجاد نقشه ذهنی یاددهی – یادگیری، گام بسیار با ارزشی است.

طراحی واحدهای یادگیری فصل اول

اهداف فصل اوّل:

- ۱ آشنایی دانش‌آموزان با مراتب هستی؛
- ۲ ترویج رویکرد شکرگزاری از نعمات الهی در بین دانش‌آموزان؛
- ۳ توسعه مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان (خواندن، نوشتن، شنیدن و سخن گفتن)؛
- ۴ بهبود و تقویت مهارت دانش‌آموزان در فهم و درک محتوای درس؛
- ۵ آشنایی با شاعران بزرگ.

■ درس اوّل: معرفت آفریدگار

■ اهداف

- ۱ درک زیبایی‌های آفرینش در تاریخ بلعمی
و در شعر سعدی؛
- ۲ شناخت زیبایی‌های آفرینش در نمونه‌های
دیگری از متون ادبی؛
- ۳ توانایی قرائت شعر با لحن و آهنگ مناسب؛
- ۴ بیان مفاهیم کلیدی و اصلی شعر؛
- ۵ شناخت شاعر و آثار وی.

■ آموزش

جلسه اوّل	
آموزش درس	۳۰ دقیقه
درک مطلب	۲۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱. روش همیاری
۲. روش بدیعه پردازی
۳. روش گردش علمی

روش بدیعه پردازی : روش بدیعه پردازی (مقایسه‌ای) از روش‌های الگوی پردازش اطلاعات است. این الگو به وسیله «ویلیام گوردن» و دستیاران وی (۱۹۶۱) طراحی شده و شیوه‌ای لذت بخش برای پرورش تفکر خلاق است. عنصر اصلی در این روش استفاده از قیاس‌هاست که به وسیله آن، موضوعی معمولی و آشنا با شیوه‌ای نو بررسی و بیان می‌گردد. هدف از ارائه این روش کمک به شناخت فرایند خلاقیت با به کارگیری آرایه‌هایی است که دانش‌آموزان با آن آشنا هستند و با به کار بستن آنها نوشتن خود را به فارسی معیار و رسمی کشور نزدیک می‌کنند.

این روش معمولاً بر پنج مرحله بنا نهاده می‌شود. در این طرح درس موضوع «بهار» از فصل آفرینش و زیبایی در نظر گرفته شده و از دانش‌آموزان خواسته شده است که آن را توصیف کنند. شرح توصیف آنها در ادامه آمده است :

مرحله اول : توصیف اولیه

در آغاز از دانش‌آموزان خواسته شد که هر یک «بهار» را در جمله‌ای توصیف کنند. تعدادی از جمله‌ها به انتخاب خود و دانش‌آموزان بر روی تخته یادداشت شد. جمله‌هایی که بر روی تخته نوشته شد به این قرار بود :

- بهار فصل سرسبزی طبیعت است.
- بهار فصل نشاط است.
- بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست.
- بهار فصل پرواز پرندگان است.
- بهار شروعی دوباره است.

مرحله دوم : قیاس تشبیه مستقیم

در این مرحله از دانش‌آموزان پرسیده شد : «شما بهار را به چه چیز، تشبیه می‌کنید و یا شبیه چه چیزی می‌دانید؟» در این زمان دانش‌آموزان تلاش کردند تا «بهار» را به کمک قوه تخیل خود به

پدیده‌های گوناگونی تشبیه کند. بهترین تشبیهات با انتخاب خود و دانش‌آموزان، بر روی تخته کلاس نوشته شد. تشبیهات انتخاب شده به این قرار بود :

■ بهار همانند طلوع دوباره زندگی است.

■ بهار تولد دوباره زمین است.

■ بهار همانند نو شدن لباس طبیعت است.

■ بهار کودکی فصل هاست.

■ بهار فریاد سبز طبیعت است.

مرحله سوم : قیاس شخصی (تشخیص یا انسان انگاری)

در این مرحله از دانش‌آموزان پرسیده شد : «شما اگر بهار بودید چه احساسی داشتید» یا اینکه یکی از مناسب‌ترین تشبیهاتی را که در مرحله دوم می‌پسندید، انتخاب کنید و خود را به جای آن قرار دهید و احساس خود را بیان کنید. به دانش‌آموزان یادآوری شد که جمله‌هایی را بیان کنند که با جمله‌های مرحله قبل اختلاف داشته باشد. جمله‌هایی که برگزیده شد، به این قرار بود :

■ من با آمدنم زمین را بیدار کردم.

■ من همانند بارانی بی‌کران بر شکوفه‌ها و غنچه‌ها هستم.

■ نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

■ من گیاهان را از دل زمین بیرون می‌آورم.

■ وظیفه من سرسبزی دنیاست.

مرحله چهارم : قیاس تضاد

در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته شد که با مرور جمله‌های پیشین، واژه‌هایی را که با هم در تضادند یا مخالف هم‌اند انتخاب کنند و با آنها یک ترکیب یا جمله بسازند. (با ارائه نمونه‌هایی قابل فهم، این مرحله برای دانش‌آموزان ملموس گردید، مانند دشمن دوست نما، فریاد بی‌صدا، صخره‌های آسمان و...). ترکیب‌ها و جمله‌هایی که انتخاب شدند، بر روی تخته نوشته شد :

■ تولد پایان بخش

■ بهار سرمای زمستان را به گرمایی دل‌پذیر تبدیل می‌کند.

■ بهار طلوعی در تاریکی

■ بهار جان دوباره‌ای بر طبیعت بی‌جان است.

مرحله پنجم : توصیف خلاق

در این مرحله دانش‌آموزان بار دیگر به موضوع اصلی انشا که «بهار» است توجه داده شدند و از آنها خواسته شد که با استفاده از جمله‌هایی که بر روی تخته نوشته شده است، موضوع را در قالب یک متن توصیفی، داستان، خاطره یا... بیان کنند. به آنها یادآوری شد که لازم نیست همه جمله‌ها یا ترکیب‌های نوشته شده را در انشای خود به کار برند بلکه با انتخاب برخی از آنها و جمله‌های جدید خود که متناسب با موضوع انشاست، تفکرات خود را بر روی کاغذ بیاورند. همچنین به آنها گفته شد که این کار می‌تواند فردی یا گروهی انجام گیرد. این مرحله همان حیطه «ترکیب» از حیطه‌های شش‌گانه‌ای است که «بلوم» در مطالعات خود بیان کرده است. آنچه در ادامه می‌خوانید یکی از انشاهایی است که به قلم دانش‌آموزان نوشته شده است :

بهار

«بهار شروعی دوباره است. بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست؛ فصلی پر از نشاط و سرسبزی طبیعت زیبا. فصلی که آواز پرندگان لاله‌های گوش را قلقلک می‌دهد. بهار همانند طلوع دوباره زندگی است. بهار کودکی فصل‌هاست و فریاد سبز طبیعت. بهار چون کودکی با نشاط لبخند را بر لب انسان می‌آورد. من فصلی هستم که در آن زمین لباس سبز بر تن می‌کند. نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

من فصلی هستم که سرمای توان فرسای زمستان را به گرمای دلپذیر تبدیل می‌کنم. من جان دوباره‌ای بر طبیعت می‌بخشم. من فصل فراوانی نعمت‌های خدایم. با تولد من سرما پایان می‌گیرد. در پایان چه خوب است که به سخن سعدی درباره بهار گوش دهیم :

بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار   خوش بُود دامن صحرا و تماشای بهار»

مختصری درباره ابوعلی بلعمی

از سال ۱۳۵۲ ه. ق ابوعلی بلعمی وزیر دانشمند منصورین نوح سامانی به امروزی، مأموریت یافت که تاریخ مفصلی را که محمدبن جریر طبری به عربی نوشته بود، به فارسی برگرداند. بلعمی پس از شروع به ترجمه این کتاب، اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری در واقع آن را به صورت تألیفی مستقل در آورد که به «تاریخ بلعمی» شهرت یافته است. این کتاب هم امروز در دست است و از متون تاریخی مهم عصر سامانی به شمار می‌رود.

درک مطلب

در بخش درک مطلب، پرسش‌هایی طرح شده‌اند که کلیه سطوح درک متن را شامل می‌شوند. در پاسخ به سؤال‌های استنباطی لازم است دانش‌آموزان از فضای متن فراتر روند و از دانش گذشته خود استفاده کنند و به این ترتیب خلأهای متن را پر کنند. به عبارت دیگر برای پاسخ به سؤال‌های استنباطی، دانش‌آموزان باید اطلاعات متن را با دانش پیشین خود درباره موضوع تلفیق کنند تا بتوانند به استنباط برسند.

در هر درس، یک سؤال در درک مطلب خالی گذاشته شده است. یکی از روش‌های فراشناختی در تقویت درک متن، طرح سؤال از متن است؛ بنابراین پرداختن به این سؤال در افزایش درک متن دانش‌آموزان بسیار مؤثر است؛ لذا توصیه می‌شود به طرح یک پرسش اکتفا نشود و سؤال‌های متعددی بیان گردد. اهمیت درک متن و مسئله ضعف دانش‌آموزان در درک متن، ایجاب می‌کند یک سوم از وقت کلاس به آموزش آن اختصاص داده شود. لازم است توجه شود که تمامی دانش‌آموزان به سؤال‌ها پاسخ دهند. برای این منظور باید ابتدا به آنها زمان دهیم تا فکر کنند و به سؤال‌ها پاسخ دهند. لازم است معلمان محترم سطوح درک متن را بشناسند و نمونه سؤال‌هایی برای آنها طراحی کنند تا کاملاً بر این حوزه مسلط شوند. البته مرز مشخص و کلیشه‌ای برای دانش‌آموزان در نظر گرفته نمی‌شود و درهم تنیدگی سطوح، در جهت تکمیل یکدیگر به کیفیت درک متن دانش‌آموزان کمک می‌کند. همچنان که پیش‌تر گفتیم، سطوح درک متن عبارت‌اند از:

- سطح ۱: تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده
- سطح ۲: استنباط مستقیم
- سطح ۳: تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات
- سطح ۴: بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۵ دقیقه
حکایت	۲۵ دقیقه

دانش زبانی

جمله : مجموعه‌ای از واژه‌ها است که بر روی هم معنی تمام و کاملی داشته باشد. در زبان فارسی جمله، به سخنی گفته می‌شود که از نهاد و گزاره تشکیل شده است.

الف) جمله از نظر محتوا دارای انواع خبری، پرسشی، تعجبی، امری و دعایی است. دانش‌آموزان در گروه از متن درس به استخراج انواع جمله می‌پردازند و آنها را در کاربرد یادداشت می‌کنند. در ادامه، براساس محتوا جملات را دسته‌بندی می‌کنند.

ب) اجزای جمله به دو صورت عادی و بلاغی کنار هم قرار می‌گیرند. در شیوه عادی جایگاه نهاد و گزاره و فعل مشخص است و جمله با نهاد آغاز و با فعل تمام می‌شود. اما در شیوه بلاغی که در نظم بیشتر کاربرد دارد جای اجزای جمله جابه‌جا می‌شود. معلم می‌تواند انواع جمله را در قالب بلاغی در اختیار گروه‌های کلاس قرار دهد تا آنها را مرتب کنند. مثال :

خاتم ملک سلیمان است علم   جمله عالم صورت و جان است علم

(مولانا)

به شکوفه‌ها، به باران،

(شفیعی کدکنی)

برسان سلام ما را

بنشین و دمی به شادمانی گذران

برخیز و مخور غم جهان گذران

(خیام)

حکایت

حکایت نوعی از داستان کوتاه به شمار می‌رود که در آن درس یا نکته‌ای اخلاقی نهفته است. این درس یا نکته بیشتر در پایان حکایت بر خواننده آشکار می‌شود. شخصیت‌های حکایت، اشخاص، حیوانات یا اشیای بی‌جان‌اند. بهترین نمونه‌های حکایت در زبان فارسی را می‌توان در هزار و یک شب دید. حکایت‌ها معمولاً طوری نوشته می‌شوند که خواننده به سادگی آن را درک کند. ادیبانی را که در حکایات به کار برده می‌شود «ادبیات تعلیمی» می‌نامند (رنج بر، وحید، ۱۳۹۱). حکایت «محبت» را می‌توان به صورت ایفای نقش در کلاس به اجرا گذاشت.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

فعالیت‌های نوشتاری هر درس در سه بخش «املا و دانش زبانی یا واژه‌آموزی»، «نگارش» و «کارگاه نویسندگی» طراحی شده است. این فعالیت‌ها در جلسات جداگانه و لزوماً در کلاس به انجام می‌رسد. دانش زبانی و واژه‌آموزی به تناوب در کتاب فارسی آمده است. فضای تمرین نوشتاری آن فعالیت‌ها در صفحه اول هر درس به همراه فعالیت‌های املائی پیش‌بینی شده است. در این درس در فعالیت اول، منظور از واژه‌های مرتبط، واژه‌هایی است که از منظر محتوا و پیام مرتبطند.

تمرین خواندن

یکی از ارکان مهم زبان‌آموزی، مهارت خواندن است. خواندن از دو منظر روخوانی و درک مطلب، قابل بررسی است. دانش‌آموزان در پایه‌های پیشین، تمرین‌های قابل توجهی، برای بهبود کیفیت قرائت خود انجام داده‌اند. شایسته است معلمان پایه ششم نیز با توجه به پیوستگی محتوای کتاب‌های درسی فارسی و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان از قبیل شرایط جسمانی، آمادگی ذهنی، رشد عاطفی و پرداختن هم‌زمان به مهارت‌های دیگر زبان‌آموزی، به تقویت مهارت خواندن دانش‌آموزان، همت گمارند.

آنچه در «خوانش» اهمیت دارد، توجه به تلفظ معیار واژه‌ها و جمله‌های زبان فارسی است که به درک درست کمک می‌کند. گزینه‌های سریع پاسخ، برای تحقق همین هدف، آماده شده است. بنابراین لازم است، در کلاس فرصتی برای گوش دادن به خوانش معیار فراهم آید.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان‌خوانی با رعایت لحن)

املا

املا یکی از جلوه‌های مکتوب زبان است و زبان یک مهارت است و مهارت جز از راه تمرین و تکرار به دست نمی‌آید. تأکید معلمان بر واژه‌های دارای ارزش املائی، دانش‌آموزان را به سمت شناسایی درست واژه‌ها، رهنمون می‌سازد و دقت و توانایی تشخیص آنان را پرورش می‌دهد. در این کتاب اختصاص دو جلسه به املا پیشنهاد شده است. جلسه اول با هدف آموزش املا

و اجرای فعالیت‌ها و تمرین‌های املایی که در همین جلسه آمده است و جلسه بعدی املای پایانی دو قسمتی با هدف ارزشیابی. در کتاب‌های راهنمای معلم سوم تا پنجم انواع املاهای متنوع و جالب توجه آمده است. معلمان پایه ششم می‌توانند از آنها بنابر مقتضیات کلاس بهره ببرند.

تمرین خواندن با رعایت لحن مناسب

روخوانی، گام‌هایی دارد. یکی از گام‌های آن، خواندن درست و روان متن است. گام بعدی روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن با توجه به شرایط محتوایی و متناسب با فضای حاکم بر متن است. «لحن» حس و حال بخشیدن به آهنگ خواندن و روح میدن به متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن توجه می‌شود ولی چگونگی لحن و آهنگ آن را آموزش نمی‌دهند؛ لذا آموزش خواندن، ناتمام رها می‌شود.

برای رفع این مشکل در سال‌های گذشته بر آموزش لحن خواندن تأکید کرده‌ایم. در پایه پنجم نیز در هر درس، یک جلسه به آموزش خواندن با لحن و آهنگ مناسب اختصاص یافته بود. برای آموزش لحن، ابتدا از چهار دانش‌آموز که لحن خواندن متفاوتی دارند، بخواهید بند اول درس را به ترتیب بخوانند و دیگران کتاب را ببندند و فقط بادقت گوش بدهند. به این ترتیب، توجه دانش‌آموزان به لحن‌های مختلف به هنگام خواندن و تفاوت آن در اثرگذاری بر شنونده، جلب می‌شود. در ادامه به دانش‌آموزان بگویید که هر متن، لحن و آهنگ خاصی دارد. استفاده از زمینه‌های سریع پاسخ در آموزش لحن مؤثر است. خواندن با لحن مناسب، مهارتی است که با گوش دادن به الگوی مناسب و تمرین و تکرار، حاصل می‌شود.

متن درس اول، لحن روایی – توصیفی دارد و جلوه‌های آفرینش خداوند را در قالب جملاتی روان و با لحنی ملایم به تصویر کشیده است.

- در لحن توصیفی، آهنگ کلام معمولاً ملایم و نرم است و آرامشی خاص دارد.
- لحن توصیف یک بخش می‌تواند در کنار لحن توصیف بخش دیگر کامل شود. مثلاً توصیف زیبایی‌های چیزی در کنار توصیف زشتی‌های چیز دیگر کامل‌تر می‌شود.
- به هنگام خواندن، دقت نظر و عنصر تخیل نقشی مهم دارند.
- این لحن از نظر معنای کلی آهنگ سخن به لحن روایی نزدیک است.

نکاتی که به طور کلی در خواندن متن با لحن مناسب مهم‌اند، عبارت‌اند از:

- در لحن روایی از تک‌لحنی خواندن متن پرهیز نمایید و به تناسب شخصیت‌ها به تغییرات مناسب آهنگ توجه کنید.

- ۲ سرعت مناسب را در خواندن رعایت کنید تا تأثیرگذار باشد.
- ۳ فراز و فرودهای آوایی متناسب با جریان داستان را دقیقاً رعایت کنید، زیرا حالت کشش و انتظار را در شنونده برمی‌انگیزد و با ایجاد گسست‌های آوایی و وصل و درنگ‌های مناسب، او را به گوش دادن ترغیب می‌کند.
- ۴ واژه‌هایی را که می‌خواهید تأثیرگذار باشند، برجسته کنید. این کار با رعایت «تکیه» محقق می‌شود.
- ۵ گاهی اوقات لازم است در میانه متن‌ها، حرف (و) به صورت ؤ خوانده شود تا امتداد آوایی کلام حفظ شود. این مطلب از اهمیت زیادی برخوردار است که متأسفانه در کلاس کمتر به آن توجه می‌شود. رعایت این نکته در خواندن شعر نیز ضروری است.
- ۶ مکث کردن از ابزارهای زیبایی لحن در خواندن است که باید به آن توجه شود؛ مکث به موقع و متناسب با جریان آوایی، بر زیبایی خواندن تأثیر می‌گذارد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در بخش دوم از کتاب نگارش به فعالیت‌های نگارشی پرداخته می‌شود. اجرای فعالیت‌ها در کلاس، بر غنای کار می‌افزاید. دانش‌آموزان در سال‌های گذشته با مراحل بندنویسی آشنا شده‌اند. در پایه ششم نیز انتظار می‌رود که نوشته‌هایشان به آرایه‌های ادبی مزین شود.

ارزشیابی

بخش عمده‌ای از اهداف و انتظارات آموزشی در حیطه مهارت‌ها قرار دارد. دانش‌آموز باید بتواند دانشی را که فراگرفته است در شرایط واقعی به کار گیرد. در این قسمت «آزمون عملکردی کتبی» پیشنهاد می‌گردد. فعالیت‌های بخش نگارش، که در نیمه اول زنگ در قالب مهارت نوشتن به انجام رسید (از آن جمله ساخت متن با واژه‌های ارائه شده و همچنین ادامه دادن داستان درخت توت

در یک بند)، نمونه‌هایی از آزمون عملکردی کتبی هستند. معلم می‌تواند نتیجه این عملکردها را از منظر ارزشیابی کیفی در دفتر مخصوص اطلاعات ثبت نماید.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

کارگاه نویسندگی، که به نگارش خلاق می‌پردازد، یکی از بخش‌های مورد علاقه دانش‌آموزان است. دانش‌آموز در سال‌های پیش با این فعالیت و با این عنوان در کتاب درسی برخورد نداشته است. لذا برایش تازگی و جذابیت دارد. با اهمیت دادن معلمان به این بخش، انتظارات عمده آموزشی در مهارت نوشتن دانش‌آموزان محقق می‌شود. به کارگیری شیوه توصیف، معرفی محل زندگی و توضیح مفهوم مثل، از اهم فعالیت‌های این بخش در درس یک است. از دانش‌آموزان خواسته شده است تا در توصیف بهار از چند بیت شعر استفاده کنند. در ذیل دو نمونه شعر از ادبای شهر ادب نیشابور، با موضوع بهار می‌آید:

خیام:

برچهره گل نسیم نوروز خوش است   برطرف چمن روی دل افروز خوش است

عطار:

جهان از باد نوروzy جوان شد   زهی زیبا که این ساعت جهان شد
شمال صبحدم مشکین نفس گشت   صبای گرم رو عنبر فشان شد

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاي پایانی

املا

املا، درست نویسی شکل واژه‌هاست و یک مهارت زبانی محسوب می‌شود. این درس، براساس نمادها و نشانه‌های خط و قواعد نوشتاری زبان، کار تبدیل زبان گفتاری را به زبان نوشتاری بر عهده دارد. یادگیری صحیح املا تنها از طریق حفظ طوطی‌وار واژه‌ها حاصل نمی‌شود، به همین دلیل، آموزش املا حائز اهمیت است و می‌توان برای املا، مراحل زیر را در نظر گرفت:

- تمرکز بر خوب دیدن؛
  - شناخت نشانه‌ها و نمادهای خطی؛
  - یادسپاری سیما یا شکل نشانه‌ها؛
  - به حافظه سپردن آوا، صدا یا تلفظ هر نشانه؛
  - تشخیص شکل مکتوب هر صدا؛
  - همگون سازی یا انطباق صدا با سیما (ملفوظ با مکتوب)؛
  - تبدیل نشانه‌های آوایی به نشانه‌های خطی معیار؛
  - نوشتن شکل درست ترکیبی واژه‌ها.
- در پی برداشتن این هشت گام، املا یا درست نویسی، محقق خواهد گشت. پس از اتمام جلسات آموزش هر درس، یک املا ی پایانی تقریری، شامل دو بخش برگزار نمایید. در بخش اول، املا ی تقریری اجرا می‌شود. متنی را تهیه کنید و با رعایت نکات مربوط به شمرده خوانی، رعایت صدای متعادل و رسا، نداشتن حرکت اضافی در کلاس به هنگام خواندن متن و...، آن را برای دانش‌آموزان بخوانید.
- در بخش دوم و پشت همان برگه، به صلاحدید خود و بر اساس توانایی دانش‌آموزان، چند فعالیت املا یی طراح ی کنید تا به آنها پاسخ دهند. مجموعه این دو بخش یک واحد کار املا را شکل می‌دهد.

■ درس دوم: پنجره‌های شناخت

■ اهداف

- ۱ پرورش روحیه ستایش پروردگار؛
- ۲ تأکید بر ذکر نام خداوند در آغاز هر کار؛
- ۳ تقویت شناخت پروردگار از راه بهره‌گیری از پنج حس ظاهر؛
- ۴ تقویت مهارت خوب گوش کردن؛
- ۵ تقویت مهارت خوب دیدن؛
- ۶ پرورش توانایی دقت و تأمل در پدیده‌ها.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۳۰ دقیقه
درک مطلب	۲۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ روش ایفای نقش، قصه‌گویی و نمایش خلاق

۲ روش تدریس اعضای گروه

چون متن درس را می‌توان به بخش‌های مستقل تقسیم کرد (گروه تفکر، ایمان، اخلاق، علم و عمل)، بنابراین می‌توان به راحتی از روش تدریس اعضای گروه استفاده کرد. برای توضیحات بیشتر در مورد این روش به بخش کلیات، قسمت «روش‌های تدریس» مراجعه کنید.

درک مطلب

پس از تدریس درس، دانش‌آموزان به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند. ایجاد فرصت تفکر، این فرایند را به تحقق هدف نزدیک می‌کند.

جلسه دوم	
۲۵ دقیقه	واژه آموزی
۲۵ دقیقه	گوش کن و بگو

واژه آموزی: واژه‌های هم خانواده

دانش‌آموزان سال‌های قبل با واژه‌های هم خانواده آشنا شده‌اند. معلم می‌تواند واژه‌های هم خانواده را بر کارت‌های جداگانه بنویسد و از گروه‌ها بخواهد تا واژه‌های هم خانواده را جدا کنند. یا در برگه‌های آزمون عملکردی از دانش‌آموزان بخواهد تا واژه‌های هم خانواده را با خط به هم وصل کنند، یا... به تعداد معلمان، تکنیک جهت ارائه مطلب آموزشی وجود دارد. مهم این است که بهترین شگرد متناسب با علاقه و سطح توانمندی‌های دانش‌آموزان انتخاب شود. یکی از بهترین روش‌ها برای آموزش واژه‌های هم خانواده استفاده از «روش دریافت مفهوم» است که در ادامه می‌آید.

الگوی دریافت مفهوم براساس کمک به دانش‌آموزان در «یادگیری مؤثرتر مفاهیم» طراحی شده است. در این الگو مفاهیم و تعاریف به طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌گیرد بلکه او سعی می‌کند در طی یک فرایند، خود به مفهوم دست یابد.

این الگو از سه مرحله تشکیل شده است :

۱ ارائه نمونه‌ها

۲ دستیابی به مفهوم

۳ تحلیل شیوه تفکر سازمان یافته.

از این الگو می‌توان به خوبی در آموزش دانش‌های زبانی و ادبی (آموزش واژه‌های هم‌خانواده، مبالغه، تشبیه، منادا و...) بهره گرفت.

در هنگام بهره‌گیری از این الگو به نکته‌ها و گام‌های این راهبرد آموزشی، که در ادامه می‌آید، باید توجه داشت:

پیش از آغاز هر مرحله تدریس، عملکردی را که پس از آموزش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود، با آنان در میان بگذاریم.

گام اول: در این مرحله نمونه‌هایی از واژه‌های هم‌خانواده را با نشان واژه «بله» و واژه‌هایی را که هم‌خانواده نیستند با نشان واژه «خیر» مشخص می‌کنیم و بر روی تخته کلاس می‌نویسیم. نمونه‌های ارائه شده به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که موارد «بله» گویای مهم‌ترین ویژگی مفهوم مورد نظر و موارد «خیر» کاملاً با آن مفهوم نامربوط باشند، مانند:

■ علم (بله) ■ پنجره (خیر)

■ عالم (بله) ■ معلم (بله)

■ حرف (خیر) ■ شریک (خیر)

در این مرحله دانش‌آموزان به مقایسه نمونه‌ها می‌پردازند و عامل یا عوامل مشترک نمونه‌ها را بررسی و برای آنها فرضیه‌سازی می‌کنند.

گام دوم: در این مرحله نمونه‌های مثبت و منفی جدیدی را بدون نشان واژه «بله، خیر» در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم تا فرضیه یا فرضیه‌هایی را که در مرحله پیشین در ذهن خود تصور کرده‌اند، رد یا تأیید کنند.

نمونه‌های جدید:

■ تعلیم (?) ■ فرزانه (?)

■ علوم (?) ■ تصویر (?)

■ زنگ (?) ■ علامه (?)

در ادامه این مرحله از دانش‌آموزان می‌خواهیم برای مفهومی که به آن دست یافته‌اند، نامی برگزینند و نمونه‌های جدیدی بیان کنند.

گام سوم: در این گام از دانش‌آموزان می‌خواهیم درباره افکاری که در دو مرحله پیش داشته‌اند، صحبت کنند؛ مثلاً می‌توانیم از آنها بپرسیم در ابتدا چه فکر می‌کردید یا چگونه به این نتیجه رسیده‌اید؟

این پرسش‌ها آغاز خوبی برای یک بحث و گفت‌وگوی گروهی خواهد بود تا در آن راهبردهای شیوه تفکر خود را کشف کنند. در این مرحله، آنها راهی را که برای دستیابی به مفهوم طی کرده‌اند، بیان می‌کنند. هدف این مرحله این است که راه درست کشف مطالب را به گونه غیرمستقیم با دانش‌آموزان تمرین کنیم و مهارت‌های تفکر را در آنها رشد دهیم.

چند نمونه دیگر از واژه‌های هم‌خانواده درس دوم:

عجله: عجلول، تعجیل

ارتباط: مرتبط، مربوط، رابطه

تفکر: متفکر، فکور، فکر، افکار

کشف: کاشف، اکتشاف، مکاشفه

بحث: مباحثه، مبحث

گوش کن وبگو

در این فعالیت دانش‌آموز به دقت به متن داستان «رفتار نیکان» گوش می‌دهد سپس درباره آنچه شنیده است فکر می‌کند. در گام بعدی دانش‌آموزان در گروه درباره موضوع داستان گفت‌وگو می‌کنند و براساس آن به سؤالات پاسخ می‌دهند. اگر چنانچه فایل صوتی در اختیار معلمان نبود، خود به قرائت داستان با صدای رسا و رعایت لحن پردازند.

توجه

برای اطلاعات بیشتر در مورد «عناصر داستان» به توضیحات قسمت «کارگاه درس پژوهشی» در درس هشتم مراجعه کنید.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه آموزی

در تمرین یک منظور از ارتباط بین واژه‌ها، همان واژه‌های هم‌خانواده است. در تمرین دو اضافه شدن دو واژه به یکدیگر را در صورتی که هر دو واژه اسم باشند، مضاف و

مضاف‌الیه می‌گویند. برای تشخیص دوترکیب «مضاف و مضاف‌الیه» و «صفت و موصوف» چند راه پیشنهاد می‌شود:

۱ اضافه کردن «ی» نکره به پایان واژه اول، در این صورت اگر ترکیب معنادار بود «موصوف و صفت» است.

مثال: کوهی بزرگ: (کوه بزرگ موصوف و صفت)
کوهی دماوند: (کوه دماوند مضاف و مضاف‌الیه)

۲ اضافه کردن علامت جمع «تر» به پایان واژه دوم، اگر ترکیب معنادار بود موصوف و صفت است. مثال: کوه بزرگ‌تر.

تمرین خواندن (روخوانی)

در بخش دوم کلاس، تا زمانی که دانش‌آموزان کُنددست به انجام دادن فعالیت‌های نوشتاری مشغول‌اند، معلم می‌تواند فضای تمرین روان‌خوانی متن درس با رعایت لحن‌ها را فراهم نماید. لحن خواندن متون فارسی در ایجاد ارتباط تأثیرگذار با مخاطب، جایگاه ویژه‌ای دارد. دانش‌آموز باید در هنگام خواندن متن، با رعایت لحن مناسب، هم‌کلاسی‌های خود را به درک درستی از محتوا برساند تا به این ترتیب بهبود قرائت صحیح اتفاق بیفتد. منظور از «لحن»، رعایت حس و حال آوایی متناسب با فضای متن است. در این کار، توجه به فراز و فرود آوایی، رعایت درنگ یا مکث، تکیه، کشش و گسست آهنگ کلام، نقش بسیار مهمی دارد.

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

املا

در این جلسه املا با هدف آموزش، برگزار می‌شود و بهره‌گیری از تکنیک‌های متنوع در انواع املا فضای یادگیری را برای دانش‌آموزان مفرح می‌سازد. ارجاع دانش‌آموزان به متن درس از طریق واژه‌یابی، جمله‌یابی و... به کیفیت آموزش می‌افزاید.

بخوان و حفظ کن: ای مادر عزیز

خوب خواندن شعر، بر دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. به طور کلی شعر را باید خوب اجرا کرد و خواندن به تنهایی برای نشان دادن تمامی زیبایی‌های شعر، کافی نیست. «عباس یمینی شریف» معتقد است: «اگر کودک در برابر شعر این سه عکس العمل را داشته باشد، شعر به خوبی به او عرضه شده است:

۱. لذت و شور و شمع

۲. کنجکاوی و اکتشاف

۳. عمیق شدن فهم و ادراک»

شعرهای «بخوان و حفظ کن» اگر به صورت گروهی خوانده شود و تقریباً در اکثر جلسات فارسی به صورت تفتنی، جمع‌خوانی شود، راحت‌تر حفظ خواهد شد. نوشتن شعرها و معنی آن ضرورت ندارد، بلکه درک و رساندن پیام شعر، مهم است. به گروه‌های دانش‌آموزی باید فرصت کشف و معناسازی بدهیم. در زنگ شعر خوانی، می‌توان شعر پژوهی را نیز مدّ نظر قرار داد.

در پایان قرائت شعر و بحث و گفت‌وگو پیرامون معنا و پیام شعر، پاسخ‌گویی به سؤالات «خوانش و فهم» برای دانش‌آموزان تسهیل می‌گردد.

بهره‌گیری از رسانه: در این بخش می‌توان از موسیقی بدون کلام بهره جست، این امر تأثیر قرائت شعر را بیشتر می‌کند. همچنین به منظور ایجاد تنوع، می‌توان گاهی علاوه بر رمزینه سریع پاسخ، از دانش‌آموزان یا از اولیا جهت قرائت شعر و ضبط صدای آنان بهره گرفت. (نکته مهم: در هنگام ضبط به صحیح خواندن شعر توجه شود.)

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در تمرین یک از دانش‌آموزان خواسته شده است تا جای خالی واژه‌ها را با حروف ربط و اضافه کامل کنند. «حرف» واژه‌ای است که خود به خود معنی مستقلی ندارد اما برای پیوستن و نسبت دادن

اجزای یک جمله به یکدیگر به کار می‌رود که در این صورت «حرف اضافه» خوانده می‌شود. یا برای ربط دادن دو واژه یا دو جمله به یکدیگر به کار می‌رود، که در این صورت «حرف ربط» است. یا برای تعیین مقام واژه در جمله آورده می‌شود که در این صورت به آن «حرف نشانه» می‌گویند. در تمرین دو، به منظور تحقیق و گزارش در کلاس، بر مهارت خوب دیدن و مشاهده دقیق تأکید شده است.

ارزشیابی

در این درس می‌توان از آزمون مداد کاغذی بهره برد. این آزمون هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی قابل اجراست.

جلسه ششم	
بخوان و بیندیش	۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش

داستان «هدهد» از کتاب «سندباد نامه» نوشته ظهیری سمرقندی انتخاب شده است. پیام این داستان، لزوم هوشیاری، درست فکر کردن و دوری از غفلت است. این بخش از کتاب در راستای تقویت درک متن دانش‌آموزان طراحی شده است. معلم فرصت می‌دهد تا دانش‌آموز به روش صامت‌خوانی و به صورت انفرادی، متن را کامل بخواند. آنگاه در مورد محتوای خوانده شده بیندیشد و سپس به سؤالات «درک و دریافت» به صورت فردی پاسخ دهد.

جلسه هفتم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

فعالیت اول و دوم این بخش به واژه‌های هم معنی و دقت در انتخاب واژه مناسب با توجه به متن می‌پردازد.

جلسه هشتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

کارگاه درس پژوهی

در این کارگاه، دانش‌آموز باید یکی از نویسندگان مشخص شده را انتخاب کند و گزارش کوتاهی درباره آن نویسنده به کلاس ارائه دهد. برای انجام این قسمت می‌توانند از کتابخانه، اینترنت و ... استفاده کنند. لازم است معلمان گرامی، چند جلسه قبل‌تر از ارائه گزارش‌ها، به دانش‌آموزان اطلاع دهند تا آنها در این جلسه گزارش خود را ارائه نمایند.

جلسه نهم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن

در صفحه درک متن از کتاب نگارش که در آخر هر فصل می‌آید، تقویت سواد خوانداری و درک مطلب دانش‌آموزان مدنظر است. ترتیب شماره‌گذاری جملات براساس درک و دریافت درست از متن می‌باشد.

هنر و سرگرمی

در این بخش، رعایت خط‌خوش و ممارست در زیبا و خوانا نویسی مورد تأکید است.

دانیایی و هوشیاری

درس سوم: هوشیاری

درس چهارم: داستان من و شما

درس پنجم: هفت خان رستم

۲
فصل دوم

طراحی واحدهای یادگیری فصل دوم

اهداف فصل دوم:

- ۱ تقویت مهارت فراشناخت در حوزه تفکر؛
- ۲ تقویت هوشمندی و دانایی دانش آموزان، به منظور آماده سازی آنان برای زندگی اجتماعی؛
- ۳ تقویت بهره گیری از مهارت های تفکر در بهبود روابط میان فردی؛
- ۴ آشنایی بیشتر با نقش شهروندی از طریق تأثیر تفکر در توسعه مهارت های زبان آموزی.

■ درس سوم:

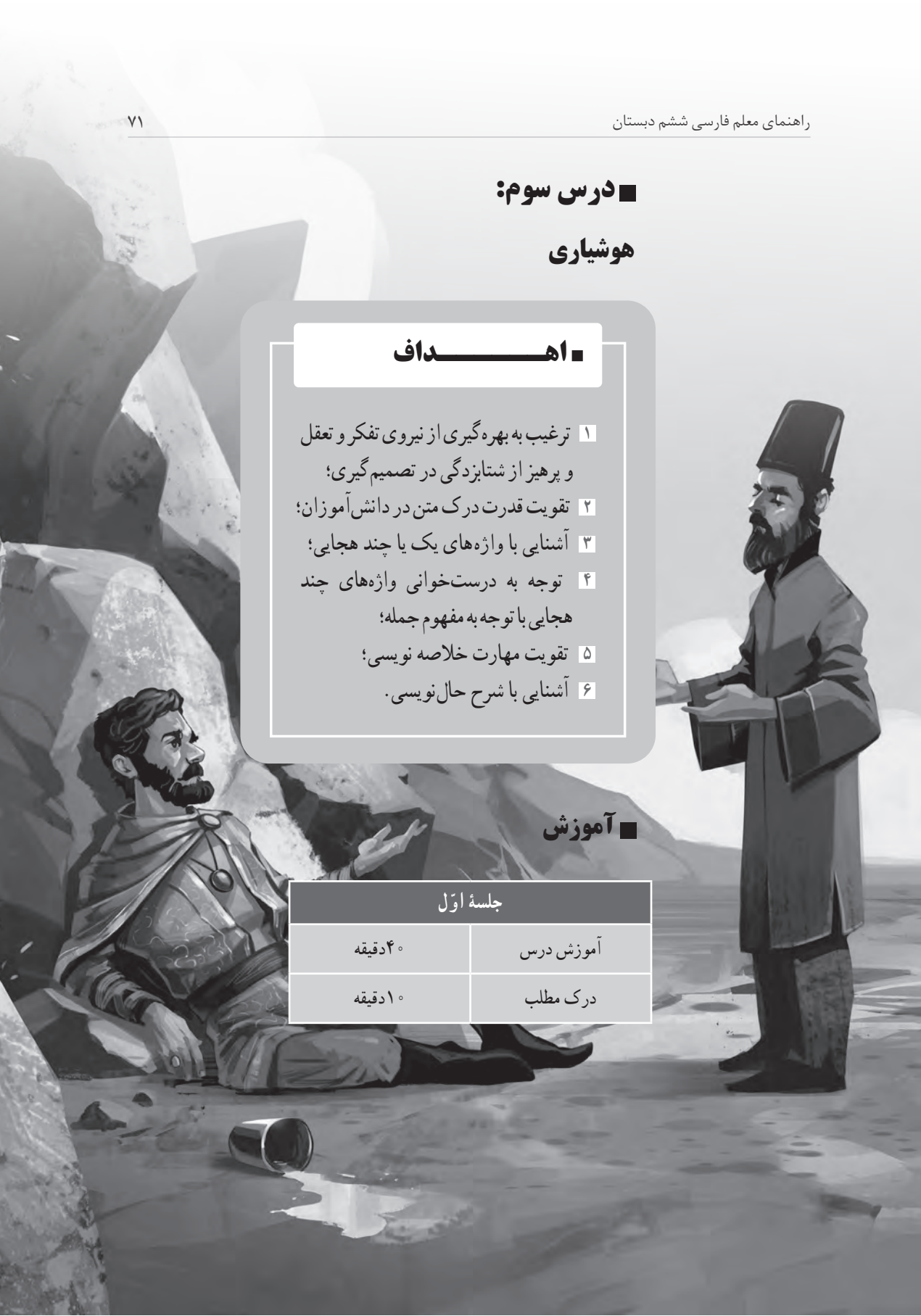
هوشیاری

■ اهداف

- ۱ ترغیب به بهره‌گیری از نیروی تفکر و تعقل و پرهیز از شتابزدگی در تصمیم‌گیری؛
- ۲ تقویت قدرت درک متن در دانش‌آموزان؛
- ۳ آشنایی با واژه‌های یک یا چند هجایی؛
- ۴ توجه به درست‌خوانی واژه‌های چند هجایی با توجه به مفهوم جمله؛
- ۵ تقویت مهارت خلاصه‌نویسی؛
- ۶ آشنایی با شرح حال نویسی.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

■ روش نمایش

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
بخوان و حفظ کن	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

خواندن درست واژه، به درک مفهوم آن در جمله کمک می‌کند. می‌توان یافتن واژه‌های چند بخشی با معانی مختلف در جمله را در تکلیف شب دانش‌آموزان گنجاند.

بخوان و حفظ کن: سخن

شعر «سخن» گزیده‌ای از مثنوی «لیلی و مجنون» حکیم نظامی است. مفهوم کلی این شعر بر «پرهیز از بیهوده‌گویی و دعوت به کم‌گویی، گزیده‌گویی و سنجیده‌گویی» استوار است و با ابیات و مثل‌های گوناگونی قرابت معنایی دارد. از آن جمله می‌توان به بیت‌های زیر از بوستان سعدی اشاره کرد:

زبان درکش ای مرد بسیار دان	که فردا قلم نیست بر بی زبان
صدف وار گوهرشناسان راز	دهان جز به لؤلؤ نکردند باز
نباید سخن گفت ناساخته	نشاید بریدن نینداخته
تأمل کنان در خطا و صواب	به‌از ژاژخایان حاضر جواب
کم‌آواز هرگز نبینی خجل	جوی مشک بهتر که یک‌توده گل
حذر کن ز نادان ده مرده گوی	چو دانایکی گوی و پرورده گوی
صدانداختی تیروهر صد خطاست	اگر هوشمندی یک انداز و راست

همخوانی و جمع خوانی شعر در کلاس به روند حفظ شعر کمک می‌کند.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

هدف اصلی از طرح فعالیت نخست، تقویت توانمندی ساخت واژه بر پایه حروف مشترک است. ساخت واژه به گسترش دامنه واژه‌ها می‌انجامد.

جلسه چهارم	
املا	۳۵ دقیقه
تمرین خواندن (روان خوانی) با رعایت لحن	۱۵ دقیقه

املا

با توجه به کوتاهی متن این درس، «روش املا از حفظ» توصیه می‌شود. این روش مورد علاقه دانش‌آموزان و مؤثر برای تقویت حافظه است.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت این بخش مربوط به خلاصه نویسی است. از ویژگی‌های مثبت این روش می‌توان به موارد صفحه بعد اشاره کرد :

- ایجاد نظم فکری؛
- طبقه بندی ذهنی؛
- گزیده گویی.

جلسه نهم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

فعالیت شماره سوم این بخش به نقش خردمندی و دانایی در روابط اجتماعی و پرهیز از نزدیکی و دوستی با افراد نابخرد و تأکید دوست‌یابی اشاره دارد.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا

املا پایانی مثل سایر دروس شامل دو قسمت تقریری و فعالیت‌های املائی است. یکی از موارد مهم در تقریر املا توجه به تفاوت‌های فردی و تنظیم سرعت قرائت املاست.

■ درس چهارم:

داستان من و شما

■ اهداف

۱. پرورش احساس مسئولیت دانش‌آموزان در قبال زبان فارسی؛
۲. آشنایی با نقش زبان فارسی؛
۳. قرار گرفتن در جریان سیر تاریخی زبان فارسی؛
۴. درک توانمندی‌های زبان فارسی به عنوان زبان معیار؛
۵. علاقه‌مندی به زبان فارسی و پاسداری از آن؛
۶. کسب مهارت و توانایی در خواندن متون مختلف نظم و نثر فارسی.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

روش پرسش و پاسخ

این درس را، که متن آن به شیوه شخصیت بخشی سامان یافته است، می توان به شیوه پرسش و پاسخ تدریس نمود.

مراحل اجرا

■ **مرحله نخست، بیان و شرح هدف :** در مرحله نخست، معلم هدف درس را، که آشنایی با زبان فارسی است، اعلام می کند و آن را برای درک بیشتر دانش آموزان شرح می دهد. شرح و بیان هدف باید با استفاده از واژه های ساده و عاری از ابهام باشد تا از تفسیر پذیری هدف پیشگیری شود. گفته ها باید به قدری روشنتر باشد که تفسیر ذهنی دانش آموزان سبب انحراف فکری آنان نگردد.

■ **مرحله دوم، پرسش و پاسخ :** در این مرحله معلم تلاش می کند با پرسش های پیگیر در حوزه شناخت زبان، دانش آموزان را ترغیب کند تا پاسخ های مناسبی را ارائه دهند. همه پرسش ها نباید از جانب معلم باشد بلکه معلم باید دانش آموزان را هم به طرح سؤال تشویق نماید. معلم نباید به سادگی به پرسش های دانش آموزان پاسخ دهد و خود نیز پرسش های ساده و پیش پا افتاده مطرح نکند و پاسخ های ناقص به دانش آموزان ندهد.

■ **مرحله سوم، نتیجه گیری :** معلم در این مرحله به جمع بندی و مستحکم سازی آموخته های دانش آموزان می پردازد. این جمع بندی به سازماندهی پایانی موسوم است، یعنی فعالیت ذهنی گوناگون ایجاد شده باید به نتیجه ای ختم شود. در این مرحله هم معلم باید از پرسش و پاسخ کمک بگیرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه آموزی
۳۰ دقیقه	حکایت

واژه آموزی

یکی از روش های مناسب برای این بخش بهره گیری از کارت های بازی است.

حکایت

حکایت این بخش به اهمیت علم و دانش واقعی اشاره دارد و همچنین به اهمیت عمل‌گرایی و بهره‌مندی از دانش می‌پردازد.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

یکی از نکات قابل توجه در این بخش اجرای گروهی فعالیت‌های نوشتاری در کلاس با نظارت معلم است.

جلسه چهارم	
املا	۳۵ دقیقه
تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)	۱۵ دقیقه

املا

بهره‌گیری از تکنیک املاهای پای تخته‌ای با توجه به تعداد واژه‌های جدید درس پیشنهاد می‌گردد.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در انجام دادن فعالیت‌های نگارشی با هدف تولید متن می‌توان از روش بارش فکری بهره گرفت. در ضمن گاهی دانش‌آموزان می‌توانند متن‌ها را به صورت گروهی تولید کنند.

ارزشیابی

در ارزشیابی، آزمون عملکردی از نوع موقعیت شبیه‌سازی شده، در تثبیت و تعمیق محتوای آموزشی مؤثر است.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

آموزش و دست‌ورزی ساده نویسی به روش‌های گوناگون موجب گزیده‌گویی و پرهیز از طولانی کردن جملات می‌گردد. افزون بر این، با توجه به اینکه در سال آینده دانش‌آموزان به آموزش بازنویسی بر مبنای ساده نویسی می‌پردازند شایسته است این روش به صورت جدی آموزش داده شود.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا

املا پایانی با هدف ارزشیابی فرایندی و تکمیل آموزش املا در دو شکل تقریری و فعالیت‌های املائی اجرا می‌گردد.

■ درس پنجم:

هفت خان رستم

■ اهداف

- ۱ آشنایی با فردوسی شاعر بزرگ و حماسی؛
- ۲ آشنایی با ادبیات حماسی فارسی؛
- ۳ ایجاد روحیه پایداری و ایستادگی در برابر مشکلات؛
- ۴ ایجاد نگرش مثبت به میهن دوستی و اعتقادات ملی؛
- ۵ تقویت تفکر انتقادی و پیدا کردن روش‌های حل مسئله.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

الگوی آموزشی پیش‌سازمان‌دهنده: اساس این الگو را نظریه معنی‌دار آزوئل تشکیل می‌دهد. در این الگو ساخت شناختی و تغییراتی که در اثر یادگیری در آن صورت می‌گیرد، زیر مبنای اصلی یادگیری به شمار می‌رود. منظور از ساخت شناختی، مجموعه اطلاعات، مفاهیم، اصول و تعمیم‌های سازمان‌یافته‌ای است که دانش‌آموز قبلاً آموخته است.

اهداف کلی الگوی آموزشی پیش‌سازمان‌دهنده

- ۱ معلم اهداف، مفاهیم و اصول جدیدتری را به دانش‌آموز بشناساند.
- ۲ معلم یادگیری معنی‌دار را با پیوند دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های تازه با ساخت شناختی فرد ایجاد کند.
- ۳ معلم الگوی پیش‌سازمان‌دهنده را برای تقویت، تثبیت و تعمیق ساخت شناختی دانش‌آموزان تدوین کند.

نکته مهم

پیش‌سازمان‌دهنده‌ها خلاصه‌ای از درس جدید نیست، بلکه خود مطلبی جدید و کلی‌تر از درس است.

روش اجرا

۱- ارائه پیش‌سازمان‌دهنده

الف) معلم پیش‌سازمان‌دهنده را که مطالب کلی‌تر است ارائه می‌دهد. مثلاً درباره ادبیات حماسی ایران و چگونگی پیدایش آن مطالبی کلی بیان می‌کند.

ب) اهداف درس و انتظارات آموزشی را تشریح و توصیف می‌کند.

پ) اطلاعات قبلی دانش‌آموزان را برای فهم بهتر مطالب جدید بر می‌انگیزد.

۲- ارائه مطالب و مفاهیم درس جدید

الف) معلم مفاهیم و اطلاعات درس را به مثابه یک نمونه از ادبیات حماسی توضیح می‌دهد.

ب) در این مرحله استفاده از روش‌های ایفای نقش، نمایش فیلم و پویانمایی، قرائت اشعاری از فردوسی و بحث و گفت‌وگو قابل استفاده است.

پ) نکته مهم اینکه معلم متن درس را به صورت تصویری کلی عرضه کند تا دانش‌آموزان ارتباط آن را با پیش‌سازمان‌دهنده به خوبی احساس کنند.

۳- تحکیم «ساخت شناختی» با ارائه مثال

معلم مثال‌ها و شواهد دیگری از اشعار فردوسی را می‌خواند تا آنچه در پیش‌سازمان‌دهنده معرفی گردید به خوبی در ساخت شناختی دانش‌آموز سازماندهی شود.

در این الگو، مفاهیم کلی و مجرد و گسترده در سطوح بالاتر و مفاهیم جزئی‌تر و عینی‌تر در سطوح پایین‌تر قرار می‌گیرند. اگر ساخت شناختی دانش‌آموز و ساختار درس زبان و ادبیات فارسی را به شکل یک هرم تصوّر کنیم شکل زیر را می‌توان برای درس هفت خان رسم نمود.

چند فعالیت برای تقویت ساخت شناختی دانش‌آموز

- ۱ مطالب کلی را همواره به مثابه پیش‌سازمان‌دهنده عرضه کند.
- ۲ از دانش‌آموزان بخواهد تا ویژگی‌های اصلی درس جدید را بیان کند.
- ۳ اصطلاحات و توضیحات جدید را به طور دقیق و روشن بیان کند.
- ۴ از آنان بخواهد که چگونگی ارتباط مطالب جدید را با ساخت شناختی خود بیان کند.
- ۵ از آنان بخواهد که مثال‌ها و نمونه‌های دیگری برای مفاهیم درس ارائه دهند.
- ۶ از آنان بخواهد که مطالب و مفاهیم درس را به زبان رایج امروز بیان کنند.

حماسه : حماسه در لغت به معنای دلاوری و شجاعت آمده است. در اصطلاح عبارت است از آثار منظوم و منثوری که از دلاوری‌ها و رشادت‌های مردان بزرگ در میدان کارزار حکایت نماید. به عبارت دیگر حماسه، آثار وصفی است که بر اعمال پهلوانی، مردانگی، افتخارات و بزرگی‌های یک قوم یا یک فرد مبتنی باشد.

بهره‌گیری از رسانه : در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌های آموزشی مرتبط با موضوع هفت‌خان بهره گرفت. همچنین نرم‌افزارهایی مبتنی بر کتاب شاهنامه طراحی گردیده است که به فراخور شرایط کلاس می‌توان از آنها استفاده کرد.

جلسه دوم	
دانش ادبی	۲۰ دقیقه
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه

دانش ادبی

مبالغه : مبالغه در لغت به معنای به نهایت رساندن و غلو کردن یا بزرگ‌نمایی در چیزی است و در اصطلاح، آن است که نویسنده برای تزئین کلام خود، در وصف چیزی بزرگ‌نمایی نماید. مثلاً پدری که به فرزندش می‌گوید «هزار بار گفتم اول درس، بعد بازی» در سخنش مبالغه کرده است. از نمونه‌های مبالغه در شعر می‌توان به مورد زیر اشاره نمود.

ز سُم ستوران در آن پهن دشت   زمین شد شش و آسمان گشت هشت (فردوسی)
کنایه : کنایه پوشیده سخن گفتن درباره امری است که گوینده آن به هر دلیل نمی‌خواهد پیام صریحاً گفته شود. برای مثال، کسی که به همکارش می‌گوید «فرصت سر خاراندن ندارم» به کنایه این پیام را می‌دهد که کارم فشرده و زیاد است و مسئله «خاراندن سر» مطرح نیست.
 کنایه سبب درنگ خواننده می‌شود، ذهن او را به تلاش و می‌دارد و حالات را برای او محسوس می‌سازد.

این هم نمونه‌ای از کنایه در شعر :

فتاد از پای، کرد از عجز فریاد   زشاخی مادرش آواز در داد

در بیت بالا، «فتاد از پای» کنایه از این است که ناتوان شد.

جلسه سوم	
بخوان و بیندیش	۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش

«دوستان همدل» داستانی است از محمدرضا سرشار (رهگذر) پژوهشگر، منتقد و نویسنده (متولد ۱۳۳۲). آثار وی تاکنون جوایز متعددی را به خود اختصاص داده است. ایشان به مدت ۲۴ سال گوینده برنامه «ظهر جمعه»ی رادیو بود. این داستان به اهمیت و ارزش محبت و همدل بودن انسان‌ها اشاره می‌کند. این ارزش در شعر مولانا نیز مشهود است:

ای بسا هندو و تُرک هم‌زبان   ای بسا دو ترک چون بیگانگان
پس زبان همدلی خود دیگر است   همدلی از هم‌زبانی بهتر است

در پرداختن به این فعالیت مهم، ایجاد فرصت صامت خوانی متن توسط دانش‌آموزان و پس از آن پاسخ‌گویی به سؤالات درک و دریافت، به صورت فردی و شفاهی، همچنان مانند فصل‌های دیگر، مورد تأکید است.

جلسه چهارم	
املا	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن	۲۰ دقیقه

در تمرین خواندن درس «هفت‌خان رستم» باید به «لحن حماسی» توجه شود.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۲۵ دقیقه
ارزشیابی	۲۵ دقیقه

ارزشیابی

در بازنویسی بیت به ثر ساده باید به قرارگیری درست ارکان جمله توجه شود.
به عنوان مثال نهاد باید در ابتدای جمله بازنویسی شده و فعل در پایان بیاید.

جلسه نهم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

در فعالیت اول و دوم این بخش باید به بهره‌گیری از حواس پنجگانه دقت شود. هر کدام از حواس مانند پنجره‌ای است برای تماشای دنیای اطراف. هر چقدر با استفاده از تمامی حواس به جزئیات بیشتر توجه شود، نوشته دقیق‌تر و زیباتر خواهد شد.

جلسه هفتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

در این کارگاه دانش‌آموزان باید داستان دیگری از شاهنامه انتخاب کنند.
معلمان گرامی می‌توانند در انتخاب داستان‌های بهتر، دانش‌آموزان را راهنمایی کنند.

جلسه هشتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن

در این قسمت باید به نحوه استفاده از حروف ربط در بین جمله‌ها با توجه به مفهوم دقت شود.

ایران من

درس ششم: ای وطن

درس هفتم: درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)

درس هشتم: دریاقلی

طراحی واحدهای یادگیری فصل سوم

اهداف فصل سوم:

- ۱ تقویت حسّ پادداشت از میهن و دفاع از کیان و سرزمین ایران؛
- ۲ آشنایی با ماهیت ارزشی دفاع مقدس و تبیین جایگاه شامخ شهدا؛
- ۳ تقویت فرهنگ مطالعه و خوانش داستان‌های ادبی، روایی، توصیفی و...؛
- ۴ تقویت مهارت درست و زیبانویسی با رعایت علائم سجاوندی (نقطه‌گذاری)؛
- ۵ مهارت ورزی در تولید درس آزاد، براساس شبکه‌نگرشی فصل؛
- ۶ آشنایی با حکایات ادبی و کاربرد مفاهیم آن در گفتار و نوشتار؛
- ۷ تقویت مهارت گوش دادن و درک متن از طریق حافظه‌شنیداری؛
- ۸ تقویت مهارت درک متن و دریافت مفهوم.

■ درس ششم:

ای وطن

■ اهداف

- ۱ تقویت حس وطن دوستی در دانش آموزان؛
- ۲ آشنایی با نمونه برجسته ای از شعر شاعر معاصر (نادر ابراهیمی)؛
- ۳ تقویت روحیه پاسداری از میهن؛
- ۴ آشنایی با منادا و ندا و نشانه های آن؛
- ۵ کسب مهارت در خواندن صحیح شعر؛
- ۶ تلطیف شدن ذوق و احساسات؛
- ۷ برخورداری از دقت و تشخیص در آهنگ کلام؛
- ۸ توانایی دریافت پیام محوری متن.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱ **روش قصه‌گویی** : برای ایجاد انگیزه در آغاز درس با این روش و بیان یک قصه مرتبط با پیام درس می‌توان انگیزه لازم را در دانش‌آموزان ایجاد کرد و ارتباط مناسب جهت گوش سپردن به بقیه مطالب را به وجود آورد. می‌توان از نمونه‌هایی مانند داستان آرش کمانگیر، آریوبرزن و... بهره گرفت.
- ۲ **روش حل مسئله** : در ضمن استفاده از روش قصه‌گویی، با استفاده از روش حل مسئله می‌توان زمینه را جهت ابراز احساسات و عواطف دانش‌آموزان ایجاد کرد. به این ترتیب که در ضمن بیان قصه در مواردی که قهرمان داستان قرار است برای مسئله مهمی تصمیم‌گیری کند یا مشکلی را حل نماید، به جای بیان ادامه داستان، از دانش‌آموزان بخواهیم بقیه داستان را ادامه دهند.
- ۳ **روشن‌سازی طرز تلقی** : متنی با جملات ناقص دربارهٔ پیام درس (یعنی وطن دوستی و پاسداری از وطن) بیان شود و دانش‌آموزان با تکمیل متن، طرز تلقی خود را بیان کنند. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی به ارزیابی طرز تلقی خود بپردازند.
- ۴ **بهره‌گیری از رسانه**

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

منادا

- هرگاه کسی یا چیزی را با آهنگی خاص مورد خطاب قرار بدهیم، به آن «منادا» گویند.
مثال : سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز.
- منادا معمولاً با حرف ندا (ای، یا، آی، ا) همراه است. ای : ای ایران، دوستت دارم. یا : یارب مددی. آی : آی انسان‌ها. ا : خدایا، مرا در زندگی موفق بگردان.
- گاهی منادا بدون حرف ندا می‌آید : نیما، غمِ دل گو که غریبانه بگیریم. دوست عزیز، سفر خوشی را برایت آرزو می‌کنم.
- گاهی حرف ندا وجود دارد ولی منادا حذف شده است.
مانند : ای نام تو بهترین سرآغاز (که در اینجا منادا محذوف است).

حکایت: انواع مردم (امام محمد غزالی)

محمد غزالی فرزند محمد (۵۰۵-۴۵۰ ه.ق) فیلسوف، متکلم و فقیه ایرانی و یکی از بزرگ‌ترین مردان تصوف سده پنجم هجری است. از آثار او می‌توان کیمیای سعادت، زاد آخرت، نصیحة الملوک، پندنامه و نصیحت‌نامه را برشمرد. «کیمیای سعادت» در بین این آثار از ارزش بیشتری برخوردار است. در زنگ هنر می‌توان از دانش‌آموزان خواست که حکایت را به تصویر کشند و در گروه درباره مفهوم حکایت، بحث و گفت‌وگو نمایند.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

در فعالیت‌های نوشتاری این صفحه، بر تقویت املا و تمرین تشخیص منادای جمله تأکید شده است. از آنجایی که متن این درس، تلفیقی است از شعر ترجیع‌بند با شعر نو، تمرین درست خواندن آن به صورت انفرادی و جمعی (جمع خوانی) توصیه می‌شود. شعر نو فارسی عنوانی است در برابر شعر کهن فارسی. درحقیقت، شعری که در وزن عروضی و قالب، از شعر کهن سنتی پیروی نمی‌کند، شعر نو است. شعر نو شامل قالب‌های نیمایی، سپید و موج نو است.

جلسه چهارم	
املا	۳۵ دقیقه
گوش کن و بگو	۱۵ دقیقه

املا

املا با هدف آموزش درست‌نویسی در این جلسه کاربرد دارد. می‌توان از دانش‌آموزان خواست که واژه‌های دارای ارزش املائی متن درس را جدا کنند و با هریک جمله‌ای بسازند. سپس بر اساس مفاهیم جملات و پشت سرهم قراردادن آنها یک متن املائی تولید کنند.

گوش کن و بگو

درباره اهداف این فعالیت قبلاً (درس دوم) توضیحاتی داده شد. تبدیل دانش‌آموزان به شنوندگان فعال در راستای درک مفاهیم محتوای مورد شنود از اهم اهداف این فعالیت است. تأکید کنید دانش‌آموزان داستان «حماسه هرمز» را با دقت گوش کنند، سپس دقایقی در خصوص محتوای آن بیندیشند و در گروه درباره هفت پرسش مطرح شده گفت‌وگو کنند و درک خود را از محتوای داستان، کامل نمایند. اگر امکان اجرای فایل صوتی از رمزینه سریع پاسخ نبود خواندن متن را خودتان عهده‌دار شوید. دعوت دانش‌آموزان به سکوت، خوب گوش دادن و حذف صداهای اضافی محیط کلاس، فرایند شکل‌گیری این مهارت را بهبود می‌بخشد.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

دانش‌آموزان در پایه سوم، روش درست «بندنویسی» را آموخته و تمرین کرده‌اند. مطالعه کتاب راهنمای معلم پایه‌های سوم و چهارم جهت تکمیل دانش معلمان پایه ششم در این زمینه توصیه می‌گردد. در تمرین بعدی، «خاطره‌نویسی» آمده است. توجه معلمان عزیز را در این خصوص به نکات زیر جلب می‌نماید:

خاطره، یکی از انواع ادبی و شکلی از نوشتار است که نویسنده در آن، خاطرات خود را (صحنه‌ها یا وقایعی که در زندگی‌اش روی داده و در آنها نقش داشته یا شاهدشان بوده است) شرح می‌دهد. خاطره‌نویسی یکی از عام‌ترین و صمیمانه‌ترین راه‌ها برای انتقال حس نویسنده به خواننده است. هرکس می‌تواند با رعایت اصولی ساده و قواعدی محدود، به ساده‌ترین شکل، اتفاقات مهم زندگی خود را ثبت کند و خاطرات تلخ و شیرین زندگی همچون پیروزی‌ها و شکست‌ها، تجربیات تکرار ناشدنی، حوادث مهم و عواطف و احساسات را ماندگار سازد.

■ فواید خاطره نویسی

- ✓ ثبت بهترین لحظه‌های زندگی از طریق خاطره‌نویسی؛
- ✓ ثبت مسائل مهم اجتماعی برای آیندگان از طریق خاطره‌نویسی؛
- ✓ بهره‌گیری از تجربه‌های شخصی؛
- ✓ افزایش قدرت دیدن و شنیدن؛
- ✓ افزایش مهارت در نوشتن.

از ویژگی‌های ساختاری خاطره‌نویسی می‌توان این موارد را برشمرد: «صمیمیت زبان در خاطره‌نویسی»، «نثر خودمانی»، «برجستگی حوادث در خاطره‌نویسی»، «واقع‌گرایی در خاطره‌نویسی»، «مشخص بودن زمان و مکان در خاطره‌نویسی»، «روانی و روشنی در خاطره‌نویسی» و «داشتن ابتدا و انتها».

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

■ در تمامی قسمت‌های درس، به منظور نشان دادن علاقه و عشق به وطن و وطن‌دوستی از تشبیهات بجا و مناسب بهره گرفته شده است. تشبیه یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر، به شرط داشتن صفت یا صفاتی مشترک، مانند «وقت طلاست».

در مصراع‌هایی مانند «همچو رویش در بهاران»، «همچو جان در هر بدن»، «مثل بوی عطر گل‌ها» و «مثل سبزی چمن»، وطن به رویش در بهاران، جان در بدن، عطر گل‌ها و سبزی چمن تشبیه شده است. در این صفحه، فعالیت‌هایی در خصوص به کارگیری تشبیه در نوشتار پیش‌بینی شده است.

جلسه هفتم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

املا

املاي پایانی با هدف ارزشیابی و به صورت دو قسمتی برگزار می‌شود. در بخش اول سؤالات املايی و در بخش دوم املاي تقریری می‌آید. تشخیص تقدم و تأخر هر قسمت بر عهده معلم است. در ادامه، یک نمونه متن املاي تقریری پیشنهاد می‌گردد.

متن املای تقریری پیشنهادی : روزی معلم دیوان شعر حافظ را با خود به کلاس برد و از دانش‌آموزان خواست تا دربارهٔ راز شعر حافظ سخن بگویند. یکی از آنان گفت : «نگاه حافظ به طبیعت، به عطر گل‌ها و به سبزی چمن، خیلی صادقانه است». یکی دیگر از دانش‌آموزان، به آرامی گفت : «قهرمان قصه‌های شعر حافظ، با خدا مثل یک جان‌پناه جاودانه راز و نیاز می‌کند». یکی از آخر کلاس گفت : «وطن در شعر حافظ مایهٔ آزادی و نگهبان وجود است که سربازان عاشق از آن با گذشت و وفا، مراقبت می‌کنند». و بالاخره دیگری که با اجازهٔ معلم پنجره را باز کرد، با لبخند و کمی غرور گفت : «شعر حافظ مثل آواز قناری بر دل می‌نشیند و مثل رویش گل در بهاران خوش‌ترین سرودی است که غم را از بین می‌برد». معلم جمله‌های زیبای دانش‌آموزان را بر تخته سیاه نوشت و از آنها تشکر کرد.

■ درس هفتم:

درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)

■ اهداف

- ۱ تشخیص کاستی‌های احتمالی کتاب و اقدام به تولید محتوای متناسب با فرهنگ بومی؛
- ۲ پرورش توانایی تولید ماده‌ی درسی در دانش‌آموزان با نظارت و هدایت آموزگاران؛
- ۳ پاسخ به نیازهای معلمان، دانش‌آموزان و اولیا؛
- ۴ بهره‌گیری از مشارکت همکاران در تألیف کتاب؛
- ۵ بهره‌گیری از تعامل دانش‌آموز و خانواده در سازماندهی و تألیف کتاب؛
- ۶ آشنایی با برخی از نمادهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی یا منطقه‌ای؛
- ۷ شناخت بیشتر شخصیت‌های علمی و فرهنگی محل زندگی؛
- ۸ توجه عمیق‌تر به لهجه، گویش و نشانه‌های زبان محلی؛
- ۹ پرورش توانایی تفکر و نقد و تحلیل نسبت به مباحث فرهنگی؛
- ۱۰ ایجاد علاقه نسبت به فرهنگ محلی و آثار ادبی و زبانی منطقه‌ای.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

درس‌های آزاد، ایستگاه اندیشیدن و درنگ کردن و آفریدن است. این درس، فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم به یاری هم به فراخور ذوق و علاقه، دلبستگی‌های فرهنگ بومی و نیازها و بایسته‌هایی که در دیگر درس‌ها به چشم نیامده‌اند، مطالبی را بازگو نمایند و مبتنی بر ساختار درس‌ها آنها را بنویسند.

به بیان دیگر، «درس آزاد» فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم در تألیف کتاب، مشارکت داشته باشند و هر یک خود را در شکل‌گیری کتاب، سهم ببینند و کتاب را از آن خود بدانند؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان پس از تألیف درس آزاد بتوانند نام خود را در ردیف نام پدیدآورندگان کتاب ثبت کنند.

■ روش‌های تولید درس آزاد

برای نوشتن و تولید درس آزاد، یکی از روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

■ هر دانش‌آموز به صورت مستقل و فردی برای تولید درس آزاد اقدام نماید.

■ دانش‌آموزان به صورت گروهی و مشارکتی (تقسیم‌بندی دانش‌آموزان کلاس به چند گروه) برای تولید درس آزاد اقدام نمایند.

■ دانش‌آموزان، درس آزاد را در کلاس (مجموعه نظرهای کلاس با راهنمایی و رهبری معلم کلاس) تولید کنند.

در تولید درس آزاد می‌توان از توانمندی دانش‌آموزان در بندنویسی بهره برد. برای نمونه، موضوع نوشته: «محل زندگی»، موضوعی خیلی کلی است و باید به موضوعات کوچک‌تر محدود شود. مثلاً وضعیت جغرافیایی محل، آداب و رسوم، زبان منطقه و غذاهای خاص آن منطقه، چهار موضوع کوچک‌تری هستند که در مورد هر یک می‌توان یک بند نوشت.

توصیه می‌شود به دانش‌آموزان کمک کنید تا چارچوب متن خود را مشخص نمایند، سپس اقدام به نوشتن کنند. برای مثال، چهارچوب نوشته می‌تواند شامل سه بند باشد: بند اول وضعیت جغرافیایی محل را توضیح دهد، بند دوم زبان و بند سوم آداب و رسوم منطقه را بیان کند.

در تدوین متن می‌توان از روش‌های پیش سازمان‌دهنده، قضاوت عملکرد بدیعه پردازی و بارش فکری بهره برد. در این قسمت، موضوعاتی مناسب با عنوان و محتوای فصل در حوزه فرهنگ و

زبان و آداب محلی، پیشنهاد می‌شود. درس آزاد در فصل «فرهنگ بومی» که دامنه گسترده‌ای دارد، گنجانده شده است. بنابراین؛ امکان تولید متن‌های زیبا فراهم است.

در طراحی فعالیت‌های کتاب نگارش نیز تطابق فعالیت‌ها با روند طراحی کتاب ضرورت دارد. از دید ساختاری، توجه به عناصر مبتنی بر نگرش شبکه‌ای، نقش معلم به عنوان ناظر و راهنما و نقش دانش‌آموز در مقام تولیدکننده، ضروری است.

توجه

بخش «زبان محلی» در درس‌های آزاد (درس ۷ و ۱۳) آمده است. هدف از آوردن این بخش، آشنایی دانش‌آموزان، معادل برخی واژه‌های معمول در فرهنگ‌های مختلف است.

روش پیشنهادی تولید درس آزاد: بارش فکری

■ مراحل تولید

- ۱ ■ با نظرخواهی از دانش‌آموزان، موضوعی مرتبط با فرهنگ بومی و محلی انتخاب می‌شود.
- ۲ ■ قوانین مربوط به بارش فکری برای دانش‌آموزان مطرح می‌شود و آنها ملزم خواهند شد این قوانین را رعایت کنند.
- قوانین عبارت‌اند از :
  - انتقاد کردن و رد دیدگاه‌های دیگران ممنوع است.
  - از ترکیب ایده‌ها، ایده‌های بهتری ساخته می‌شود.
  - هرچه تعداد ایده‌ها بیشتر باشد، بهتر است.
- ۳ ■ نظرات یا اطلاعات دانش‌آموزان درباره موضوع انتخابی پرسیده می‌شود و کلیه جمله‌ها بدون کم و کاست، روی تخته نوشته می‌شود.
- ۴ ■ پس از تمام شدن بارش فکری دانش‌آموزان، آنها گروه‌بندی می‌شوند تا راجع به جمله‌های نوشته شده در گروه گفت‌وگو کنند و از این طریق، جمله‌های تکراری را حذف نمایند.
- جمله‌هایی را که قابلیت ادغام دارند، ادغام و جمله‌هایی که نیاز به اصلاح دارند، اصلاح کنند.
- ۵ ■ جمله‌های جدید، مجدداً بر روی تخته نوشته می‌شوند و با نظر کلیه دانش‌آموزان، اولویت‌بندی صورت می‌گیرد.

۶ متن حاصل بعد از تنظیم و نهایی شدن با خطّ خوش، بر روی تخته نوشته می‌شود و همه دانش‌آموزان، آن را در کتاب خود می‌نویسند.

نکته مهم

پیشنهاد می‌شود در هر استان، متون تولید شده در این فصل، گردآوری و جمع‌بندی شود. نوشته به گونه‌ای باشد که ویژگی‌های آن استان را به خواننده معرفی کند. این مطالب برای گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف ارسال شود تا از کنار هم قرار دادن آنها کتابی با عنوان دایرةالمعارف استان‌شناسی تولید شود که مخاطبش دانش‌آموز دوره ابتدایی باشد. بدیهی است استان‌هایی که مطلبی ارسال نکنند، در آن کتاب، غایب خواهند بود.

■ درس هشتم:

دریاقلی

■ اهداف

- ۱ آشنایی با یکی از دلیر مردان گمنام ایرانی؛
- ۲ تقویت روحیه دلاوری؛
- ۳ تقویت روحیه مقاومت و پایداری؛
- ۴ آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم نقاط مختلف ایران؛
- ۵ آشنایی با علائم سجاوندی (نقطه گذاری).

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ کارایی گروه

۲ روش بحث گروهی

۳ روش ایفای نقش (نمایشنامه): ایفای نقش، روشی است که می‌تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش یک یا چند نفر از دانش‌آموزان، موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند.

ایفای نقش نیازی به مهارت‌های خاص هنری ندارد بلکه معلم، با توجه به هدف و موضوع موردنظر، از اجرای ساده آن به عنوان یک روش آموزشی استفاده می‌کند.

از ویژگی‌های ممتاز ایفای نقش این است که دانش‌آموزان با نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند و تمام حواس آنان به کار گرفته می‌شود.

برای اجرای این روش معلم یا مسئول اجرای نمایش، برنامه‌ریزی‌های نمایش و در حقیقت کارگردانی آن را بر عهده می‌گیرد. ایفاگران به طور داوطلب یا انتخابی در برنامه شرکت می‌کنند. سایر دانش‌آموزان نیز به مشاهده نمایش می‌پردازند و در پایان نمایش می‌توانند سؤالاتی طرح یا درباره آن اظهار نظر کنند.

تهیه سناریوی نمایشنامه در گروه، توسط دانش‌آموزان و با نظارت معلم انجام می‌پذیرد. بهره‌گیری از رسانه: در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌ها، آهنگ‌ها و تصاویر مربوط به رشادت‌های مردم جنوب ایران خصوصاً شهر آبادان بهره جست.

نکات قابل توجه

«دریاقلی سورانی» (متولد سال ۱۳۲۴ هجری شمسی) از اهالی آبادان بود. وی، هنگامی که در جریان حمله عراق به ایران، در کوی ذوالفقاری از تحرکات شبانه عراقی‌ها برای حمله غافل گیرکننده به این شهر مطلع می‌شود، به سرعت با دوچرخه خود را به آبادان می‌رساند و با فریاد، مردم را از ماجرا آگاه می‌سازد. مردم با شنیدن فریادهای او از خانه بیرون می‌آیند و با هرچه در دست دارند به سمت دشمن حرکت می‌کنند. سورانی سپس به سمت مقر سپاه می‌شتابد و نیروهای خودی را از حمله عراقی‌ها آگاه می‌کند. وی در کشاکش این ماجرا، بر اثر ترکش خمپاره مجروح و در راه بیمارستان در قطار شهید می‌شود. با مقاومت مردم، نیروهای عراقی در تصرف آبادان ناکام و مجبور به

عقب نشینی می‌شوند. اگر هوشیاری، عزم و دلیری این مرد گمنام نبود کسی نمی‌داند چه رخداد‌های تلخی پیش می‌آمد و چه سرانجام و سرنوشتی برای مردم ایران رقم می‌خورد.

محمدرضا تُرکی، دکترای زبان و ادبیات فارسی و استاد دانشگاه تهران، نویسندهٔ متن دریاقلی و تدوین‌کنندهٔ آن است.

جلسهٔ دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۱)

دانش زبانی

رعایت علامت سجاوندی یا نقطه گذاری در جمله، هم به درک مطلب کمک می‌کند، هم به زیبایی نوشتار می‌افزاید. در ادامه به اختصار، به بیان کاربرد برخی از این علائم می‌پردازیم.

■ نقطه (.)

- ۱ در پایان همهٔ جمله‌ها. جمله‌های با نشانهٔ پرسشی و تعجبی (؟ و !) نیز نقطهٔ پایانی را دارند : هوا ابری است. چه گفت؟ چه زیبا گفت!
- ۲ پس از حرف یا حروفی که نشانهٔ اختصاری واژه است، مثال : در سال ۱۳۵۷ هـ.ش. انقلاب اسلامی ایران به ثمر رسید.

■ ویرگول یا درنگ نما (،)

- ۱ بین جمله‌های مستقل که در مجموع، جملهٔ کامل می‌سازند : او که بسیار تلاش کرد، به مقصود رسید.
- ۲ پس از منادا : خدایا، مرا عفو کن.
- ۳ هر جا واژه یا عبارتی به عنوان بدل در ضمن جمله یا در عبارتی دیگر آورده شود : اخوان ثالث، شاعر معاصر، سرایندهٔ شعر معروف «خان هشتم» است.
- ۴ بین واژه‌های همپایه به جای «و» می‌آید : فردوسی، مولوی، سعدی و حافظ از بزرگان شعر فارسی هستند.

۵ بین دو واژه که ممکن است خواننده، آنها را با کسره اضافه بخواند :

مادر، حسن را به سوی خود خواند.

۶ به جای مکث کوتاه در جمله :

اگر شب‌ها همه قدر بودی، شب قدر بی قدر بودی.

■ دو نقطه (:)

۱ قبل از نقل قول :

صاحب‌نظران آموزشی می‌گویند : «شرط درست نوشتن، درست فهمیدن است».

۲ هنگام برشمردن اجزای یک چیز :

اساس نگارش خوب، دانستن و رعایت چند نکته است : چشم باز، گوش شنوا، دقت و ... .

۳ مقابل واژه‌هایی که می‌خواهیم آنها را معنی کنیم :

درود : سلام

■ علامت سؤال (?)

۱ در پایان جمله‌های پرسشی :

آیا تاکنون فکر کرده‌اید که هزاران ماده نگارشی پیش روی شماست ؟

۲ برای نشان دادن مفهوم تردید :

وفات حافظ در سال ۷۲۱ (?) اتفاق افتاد.

۳ برای نشان دادن مفهوم استهزا : او نابغه (?) است.

■ نشانه بیان عاطفه یا تعجب (!)

۱ در پایان جمله‌های تعجبی، تأکیدی، عاطفی، مثال : عجب روزگاری است !

۲ پس از اصوات، مثال : هان! ای دل عبرت بین.

■ گیومه (« »)

۱ سخنی که به‌طور مستقیم از جایی یا کسی نقل می‌شود :

به قول سعدی : «بنیاد ظلم در جهان اندک بود، هرکس چیزی بدان مزید کرد، تا بدین غایت رسید».

۲ اسامی و عناوین و اصطلاحات علمی یا فنی (فقط بار اول)

«فضاسازی» در آغاز، میانه و پایان نوشته، نقش مهمی ایفا می‌کند.

■ نقطه ویرگول (!)

برای جدا کردن جمله‌هایی که از جهت ساختمان و مفهوم مستقل به نظر می‌رسند ولی در یک عبارت طولانی، با یکدیگر بستگی معنایی دارند :

برای نگارش گزارش خوب باید فکر کرد؛ تفکر لازمه هر اقدام مهمی است.

یادآوری

نقطه ویرگول کاربردی نزدیک به نقطه دارد و نباید آن را با ویرگول معادل دانست، مثال : فروشنده‌ای که با کم فروشی و گران فروشی می‌خواهد سرمایه بپندوزد ناموفق است؛ بار کج به منزل نمی‌رسد.

جلسه سوم	
۵۰ دقیقه	بخوان و بیندیش

بخوان و بیندیش

«تندگویان» نوشته‌ای است از کتاب «زنده عشق»، که به شرح زندگی شهید محمدجواد تندگویان پرداخته است.

این بخش از کتاب در راستای تقویت درک متن دانش‌آموزان طراحی شده است. معلم فرصت می‌دهد تا دانش‌آموز به روش صامت خوانی و به صورت انفرادی، متن را کامل بخواند. آن‌گاه در مورد محتوای خوانده شده بیندیشد و سپس به سؤالات «درک و دریافت» به صورت فردی پاسخ دهد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی) بارعایت (لحن)

املا

املا با هدف آموزش و یادگیری بهتر شکل درست واژه‌ها به اجرا در می‌آید. در کتاب‌های راهنمای معلم، از پایه سوم تا پنجم، روش‌ها و تکنیک‌های املایی جالب و متنوعی مطرح شده است که اکثر دانش‌آموزان با آنها آشنا هستند. معلم می‌تواند انتخاب روش تمرین املا را به گروه‌ها واگذار کند و خود بر این فرایند نظارت داشته باشد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

دانش‌آموز قرار است با موضوع «شهید» و با استفاده از واژه‌های زیر و رعایت علائم نگارشی، یک بند (پاراگراف) بنویسد.

واژه‌ها: عشق – زندگی – حماسه – صداقت – سنگر – سرنوشت‌ساز.

یک نمونه بند با استفاده از واژه‌های فوق با موضوع «شهید»:

شهید با عشق و ایمان، پیمانه زندگی خود را به شهد شهادت گوارا می‌سازد و با صداقت و اخلاص به ندای حق لبیک می‌گوید. در سنگر حماسه و ایثار، زمزمه قنوت شهید زیباترین سرود رشادت و دلدادگی است تا ایران، ایران بماند. نام و یاد بلند شهید از این رو سرنوشت‌ساز است که پاسداشت و دفاع از خاک میهن با آن معنا می‌شود.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

شاعران و نویسندگان، دلپذیرترین، زیباترین، و شکوهمندترین وصف‌ها و تصویرگری‌ها را در سروده‌ها و نوشته‌های خویش آورده‌اند. توصیف میدان‌های رزم، توصیف عناصر طبیعی، توصیف

شور عاشقانه و وجد عارفانه و لحظه‌های هجران و وصل و... گواه باریک‌اندیشی و خیال‌پردازی و لطافت طبع شاعران ماست. آموزش توصیف به دانش‌آموزان ذوق هنری آنان را صیقل می‌دهد. توصیفات تخیلی، توصیفات نمادین و توصیفات واقعی از انواع ادبیات توصیفی هستند.

جلسه هفتم

۵۰ دقیقه

کارگاه درس پژوهی

کارگاه درس پژوهی

در این کارگاه دانش‌آموز باید داستانی انتخاب کند و آن را در گروه بخواند. در انتخاب بهترین داستان نظر بدهد و در ارائه آن به کلاس مشارکت کند. تمام این رخدادهای در گروه علاقه‌مندی دانش‌آموز به مطالعه داستان و انس او با داستان‌های زیباست.

ادبیات داستانی شکلی از روایت است که در همه یا در بخشی از آن به رویدادهایی اشاره می‌شود که واقعی نیستند، یعنی خیالی و ساخته ذهن نویسنده اثرند. در مقابل آن، ادبیات غیرداستانی قرار دارد که عمدتاً به رویدادهای واقعی می‌پردازد، نظیر تاریخ‌نگاری، زندگی‌نامه‌نویسی و... در اینجا به اختصار به عناصر سازنده داستان اشاره می‌شود:

■ **پیرنگ:** یا خط داستانی، اغلب به عنوان یکی از عناصر بنیادین ادبیات داستانی برشمرده می‌شود. پیرنگ عبارت است از ساخت و پرداخت کنش‌های یک داستان. در سطح خرد، پیرنگ مجموعه‌ای است از کنش‌ها و واکنش‌ها، یا محرک‌ها و پاسخ به محرک‌ها. پیرنگ در سطح کلان، آغاز، میانه و پایان دارد. اغلب، آن را با نموداری کمان شکل با خطوط زیگزاگی برای نمایش اوج و فرود کنش داستان ترسیم می‌کنند. در سطح میانه، ساختار پیرنگ متشکل از صحنه و پایان‌بندی، صحنه واحدی از درام است که در آن کنش واقع می‌شود. سپس، نوعی تحول یا گذار از موقعیت فعلی صورت می‌گیرد و در پی آن پایان‌بندی می‌آید: جمع‌بندی و پیام داستان.

■ **مقدمه‌چینی:** مقدمه‌چینی به معنای خلق موقعیت داستانی اولیه است. در این مرحله، صحنه به شیوه‌های گوناگون طراحی می‌شود، شخصیت‌ها معرفی می‌شوند و کشمکش آغاز می‌شود.

■ **کشمکش** : کشمکش نیروی محرکه داستان است. مخاطبین به دنبال تجربه کشمکش هستند و می‌خواهند بدانند نتایج و برون‌داده‌های آن چه خواهد بود. اگر همه چیز در پیرنگ، بدون مشکل پیش رود و هم به خوبی و خوشی در کنار هم زندگی کنند مخاطب خیلی زود از داستان زده می‌شود.

■ **نتیجه** : با رعایت مراحل کنش صعودی و کنش نزولی، پس از اوج، کشمکش داستان به نتیجه نهایی خود می‌رسد. ممکن است یک تعلیق نهایی وجود داشته باشد که مخاطب را درباره پایان داستان در تردید بگذارد.

■ **شخصیت** : شخصیت پردازی را یکی از عناصر بنیادین داستان می‌دانند. «شخصیت» در داستان مشارکت می‌کند و معمولاً انسانی‌ست با هویت و ویژگی‌های گوناگون، که از بطن «داستان» برآمده است.

■ **پایان‌بندی** : تصور مخاطبان از پایان داستان باید در تار و پود صحنه‌ها و فصل‌ها تنیده شده باشد. یکی از مؤثرترین روش‌های پایان‌بندی داستان، درگیر کردن عواطف و احساسات است. معلمان می‌توانند اطلاعات خود را در این زمینه با مطالعه کتب مرتبط، غنا بخشند و آموزش دانش‌آموزان را کامل نمایند.

جلسه هشتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن

در صفحه درک متن از کتاب نگارش که در آخر هر فصل می‌آید، تقویت سواد خواندن و درک مطلب دانش‌آموزان مد نظر است و موازی با فعالیت‌های درک متن کتاب فارسی که به تولیدات شفاهی زبان می‌پردازد، در کتاب نگارش فرصت تولیدات مکتوب و نوشتاری فراهم گشته است. در این قسمت دانش‌آموز باید با دقت به ضمائر متن و ارجاع آنان به شخصیت‌های متن، پاسخ‌گوی سؤالات باشد.

هنر و سرگرمی

در این بخش، رعایت خط خوش و ممارست در زیبانویسی مورد تأکید است. چنان که در مبانی نظری فلسفه تعلیم و تربیت، ساحت تربیت زیبایی شناختی و هنری بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به رشد قوه خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی شناختی دانش‌آموزان است.

جلسه نهم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا

املا پایانی در دو قسمت (املاي تفريري و سؤالات املايی)، مانند دروس قبل برگزار می‌گردد. یک نمونه از بخش سؤالات املايی این درس جهت بهره‌گیری معلمان عزیز ارائه می‌گردد.

به نام پروردگار	
پرسش‌های املایی درس هشتم «دریاقلی»	نام و نام خانوادگی:
تاریخ:	کلاس:
<p>۱- هر واژه را در جای خالی مناسب بگذارید. (سرنوشت ساز - جان فشانی - جوانمردی)</p> <p>* گاهی نجات مردم به تصمیم به هنگام ..... به موقع یک نفر یا جمعی وابسته می شود.</p> <p>* دریاقلی، رکاب یزن. همه چیز به ..... تو وابسته است.</p> <p>* بی شک دریاقلی اگر در آن شب ..... دچار ترس می شد چه اتفاقات ناگواری می افتاد.</p>	
<p>۲- در هر دسته، دور شکل درست واژه خط بکشید.</p> <p>(خانواده اش، خوانواده اش، خانواداش) * (انتقال، انتفال، انطقال) * (بگذارند، بگذارند، بگذارند)</p> <p>(کوی ذوالفقاری، کوی ذولفقاری، کوی ذوالفغاری)</p>	
<p>۳- در متن زیر واژه‌های نادرست را بیابید و زیر آنها خط بکشید و شکل درست واژه‌ها را به ترتیب داخل کمانک‌های زیر متن بنویسید.</p> <p>مردم و مدافان آبادان، بی درنگ به هر وسیله‌ای که ممکن بود در برابر دشمن به کار آمد به مقابل با دشمن پرداختند و توانستند در نبردی نابرابر نفوذ دشمن را ناکام بگذارند.</p> <p>( ) * ( ) * ( ) * ( ) * ( )</p>	
<p>۴- برای واژه‌هایی که تشدید آنها جا افتاده است، تشدید بگذارید. (تشدید دقیقاً بالای حرف مشدد نوشته شود).</p> <p>اما، ممکن، رکاب، مقدس، خمپاره‌ها، همت، وسعت</p>	
<p>۵- جاهای خالی را با واژه‌های مناسبی که از درس به یاد دارید، پُر کنید.</p> <p>* دریا قلی به وسعت دریاست نام تو تاریخ در تلفظ نام تو ..... است.</p> <p>* آنها می خواستند شهر محاصره شده آبادان را به ..... کامل خود دریاورند.</p>	
باز خورد:	

جلسه دهم

۵۰ دقیقه

ارزشیابی کل فصل

ارزشیابی کل فصل

در این فصل، می‌توان روش ارزشیابی شفاهی و استفاده از نمون برگ (کارت) را به کار برد. دانش‌آموز از داخل جعبه، نمون برگ را به صورت تصادفی انتخاب می‌کند، متن سؤال را از روی آن می‌خواند و به آن پاسخ می‌گوید.

۴
فصل چهارم

نام آوران

درس نهم: رنج هایی کشیده ام که می پرس

درس دهم: عطار و جلال الدین محمد

درس یازدهم: شهدا خورشیدند

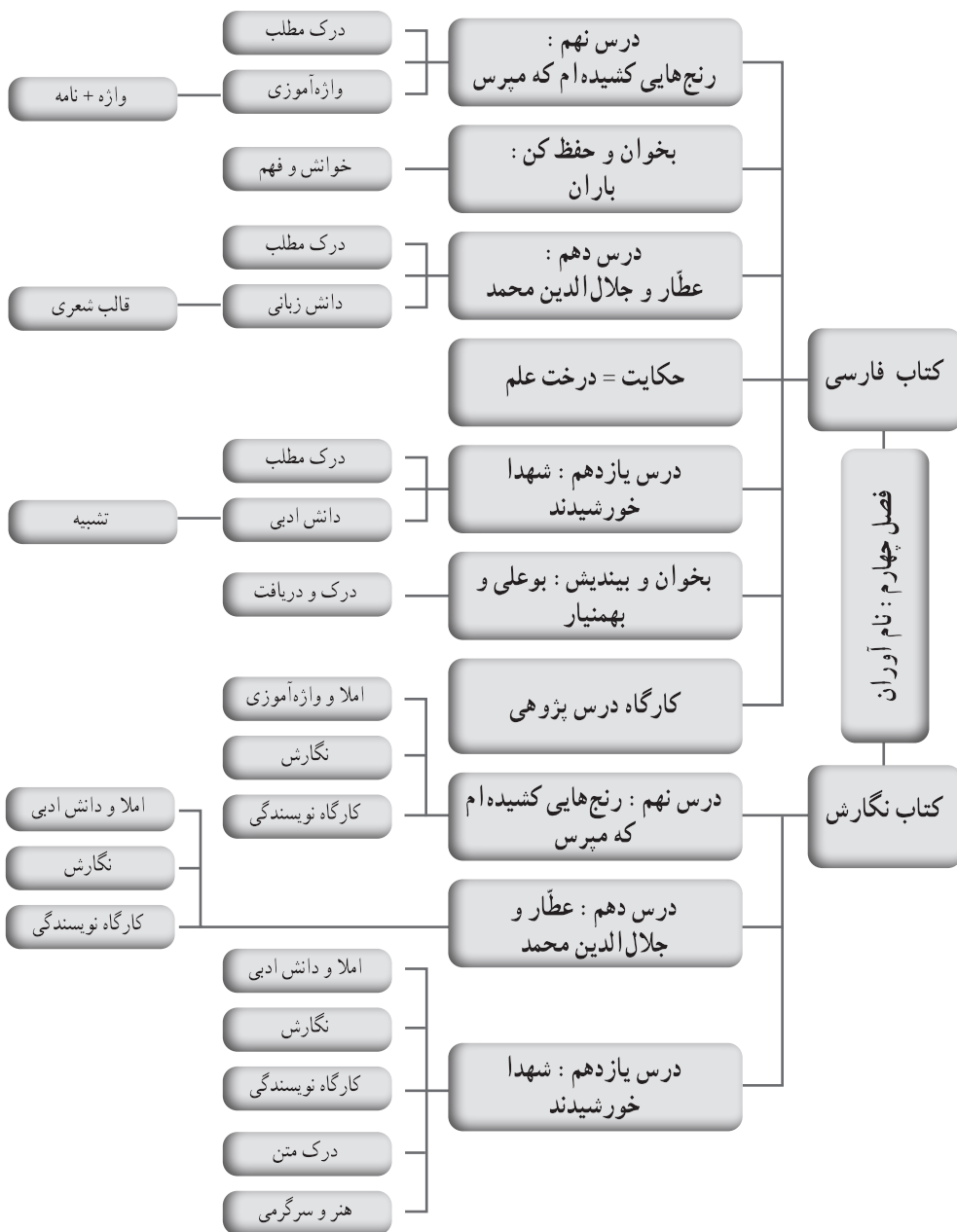

اهداف فصل چهارم:

- ۱ آشنایی با مفاخر فرهنگی ایران؛
- ۲ تقویت حس احترام به نامداران کشور؛
- ۳ شناخت برخی از بزرگان و مشاهیر ایران زمین؛
- ۴ تقویت نگاه مثبت به بزرگان، نام‌آوران و مشاهیر؛
- ۵ آشنایی با خدمات نام‌آوران ایران اسلامی؛
- ۶ تقویت علاقه‌مندی به علم‌اندوزی و ارج نهادن به دانش.

طراحی واحدهای یادگیری فصل چهارم

■ درس نهم:

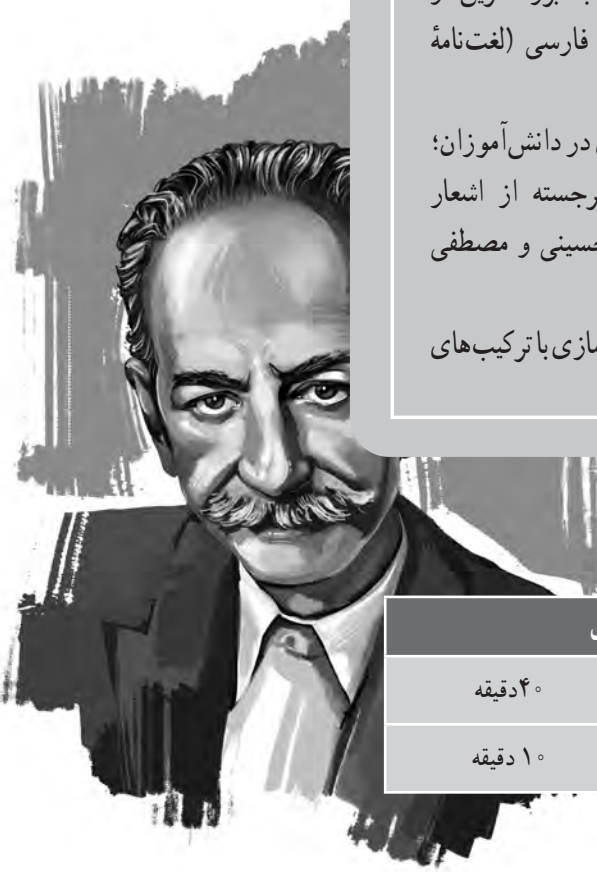
«رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس»

■ اهداف

- ۱ آشنایی دانش‌آموزان با زندگی‌نامهٔ دهخدا و چگونگی بهره‌گیری از آن؛
- ۲ ایجاد زمینهٔ مناسب برای استفاده از فرهنگ لغت؛
- ۳ آشنایی دانش‌آموزان با بزرگ‌ترین و جامع‌ترین فرهنگ‌نامهٔ فارسی (لغت‌نامهٔ دهخدا).
- ۴ تقویت روحیهٔ همکاری در دانش‌آموزان؛
- ۵ آشنایی با نمونه‌هایی برجسته از اشعار باباطاهر، سید حسن حسینی و مصطفی علی‌پور؛
- ۶ تقویت مهارت درواژه‌سازی با ترکیب‌های جدید.

■ آموزش

جلسهٔ اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ بحث و گفت‌وگو

۲ واحد کار (پروژه)

روش واحد کار

مراحل اجرا :

۱ در این روش دانش‌آموزان به صورت گروهی یا فردی به جمع‌آوری اطلاعات راجع به علی‌اکبر دهخدا و کارها و خدماتی که انجام داده است و همچنین در مورد لغت‌نامه دهخدا می‌پردازند.

۲ در مرحله بعد اطلاعات را دسته‌بندی می‌نمایند.

۳ سپس براساس اطلاعات گردآوری شده گزارشی می‌نویسند و آن را در کلاس عرضه می‌کنند.

درس «رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس»، علی‌اکبر دهخدا و چگونگی جمع‌آوری لغت‌نامه دهخدا را به خوبی به دانش‌آموزان معرفی می‌کند.

* لغت‌نامه دهخدا یک واژه‌نامه عمومی است. این لغت‌نامه که در حکم دایرةالمعارف است، به همت استاد علی‌اکبر دهخدا و به کمک گروهی از متخصصان زبان و ادبیات فارسی گردآوری شده است. این لغت‌نامه حاوی واژه‌ها، اسامی، مکان‌ها، گیاهان، جانداران و... است و بر اساس حروف الفبا مرتب و چاپ شده است.

در ابتدای کتاب جدولی مربوط به نشانه‌های اختصاری وجود دارد برای نمونه (ص) نشانه صفحه و (ا) نشانه اسم است. پس از نوشتن هر واژه نشانه‌هایی آمده است که هر یک معنا و مفهوم خاص خود را دارد. در لغت‌نامه دهخدا، حد فاصل میان لغت‌نامه و دایرةالمعارف مشخص نشده است و از این رو هم در رده دایرةالمعارف و هم فرهنگ‌هاست. حدود نیمی از کتاب، لغات است، با معنی و شاهد و نیم دیگر آن اعلام تاریخی و جغرافیایی است.

این اثر حاوی کلیه لغات فرهنگ‌های خطی و چاپی فارسی است و در نقل آنها بسیاری از غلط‌های گذشتگان تصحیح شده است و بسیاری از لغات عربی و مواردی از لغات ترکی، مغولی، هندی، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی، روسی و دیگر زبان‌های متداول در زبان فارسی نیز در این فرهنگ آمده است. برای صحیح خوانده شدن لغات، در جلوی هر واژه حروف حرکت دار به کار رفته است که در ابتدای لغت‌نامه دهخدا معرفی شده‌اند.

لغت‌نامه بزرگ دهخدا در ۱۶ جلد به چاپ رسیده است.

- از میان واژه‌نامه‌های فارسی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.
- دایرةالمعارف فارسی زیر نظر غلامحسین مصاحب، در سه جلد.
  - فرهنگ عمید، تألیف حسن عمید در سه جلد (شامل سه بخش لغات، نام‌ها، امثال و حکم و بیست و هشت هزار لغت).
  - برهان قاطع، نوشته محمد حسین بن خلف تبریزی، در سال ۱۰۶۹ ق.، (شامل بیست هزار و دو بیست واژه).
  - فرهنگ فرس اسدی، اسدی طوسی (کهن ترین فرهنگ لغت فارسی).
  - فرهنگ آند راج، اثر محمد پادشاه متخلص به شاد، ۱۳۰۶ ق. در شش جلد.
- بهره‌گیری از رسانه : برای آشنایی دانش‌آموزان با لغت‌نامه دهخدا، می‌توان از نرم‌افزار آموزشی دهخدا بهره جست.
- * شعر پایانی درس، غزلی از حافظ است که به صورت کامل در ذیل آمده است :

دردِ عشقی کشیده‌ام که می‌پرس	زهرِ هجری چشیده‌ام که می‌پرس
گشته‌ام در جهان و آخر کار	دلبری برگزیده‌ام که می‌پرس
آنچنان در هوای خاک دَرش	می‌رود آب دیده‌ام که می‌پرس
من به گوش خود از زبانش، دوش	سخنانی شنیده‌ام که می‌پرس
سوی من، لب چه می‌گزی که مگوی	لب لعلی گزیده‌ام که می‌پرس
بی تو در کلبه گدایی خویش	رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌پرس
همچو حافظ، غریب در ره عشق	به مقامی رسیده‌ام که می‌پرس

شعر، حاصل شور درون شاعر است که با نیروی واژه‌ها شکل می‌گیرد و ندای درون شاعر را در فضای شعر، بازتاب می‌دهد.

دهخدا نیز در آخرین لحظات عمر خود به یاد سال‌ها زحمت و رنجی که در راه جمع‌آوری دایرةالمعارف کشیده است، می‌افتد و به تناسب آن به این شعر زیبای حافظ اشاره می‌کند. دهخدا در این راه رنج‌ها و سختی‌هایی را تحمل کرده است که قابل وصف نیست. وی در طول زندگی فعالیت‌های متعددی داشته است و سرآمد آنها تألیف ارزشمند و جاودانه «لغت‌نامه» است که به حق ستودنی است.

* شایسته است این درس در صورت امکان در کتابخانه تدریس شود تا دانش‌آموزان از نزدیک با قفسه‌بندی، انواع فهرست، روش امانت گرفتن کتاب و... نیز آشنا شوند.

جلسه دوم	
واژه‌آموزی	۲۰ دقیقه
بخوان و حفظ کن	۳۰ دقیقه

واژه‌آموزی

در این بخش به واژه‌هایی اشاره شده است که با افزودن «نامه» درست می‌شوند. در این بخش می‌توان به نمونه‌های بیشتری اشاره نمود.

بخوان و حفظ کن

لازم به ذکر است که شعر سید حسن حسینی در قالب رباعی سروده شده است و باقی اشعار در قالب دو بیتی هستند.

واژه	نامه	واژه‌نامه
پایان	نامه	پایان‌نامه
واژه	نامه	واژه‌نامه
گذر	نامه	گذرنامه
سفر	نامه	سفرنامه
لغت	نامه	لغت‌نامه

در هنگام انجام دادن این فعالیت ممکن است برای دانش‌آموزان این سؤال مطرح شود که آیا می‌توان نامه را در ابتدای واژه قرار داد و واژه‌ای نو ساخت.
پاسخ مثبت است. به چند نمونه از این دست، اشاره می‌شود:

نامه	واژه	واژه جدید
نامه	رسان	نامه‌رسان
نامه	بر	نامه‌بر
نامه	نگاری	نامه‌نگاری

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه‌آموزی

در فعالیت دوم تمرین و تکراری بر جمع مکسر واژه‌ها صورت می‌گیرد.

تعریف جمع مکسر: بعضی از واژه‌ها در زمان جمع بستن نشانه جمع در آخر ندارند، بلکه در شکل مفرد آنها تغییراتی ایجاد می‌شود. البته این گونه جمع بستن مخصوص زبان عربی است و به آنها «جمع مکسر» می‌گویند. تعداد فراوانی از این جمع‌های مکسر در زبان فارسی رواج دارند که بر غنای زبان ما افزوده‌اند و اغلب صرفه جویی آوایی و خطی نیز ایجاد کرده‌اند، مثال: مِلّت‌ها ← مِلل، طَریق‌ها ← طُرُق. مانند:

مفرد	جمع
ادب	آداب
تصویر	تصاویر
مدرسه	مدارس
طفل	اطفال

پاسخ فعالیت:

(فاضل، فضلا) (فصل، فصول) (متن، متون) (کتاب، کُتب)

تمرین خواندن (روخوانی)

بهبود و پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان از وظایف اصلی نظام آموزشی کشور است. ارتقای این مهارت را می‌توان یکی از نتایج و پیامدهای قطعی نظام آموزشی کشورمان دانست. تدریس روزانه باید مبتنی بر متن کتاب یا فعالیت‌های مربوط به خواندن و همراه با تکالیف و تمرین‌های هفته‌ای باشد. در مسئله «خواندن» بین «نگرش مثبت» دانش‌آموزان و «توانایی خواندن» رابطه مستقیم وجود دارد. دانش‌آموزانی که از نظر «سواد خواندن» در سطح بالاتری قرار می‌گیرند، معمولاً اطرافیان‌شان در مطالعه، نگرش مثبت‌تری دارند و در نتیجه میزان مطالعه اینها بیشتر از سایر دانش‌آموزان است.

همان‌گونه که می‌دانیم خواندن انواعی دارد. از انواع رایج آن می‌توان به خواندن خطابی، همخوانی، خواندن اجمالی، سریع خوانی، گروه‌خوانی، دقیق خوانی، خواندن تجسّسی و خواندن التذاذی اشاره نمود. انتخاب نوع خواندن مستقیماً با محتوا و قالب اثر ارتباط دارد. محتوا و قالب درس نهم نیازمند توجه و دقت است. از این رو، در اینجا روش دقیق خوانی پیشنهاد می‌گردد. در این نوع خواندن، دانش‌آموز متن خواندنی را کاملاً درک می‌کند و آن را به‌طور منظم در حافظه نگه می‌دارد. همچنین به افکار اصلی نویسنده پی می‌برد، ارتباط بین مطالب را درمی‌یابد، خلاصه متن را بیان می‌کند و بالاخره به نتیجه‌گیری آن می‌پردازد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

املا

لازم است معلمان گرامی، در قسمت املا به موارد زیر توجه کافی داشته باشند:

- ۱ توجه بیشتر به وجه آموزشی درس املا، نسبت به وجه آزمونی آن؛
- ۲ انعطاف‌پذیری در انتخاب تمرین‌ها در هر جلسه املا؛
- ۳ توجه به واژه‌ها، به‌عنوان عناصر سازنده جمله‌های زبانی؛
- ۴ ارتباط زنجیروار املاهای گفته شده در جلسه‌های گوناگون.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت شماره دو با هدف تقویت نگارش طراحی شده است ولی نگاهی هم به املا دارد. شناخت ترتیب حروف الفبا و تقویت توانایی مرتب کردن واژه‌ها بر اساس ترتیب آنها از اهداف این فعالیت است. از جمله می‌توان از دانش‌آموزان خواست که واژه‌های یک درس را برگه‌نویسی کنند و سپس آنها را به ترتیب الفبا تنظیم و فهرست‌برداری نمایند.

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

مقایسه و سنجش پدیده‌ها با یکدیگر یکی دیگر از شیوه‌های پرورش ذهن و آمادگی برای نوشتن است. شیوه سنجیدن پدیده‌ها و مقایسه آنها موجب می‌گردد دانش‌آموزان از تفکر یک بُعدی و خطی به سمت تفکر چند بُعدی و همه جانبه حرکت کنند، از قضاوت یک‌سویه بپرهیزند و در داوری‌هایشان به جوانب مختلف توجه نمایند. این فعالیت به تقویت تخیل آنان نیز کمک می‌کند.

فعالیت سوم: درک و برداشت دانش‌آموزان از مَثَل «کار نیکو کردن از پر کردن است» فعالیت دیگر این درس است. در این بخش دانش‌آموزان برداشت‌های شخصی خود از مثل را مطرح می‌کنند. ضرب المثل «کار نیکو کردن از پر کردن است»، که در بخش کارگاه نویسندگی آمده کاملاً با مفهوم و محتوای کلی درس در ارتباط است. مفهوم کلی ضرب المثل این است که پیشرفت و موفقیت با تمرین و ممارست حاصل می‌شود و کارهایی آنچنان شگرف از آن برمی‌آید. داستان شیرین و جذاب زیر آن جمله است: در «بهرام نامه یا هفت پیکر» خمسة نظامی، آنجا که از داستان بهرام و کنیزک، بحث می‌کند، آمده است: روزی بهرام گور ساسانی با کنیز خود به شکار رفت و گورخرهای زیادی صید کرد. با آنکه تمام ملازمان به مهارت و استادی بهرام در شکار گورخر آفرین‌ها گفتند ولی از کنیز صدایی برنیامد و در

مدح و ثنای شاه ساسانی، سخنی نگفت.

بهرام، مدتی تأمل کرد تا گورخری از دور پیدا شد، آنگاه به کنیز گفت: «میل دارم این گورخر را به هر شکلی که تو بگویی شکار کنم».

کنیز گفت: باید با تیری سر و سُم گورخر را به هم بدوزی. بهرام گور مهره‌ای در کمان نهاد و به دقت رها کرد تا در گوش گورخر جای گرفت. حیوان بیچاره سم پای راستش را برای خاراندن به گوش خود نزدیک کرد تا مهره را از گوش خود خارج کند. در این هنگام بهرام با تیری دیگر، گوش و سم را به یکدیگر می‌دوزد. کنیزک گفت انسان در هر کاری اگر مداومت و ممارست کند مسلماً ورزیده و کار آزموده خواهد شد؛ زیرا «کار نیکو کردن از پر کردن است».

شاه چون این سخن شنید، خشمگین شد و به سرهنگ فرمان داد تا کنیز را گردن بزنند. کنیز به حال تضرع درآمد و از سرهنگ خواست که در قتلش عجله نکند، چون ممکن است شاهنشاه روزی از کرده خود پشیمان شود و تو را که بی تأمل اجرای فرمان کردی مورد خشم قرار دهد. اگر احتیاط کنی و مرا نکشی، قول می‌دهم کاری کنم و تدبیری بیندیشم که بهرام گور نه تنها خشمگین نشود، بلکه تو را بیشتر از پیش مورد تفقد قرار دهد.

سرهنگ پیشنهاد کنیز را پذیرفت و او را در قصری که در خارج از شهر بود، سکونت داد تا پنهانی در زمره خدمتکاران کار کند و هویتش را مکتوم دارد. این قصر سر به فلک کشیده، شصت پله داشت و کنیز از همان روزهای نخست گوساله‌ای را که تازه از مادر زاییده شده بود بر دوش می‌گرفت و روزی چند بار به بالای قصر می‌برد و پایین می‌آورد. گوساله بر اثر گذشت زمان بزرگ می‌شد، ولی چون به دوش کشیدن و بالا بردن آن، همه روزه چندین بار، تمرین و تکرار می‌گردید، لذا رشد تدریجی گوساله تأثیری در دشواری حمل آن نداشت.

کنیز چون موقعیت را مناسب دید به سرهنگ گفت که بهرام گور را به این باغ و قصر شصت پله بیاورد. سرهنگ چنان کرد و روزی که بهرام به شکار گورخر می‌رفت، برای چند دقیقه استراحت، او را به باغ و قصر زیبایش دعوت کرد و مخصوصاً داستان کنیز و بر دوش کشیدن گاو عظیم‌الجثه و بالا بردنش را از قصر شصت پله شرح داد تا شاه ساسانی را به تماشای این صحنه ترغیب کند.

پس بهرام گور به باغ آمد و کنیز در حالی که روی خود را پوشانده بود، در مقابل بهرام و ملازمانش گاو را بر دوش گرفت و بدون ذره‌ای احساس خستگی و ملالت خاطر آن را از شصت پله به بالای قصر برد و باز گردانید. بهرام به روی خود نیاورد و گفت: «می‌دانم چگونه به این عمل خطیر و شگرف دست یافتی. این گاو را از زمانی که گوساله‌ای نوزاد بود بر دوش گرفتی به بالای قصر بردی و چون در این کار از تمرین و مداومت دست نکشیدی، رشد گوساله در توانایی تو خللی وارد نساخت و گر نه خود بهتر می‌دانی که

این از قدرت و زورمندی نیست بلکه نتیجهٔ تعلیم و تمرین و مداومت است.»

کنیز که به انتظار چنین استدلالی دقیقه‌شماری می‌کرد، بدون تأمل و در لفافهٔ طنز و تعریض، جواب داد: «شهریارا، اگر زن ضعیف‌الجثه، گاوی را بر دوش بگیرد و به بالای قصر شصت پله‌ای ببرد، اعجاب و شگفتی ندارد و به دلیل تمرین و ممارست است ولی اگر شاهنشاه، سم و گوش گورخری را به هم بدوزد نباید نام تعلیم و ممارست بر آن نهاد؟!»

بهرام گور فوراً دریافت که این همان کنیز است. پس، از آنچه گذشت، عذر خواست و سرهنگ را نیز که در قتل کنیزک شتاب‌زده عمل نکرده بود، مورد تفقد و نوازش قرار داد.

از آن تاریخ عبارت «کار نیکو کردن از پر کردن است»، که از واقعهٔ شیرین و جداب بهرام گور و کنیز ریشه و مایه گرفته است، به صورت ضرب‌المثل درآمده و مورد استناد و تمثیل قرار گرفته است.

جلسهٔ هفتم	
بخوان و حفظ کن	۲۰ دقیقه
املاي پایانی	۳۰ دقیقه

املاي پایانی

- در بخش املا رعایت چند نکته ضروری به نظر می‌رسد:
- متن املا مجموعه‌ای از جملات باشد و از انتخاب واژه به تنهایی خودداری شود.
  - واژه‌های خارج از متن کتاب‌های درسی از بیست درصد کل واژه‌ها بیشتر نباشد.
  - علاوه بر جملات موجود در کتاب، از جملات دیگری هم استفاده شود.
  - در هر جلسه از واژه‌هایی که در جلسات قبلی برای دانش‌آموزان مشکل بوده است، نیز استفاده شود تا بتوان درجهٔ پیشرفت شاگردان را اندازه‌گیری کرد.

■ درس دهم: عطار و جلال الدین محمد

■ اهداف

- ۱ آشنایی دانش آموزان با داستانی از کودکی مولانا؛
- ۲ ایجاد علاقه در دانش آموزان به علم اندوزی، مطالعه و کتاب خوانی؛
- ۳ آشنایی دانش آموزان با مولوی و آثارش؛
- ۴ تقویت روحیه همکاری در دانش آموزان؛
- ۵ تقویت تفکر خلاق و انتقادی؛
- ۶ آشنایی با قالب مثنوی و نمونه های آن.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ ایفای نقش

۲ کارایی گروه

۳ پیش‌سازمان‌دهنده

بخش نخست این درس را می‌توان با روش «ایفای نقش» در کلاس اجرا کرد.
پیشنهاد می‌شود:

۱ به تعداد شخصیت‌های داستان، چند نفر از دانش‌آموزان مشخص شوند تا به ایفای نقش بپردازند.

۲ با بهره‌گیری از امکانات ساده، می‌توان شخصیت‌ها را حسی‌تر و ملموس‌تر ساخت. مثلاً با استفاده از صورتک‌ها، عکس‌ها و... این کار امکان‌پذیر است.

مناسب‌تر است که هر یک از شخصیت‌ها بخش مربوط به خود را در داستان حفظ کنند یا درس را به صورت نمایشنامه در آورند و سپس آن را اجرا کنند.

درس عطار و جلال‌الدین در فصل نام‌آوران آمده است، زیرا این دوازده مفاخر و مشاهیر ایران‌اند. عطار کتاب اسرارنامه را به یک کودک (مولانا) هدیه می‌دهد و او غرق در خواندن کتاب می‌گردد. این قسمت هدفی والا را به دنبال دارد. به این معنا که به دانش‌آموزان می‌آموزد تا از کودکی به اندوختن دانش علاقه نشان دهند.

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

دانش زبانی این درس به معرفی یکی از قالب‌های شعری می‌پردازد:
مثنوی: قالب شعری است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد و برای سرودن داستان‌ها و مطالب طولانی مناسب است. نام دیگر مثنوی «دوگانی» است.
واژه مثنوی از واژه «مَثْنی» به معنی «دوتایی» گرفته شده است.

شکل قافیه در قالب مثنوی را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

«مثنوی» از قدیمی‌ترین قالب‌های شعر فارسی و خاص زبان فارسی است و در همه ادوار از آن استفاده می‌شده است «کلیله و دمنه» منظوم رودکی و «آفرین نامه» ابوشکور بلخی از اولین مثنوی‌های شعر فارسی دری است. فردوسی، نظامی، عطار، سنایی، سعدی، مولوی و جامی از مثنوی‌سرایان بنام‌اند.

حکایت

حکایت درخت علم نیز در ارتباط با مفهوم کلی درس عنوان شده است. دانش‌اندوزی و ارج نهادن به دانش و دانشمندان از آموزه‌های مهم دین است که در کلام پیامبر (ص) و امامان (ع) و به‌طور روشن و بارز در قرآن مجید بارها مطرح گردیده است. طلب علم یک فریضه است. جست‌وجوی علم، هر چند در دورترین نقاط باشد، واجب است. علم را حتی در ژرفای اقیانوس‌ها یا در اوج آسمان‌ها باید یافت، هر چند با رنج، درد و دشواری همراه باشد. ارزش دانش آن‌چنان مهم است که خالق یکتا به قلم و مرکب قسم خورده است: «نون و القلم و مایسرون» توصیه می‌شود همکاران ارجمند در تدریس بخش‌های مختلف این درس از سخنان بزرگان در مورد علم بهره‌جویند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

- فعالیت شماره دو به منظور بالا بردن دقت و توجه دانش‌آموزان نسبت به واژه‌های جدید طراحی شده است.
- محمد و پدرش برای یک سفر تولانی صمرقند را ترک کردند. (طولانی — صمرقند)
- محمد از هر فرستی برای آموختن استفاده می‌کرد. (فرست)
- عطار نسخه‌ای از کتاب اصرارنامه خود را به محمد هدیه داد. (نسخه‌ای — اصرارنامه)

■ بهاء الدین به سفارش عطار مراغب محمد بود؛ چون او آینده درخشانی داشت. (مراقب) شایسته است به منظور پیشگیری از غلط‌آموزی، همکاران گرامی از به کار بردن واژگان هم‌آوا (فضا/غذا) در این نوع فعالیت‌ها پرهیز نمایند.

فعالیت شماره ۳:

همان‌گونه که می‌دانیم مثنوی قالبی است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد. شاید بهتر باشد در این بخش اشاره‌ای به قافیه داشته باشیم.

■ **قافیه** : در پایان ابیات واژه‌هایی قرار می‌گیرند که یک یا چند حرف آخرشان همانند است. به این واژه‌ها در شعر، «قافیه» می‌گویند.

قافیه در تأثیر بخشی و زیبایی شعر نقشی بسزا دارد و از مهم‌ترین تأثیرات آن تکمیل وزن است. یعنی آهنگ برخاسته از وزن را تکمیل می‌کند و در هر بیت مانند نشانه‌ای، پایان یک قسمت و شروع قسمت دیگر را نشان می‌دهد. با توجه به این توضیحات، قالب بخش «ب» مثنوی است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

به منظور درک بهتر شعر و کیفیت بخشی به روان خوانی در این بخش به معنی و مفهوم برخی از ابیات حکایت درخت علم اشاره می‌گردد :

بیت دوم :

تو به صورت رفته‌ای بی خبر   زان زشاخ معنی‌ای، بی بار و بر

یعنی : ای انسان بی خبر، تو تنها به ظاهر توجه کرده‌ای و از حقیقت آگاه نیستی و از معرفت بویی نبرده‌ای.

بیت سوم :

گه درخش نام شد، گاه آفتاب   گاه بحرش نام شد، گاهی سحاب

علم، گاهی درخت علم، گاهی آفتاب علم و گاهی دریای علم و گاهی ابر علم نام می‌گیرد.
بیت چهارم:

آن یکی کیش صد هزار آثار خاست   کمترین آثار او عمر بقاست
آن کسی که آثار زیادی از او پدید آمده است، کمترین اثرش رسیدن به جاودانگی است.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت شماره یک را می‌توان نمونه مناسبی برای تقویت درک متن به شمار آورد. این فعالیت می‌تواند سومین سطح درک متن یعنی تلفیق را پوشش دهد. تلفیق در واژه به معنای با هم آوردن، به هم بستن، مرتب کردن، آراستن و برهم نهادن است. منظور از این سطح، کنار هم گذاشتن و برهم نهادن همه اطلاعات متن و نتیجه‌گیری کردن است. ضمناً تولید متن در این بخش همراه با افزودن بخش‌هایی است که انتخاب و کاربردشان بیانگر درک صحیح متن است.

برای انجام دادن فعالیت شماره دو می‌توان از روش فهرست خصوصیات بهره جست؛ این روش کمک می‌کند تا به تمام ابعاد و جوانب موضوع توجه کنیم. در حالی که اگر به‌طور عادی بخواهیم به موضوع فکر کنیم، ممکن است بعضی از ابعاد و جوانب موضوع ناخودآگاه حذف شود یا ما از آن غافل بمانیم. در این روش، فهرستی از صفات و ویژگی‌های مختلف موضوع، مانند شکل، اندازه، رنگ، جنس و کاربرد تهیه می‌شود. سپس بر هر خصوصیت متمرکز می‌شویم و موضوع اول و دوم را با هم مقایسه می‌کنیم. در این بخش جدول مقایسه کتاب و درخت با بهره‌گیری از روش فهرست خصوصیات به صورت بسیار خلاصه آمده است. می‌توان به ویژگی‌های بیشتری اشاره نمود و جدول را گسترش داد.

مقایسه کتاب و درخت					
اندام‌های درخت	اندام‌های کتاب	انواع درخت	انواع کتاب	فایده‌ها و زیبایی‌های درخت	فایده‌ها و زیبایی‌های کتاب
ریشه	کتاب‌ها هم مانند درخت‌ها از قسمت‌هایی درست شده‌اند. ریشه کتاب‌ها به موضوع آنها	همیشه سبز	محتوای برخی کتاب‌ها مانند خار است و ضررشان بیشتر از منفعتشان است. برخی کتاب‌ها ارزش مطالعه ندارد.	سایه	کتاب‌ها هم بار می‌دهند و نمره و بار آنها به قدر و قیمت خواندگانشان می‌افزاید.
تنه	بستگی دارد. برخی از کتاب‌ها بی‌ریشه و بازاری‌پسند و برخی دیگر با اصل و نسب و با ریشه‌اند.	میوه دار	گاهی درخت‌ها مانند چتری بر ذهن ما سایه می‌اندازند و موجب آرامش خیال ما می‌گردند.	میوه	کتاب‌ها گاهی خود ماندگار می‌شوند و گاهی موجب ماندگاری و شناخت بیشتر یک سرزمین، آیین، رسم و ... می‌گردند.
ساقه	بعضی از کتاب‌ها در ذهن ما شاخ و برگ می‌دهند و مطالب جدید و نو را به ذهن متبادر می‌کنند.	خاردار	چتری بر ذهن ما سایه می‌اندازند و موجب آرامش خیال ما می‌گردند.	چوب	...
برگ	...	چتر دار	...	ماندگاری خاک	...
...	...	...	...	...	...

جلسه ششم

۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

فعالیت یک: از آنجایی که موضوع کارگاه نویسندگی، تهیه روزنامه دیواری است، روش «نقشه ذهنی» برای تهیه روزنامه دیواری پیشنهاد مناسبی است.

نقشه ذهنی یکی از روش‌های مهم درسی است که دانش‌آموزان از آن استفاده می‌کنند. در این روش پس از رسم یک نمودار، با واژه‌ها یا جملات کلیدی به آن شاخ و برگ می‌دهند. یکی از روش‌های آسان و مشهور نقشه ذهنی قرار دادن یک دایره در مرکز است. موضوع اصلی درس در این دایره مرکزی نوشته می‌شود. در اطراف دایره مرکزی باید دایره‌های دیگر یا اشکال دیگر رسم کرد و واژه‌ها و جمله‌های کلیدی را در این دایره قرار داد. اگر موضوع ادامه‌دار باشد، می‌توان در امتداد هر دایره دور دوم، دایره‌های دیگر رسم کرد و واژه‌ها و جملات کلیدی مربوط را در آن قرار داد.

نقشه ذهنی، نموداری درختی است که برای بیان کردن واژه‌ها، ایده‌ها، فعالیت‌ها یا موارد دیگر

مربوط به یک کلیدواژه یا ایده، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نمودار برای تولید، سازماندهی و ساختاردهی ایده‌ها و افکار به کار بسته می‌شود و در حل مسئله، فرایند تصمیم‌گیری و نوشتن می‌تواند مورد استفاده قرار بگیرد. عناصر یک نقشه ذهنی به صورت ادراکی است و مطالب، با توجه به اهمیت آنها، در قالب گروه‌ها، شاخه‌ها و قسمت‌های متفاوت نشان داده می‌شوند. نقشه ذهنی مجموعه‌ای از اشکال هندسی یا نمودار(دیگرام) برای نمایش واژه‌ها، ایده‌ها، فعالیت‌ها و موارد دیگر است که حول یک نقطه مرکزی یا واژه کلیدی به طور محوری کشیده می‌شود.

فواید استفاده از نقشه ذهنی

- ۱ نقشه ذهنی برای ایجاد، تصویرکردن، ساختاردهی و طبقه‌بندی ایده‌ها در زمینه مطالعه و تحقیق، حل مسئله و تصمیم‌سازی کاربرد دارد.
- ۲ با استفاده از نقشه ذهنی می‌توان به سرعت، ساختار یک موضوع را شناسایی نمود.
- ۳ می‌توان ارتباط بین اجزای سازنده موضوع را درک کرد.
- ۴ با این روش، ارتباط و پیوندها مشخص‌تر می‌شود و دانش‌آموز با فراگیری واژه‌ها و جملات کلیدی می‌تواند مضمون درسی را بهتر و عمیق‌تر درک کند.
- ۵ نقشه ذهنی با ارائه دادن نمای شعاعی، شکلی و غیر خطی، مغز را به موازات تلاش برای حل مسئله و فعالیت‌های سازمان‌دهی، به سمت بارش فکری هدایت می‌کند.
- ۶ نقشه‌های ذهنی را می‌توان برای مرور آموخته‌های پیشین نیز به کار بست.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاي پایانی

در املاي تفريري قرائت صحيح متن بايد جدی تلقی شود، زیرا دانش‌آموزان با گوش کردن و شنیدن آن در حقیقت با «تلفظ معیار» آشنا می‌شوند و به این ترتیب زبان گفتار خود را تصحیح می‌کنند. در تلفظ معیار نباید لهجه‌های محلی دخالت داده شود و از عامیانه تلفظ کردن واژه‌ها باید پرهیز شود و چون قرائت متن فارسی رسمی مطرح است از تلفظ به زبان محاوره‌ای هم باید خودداری گردد.

■ درس یازدهم:

شهدا خورشیدند

■ اهداف

- ۱ آشنایی با جایگاه و مقام والای شهدا و نقش آنها در تداوم انقلاب اسلامی؛
- ۲ تقویت اهمیت حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی؛
- ۳ تقویت توانایی خواندن شعر، با لحن و آهنگ مناسب؛
- ۴ آشنایی با نمونه برجسته‌ای از شعر نو؛
- ۵ تقویت شناخت آرایه تشبیه در متون نظم و ترو اثربخشی آن در نگارش.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱ دکلمه خوانی
- ۲ بحث و گفت‌وگو
- ۳ بهره‌گیری از رسانه : در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌های آموزشی با محتوای اهمیت و ارزش شهید و شهادت (مناسب با سن دانش‌آموزان) بهره جست.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش ادبی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۱)

دانش ادبی: آرایه تشبیه

تشبیه آرایه‌ای است که چیزی یا کسی را از نظر داشتن صفت یا صفاتی به کسی یا چیزی دیگر که آن صفات را به طور کامل‌تری دارد، مانند کنند. به عبارت دیگر تشبیه ادعای همانندی میان دو کس یا دو چیز است. مثال : علم مانند نور، روشنی‌بخش است. مثالی هم از شعر :

رود تیره، چو طوفان خروشید

هر تشبیه چهار رکن دارد که عبارت‌اند از :

- الف) طرف اول تشبیه (مُشَبَّه) : چیزی یا کسی که به چیز یا کس دیگر مانند شده است.
- ب) طرف دوم تشبیه (مُشَبَّه به) : چیزی یا کسی که مشبَّه به، به آن مانند شده است.
- پ) وجه تشبیه : ویژگی یا صفت مشترک بین دو چیز یا دو کس است.
- ت) ادات تشبیه : واژه‌ای است که رابطه تشبیه را برقرار می‌کند. به عبارت دیگر پل ارتباطی بین مشبه و مشبَّه به است و از این قرارند : مانند، چون، چو، همچون و همچو (وقتی معنی مانند دهند)، مثل، به‌سان، به‌کردار و گویی.

نمودار ارکان تشبیه

وجه تشبیه	مشبه به	ادات تشبیه	مشبه
روشنی‌بخش است	نور	مانند	علم
خروشید	طوفان	چو	رود تیره

مثالی ہم از شعر :

وجه شبهه: خروشنده‌گی و سوزندگی که حذف شده است.

اگر بنا بر ضرورت در برخی مواقع دو مصوت در واژه یا عبارتی کنار هم قرار گرفتند برای تلفظ بهتر، بین آن دو مصوت از «صامت میانجی» استفاده می‌کنیم.

صامت‌های میانجی عبارت‌اند از :

او آ (ā) (u)	ای آ (ā) (i)	آ آ (ā) (ā)	ای (i) (e)	آ (ā) (e)	ای (e) (e)	دو مصوت
و (v)	ج (g)	ی (y)	گ (g)	ک (k)	ی (y)	صامت میانجی
آهو + ان آهوان	سبزی + ات سبزیجات	دانا + ان دانایان	بنده + ی بندگی	بله + ان پلکان	نامه + من نامه من	مثال

یادآوری:

شکل مکتوب «و» در آهوان و امثال آن نشانه «و» (= O) و «و» (= V) هر دوست (یک حرف با دو نقش).

جلسه سوم

۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش

بخوان و بیندیش

عنوان بخوان و بیندیش این درس «بوعلی و بهمنیار» است. موضوع آن مربوط به زندگی ابوعلی سینا و شاگردش بهمنیار است. ابوعلی سینا پزشک و فیلسوف مشهور ایرانی در قرن پنجم است و از معروف‌ترین آثار او می‌توان به کتاب شفا اشاره کرد. ابوالحسن بهمنیار نیز از شاگردان توانای ابوعلی سینا بوده است. وی در میان شاگردان بوعلی به تیز هوشی، مشهور بود و سؤال‌های وی از استادش بسیار عمیق، خردمندانه و دقیق بوده است.

جلسه چهارم

۳۵ دقیقه

املا

۱۵ دقیقه

تمرین خواندن (روان خوانی
با رعایت لحن)

املا

معمولاً در آغاز یا پایان املای تقریری، متن کامل به صورت معیار و استاندارد خوانده می‌شود، اما به هنگام اقدام دانش‌آموز به نوشتن جملات با فاصله مناسب قرائت می‌شود. تقطیع نابجای یک جمله و فاصله‌های زیاد بین متن تقریری موجب می‌شود که زبان گفتار دانش‌آموزان آسیب ببیند؛ ضمن اینکه حافظه و ذهن پویای او را در چنین سال‌هایی پخته خوار و تنبل بار می‌آورد و اثر تخریبی دارد.

تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت کن)

لحن روایی: مناسب‌ترین لحن برای خوانش این درس (داستان «بوعلی و بهمنیار») لحن روایی یا داستانی است. این لحن که همه حکایت‌ها، قصه‌ها و داستان‌های دیگر را دربرمی‌گیرد، آرام به پیش می‌رود و به تناسب موضوع ممکن است لحن‌های دیگری را بپذیرد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در فعالیت‌های این بخش دانش‌آموزان باید داستان ناتمامی را به سرانجام برسانند. در نگارش داستان‌های ناتمام دانش‌آموزان باید از دنیای خود فراتر روند و به جهان بیرون توجه کنند و حوادث و اتفاق‌ها را تحلیل کنند.

در داستان نویسی گفته می‌شود که هیچ تفنگی پیهوده به دیوار آویخته نمی‌شود. بنابراین دانش‌آموزان برای ادامه و تکمیل داستان از سرخ‌های موجود در بخش ابتدایی داستان کمک بگیرند.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

یکی از انواع نوشته گزارش است. گزارش نیز انواعی دارد. هدف از نوشتن گزارش غالباً انتقال اطلاعات یا اخباری به خواننده است، خواننده‌ای که از آنها بی‌خبر است یا اطلاع کاملی از آنها ندارد. از انواع گزارش می‌توان به گزارش خبری، گزارش توصیفی و مصاحبه اشاره کرد. گزارش آنچه در مدرسه دیده‌اید یک گزارش توصیفی به شمار می‌رود.

فعالیت شماره (۳):

این فعالیت به منظور تقویت تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان طراحی شده است و بر درک شخصی دانش‌آموزان تأکید دارد. می‌توان آن را موضوعی برای نوشتن انتخاب کرد. یکی از روش‌های نویسندگی تعیین موضوعی از پیش تعیین شده است، موضوعی که خود گاهی به مثابه یک داستانک (داستان کوتاه کوتاه) است. در مثل «تونیک می‌کن و در دجله انداز»، طرح داستان و شخصیت‌های آن مشخص‌اند. تنها باید حادثه‌ای برای آن خلق نمود.

تونیک می‌کن و در دجله انداز   که ایزد در بیابانت دهد باز

این مثل خود ریشه‌ای دارد که به شرح زیر است :

می‌گویند متوکل، خلیفه عباسی مردی ظالم و ستمگر بود. او غلامی به نام فتح داشت. او دستور داده بود تمام علوم و فنون آن زمان (سوارکاری، تیراندازی و...) را به وی بیاموزند. یک روز هنگامی که فتح در رود دجله شنا می‌کرد، امواج بزرگی برخاست و او را در کام خود فرو برد. غواصان و شناگران همه‌جا به دنبال او گشتند اما اثری از او نیافتند. خلیفه از خبر غرق شدن فتح ناراحت و غمگین شد. او برای یافتن غلام، جایزه بزرگی تعیین کرد. پس از مدتی خبر رسید که فتح را یافته‌اند و یابنده او مرد گمنامی بود. وقتی فتح به دربار آمد، خلیفه خوشحال شد و از او چگونگی واقعه را جویا شد.

فتح گفت: هنگامی که امواج مرا به زیر آب برد تا چندی در زیر آب بودم و از سویی به سویی رانده می‌شدم. با آشنایی مختصری که با فن شنا داشتم، خود را روی آب نگاه داشتم. ناگهان موج بلندی مرا به ساحل پرت کرد. وقتی چشم باز کردم خود را در حفرة‌ای در دیواره دجله دیدم. از اینکه از مرگ نجات یافته‌ام خدا را شکر کردم. اما گرسنه و نگران چشم به امواج دوخته بودم که ناگهان دیدم قرصی نان که بر روی طبقی نهاده شده بود به سوی من می‌آید. نان را برداشتم و رفع گرسنگی کردم و تا هفت شبانه‌روز هر روز یک قرص نان بر روی طبقی به سوی من می‌آمد و من آن را می‌خوردم.

روز هفتم بود که دیدم ماهیگیری به آن منطقه آمد و مرا با تور ماهیگیری خود بالا کشید و من از دیوارهٔ دجله نجات یافتم. اما باید بگویم بر روی قرص‌های نانی که بر روی طبق می‌آمد، عبارت «محمد بن حسین الاسکاف» دیده می‌شد. بهتر است ببینیم او کیست و قصدش از این کار چه بود؟ متوکل دستور داد به دنبال محمد اسکاف بگردند. سرانجام او را یافتند اما او از آمدن به دربار خلیفه خودداری کرد و گفت مرا با دربار خلیفه کاری نیست.

متوکل از آزادگی او تعجب کرد و برای شناختن این مرد عجیب، خود به خانهٔ او رفت و جریان نان را از او پرسید. محمد اسکاف گفت: زندگی من چنان است که هر روز مقداری نان برای اطعام نیازمندان کنار می‌گذارم، اما چند روزی بود که کسی برای بردن نان‌ها نمی‌آمد. چون در هر حال این مقدار نان برای من حکم صدقه و خیرات داشت، آنها را بر روی طبقی بر رود می‌انداختم که لااقل ماهیان دجله از آن استفاده کنند. متوکل محمد اسکاف را مورد تفقد و مهربانی خود قرار داد و او را از مال دنیا بی‌نیاز کرد.

جلسهٔ هفتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن: هدف اصلی این فعالیت بررسی میزان درک مطلب از طریق خواندن متن‌هایی است که جملات آنها توسط حروف ربط به هم مرتبط شده‌اند.

برای تمرین بیشتر می‌توان از روش‌های زیر بهره جست:

■ نوشته‌هایی با حروف ربط نامناسب در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. دانش‌آموزان ابتدا به تصحیح حروف ربط می‌پردازند و سپس به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند.

■ سه ستون در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. ستون اول شامل دو جمله است. ستون دوم شامل حروف ربط است و ستون سوم سؤالات درک متن.

دانش‌آموزان در مرحلهٔ نخست باید از بین حروف ربط، حرف ربط مناسبی انتخاب کنند و جمله مرکبی بسازند. در مرحلهٔ بعد، سؤال درک متنی متناسب با جمله مرکب را از ستون سوم انتخاب کنند.

جلسهٔ هشتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

■ **فعالیت اول:** برای انجام دادن این فعالیت می‌توان از روش واحد کار بهره جست. «واحد

کار» فعالیت یادگیری طبیعی است و با جست‌وجو و حل مسئله انفرادی صورت می‌گیرد. ایده‌آل آن است که دانش‌آموزان خودشان به طرح‌ریزی، اجرا و ارزشیابی واحد کار اقدام کنند. در دوره ابتدایی الزامی است که معلم واحد کار را انتخاب و دانش‌آموزان را در جریان کار قرار دهد. مهم‌ترین نقش معلم در اجرای روش تدریس حاضر، همراهی و هدایت دانش‌آموزان برای دستیابی به هدف و ارزشیابی کار خودشان است. به همین منظور ابتدا در کلاس درس به شیوه بارش فکری چند شخصیت برجسته از دیدگاه‌های مختلف توسط دانش‌آموزان پیشنهاد می‌گردد. سپس معلم با یک سازماندهی منظم پژوهش پیرامون یکی از شخصیت‌های ماندگار را به هر یک از دانش‌آموزان، محول می‌کند.

■ **فعالیت دوم :** فعالیت شماره دو این بخش شایسته است در صورت امکان در کتابخانه مدرسه اجرا شود.

■ **فعالیت سوم :** منظور از قالب یک شعر، شکل قرار گرفتن مصراع‌ها و نظام قافیه‌آرایی آن است. **غزل :** غزل شعری است حداقل در پنج بیت که مصراع اول و مصراع‌های زوج آن، هم قافیه‌اند. درون مایه غزل، عشق، عرفان یا آمیزه‌ای از این دو است اما از زمان مشروطه، مضامین اجتماعی هم به غزل راه یافته است. غزل از قرن ششم رواج یافته و تا روزگار ما همواره از قالب‌های رایج شعر فارسی بوده است. این گونه شعر در آغاز عاشقانه بوده و با ظهور سنایی برای بیان نکات عرفانی نیز به کار گرفته شده است. مولوی، سعدی، حافظ و صائب غزل سرایان برتر گذشته و رهی معیری و شهریار از غزل‌سرایان مشهور معاصرند.

شکل قافیه غزل را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

▲	▲ .....
▲	.....
▲	.....
▲	.....

...

نمونه‌ای از غزل سعدی :

که هنوز من نبودم، که تو در دلم نشستی	همه عمر برندارم، سر از این خُمار مستی
دگران روند و آیند و تو همچنان که هستی	تو نه مثل آفتابی، که حضور و غیبت افتد
تو چو روی باز کردی، درِ ماجرا بیستی	چه حکایت از فراق، که نداشتم؟ ولیکن

دل دردمند ما را، که اسیر توست یارا
گله از فراق یاران و جفای روزگاران
نمونه‌ای از غزل حافظ :

ای پادشه خوبان، داد از غم تنهایی
دایم گل این بستان، شاداب نمی‌ماند
دیشب گله زلفش، با باد همی‌کردم
صد باد صبا اینجا با سلسله می‌رقصند
مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد
یارب به که شاید گفت این نکته که در عالم
ساقی چمن گل را بی روی تو رنگی نیست
ای درد توام درمان، در بستر ناکامی
در دایره قسمت، ما نقطه تسلیمیم
فکر خود و رای خود، در عالم رندی نیست

دل بی تو به جان آمد، وقت است که بازآی
دریاب ضعیفان را در وقت توانایی
گفتا غلطی بگذر، زین فکرت سودایی
این است حریف ای دل، تا باد نیممایی
کز دست بخواهد شد، پایاب شکیبایی
رخساره به کس ننمود آن شاهد هرجایی
شمشاد خرامان کن تا باغ بیارایی
و ای یاد توام مونس در گوشه تنهایی
لطف آنچه تو اندیشی، حکم آنچه تو فرمایی
کفر است در این مذهب، خوددینی و خودرایی

جلسه نهم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

با توجه به اهمیت املاي پایانی می‌توان با انجام دادن فعالیت‌هایی واژه‌های مهم درس را یادآوری نمود. یکی از این فعالیت‌ها استفاده از روش چند حسی است.

روش چند حسی: در این روش چند حس بینایی، شنوایی و لامسه دانش‌آموز را در یادگیری املاي واژه کمک می‌کنند. این روش بیشتر قبل از املا و به منظور تمرین واژه‌های مشکل درس به کار گرفته می‌شود.

- ✓ ده واژه روی تخته نوشته می‌شود. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که با دقت به واژه‌های روی تخته نگاه کنند. (این واژه‌ها از متنی که قرار است از آن املا گفته شود انتخاب می‌شود).
- ✓ دانش‌آموزان واژه‌ها را می‌خوانند و در هوا به صورت ذهنی می‌نویسند.
- ✓ سپس دانش‌آموزان آن واژه‌ها را در جمله‌ای مناسب به کار می‌برند (تثبیت و تعمیق یادگیری).
- ✓ معلم واژه‌ها را از روی تخته پاک می‌کند و به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا واژه‌ها را بدون خطا از روی حافظه بنویسند.
- ✓ معلم واژه‌ها را روی تخته می‌نویسد تا دانش‌آموزان آنها را با املاي خود مطابقت دهند و به درستی یا نادرستی نوشته خود پی ببرند.
- ✓ پس از این فعالیت، متن املا توسط معلم در کلاس قرائت می‌شود.

راه زندگی

درس دوازدهم: دوستی / مشاوره

درس سیزدهم: درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)

درس چهاردهم: راز زندگی

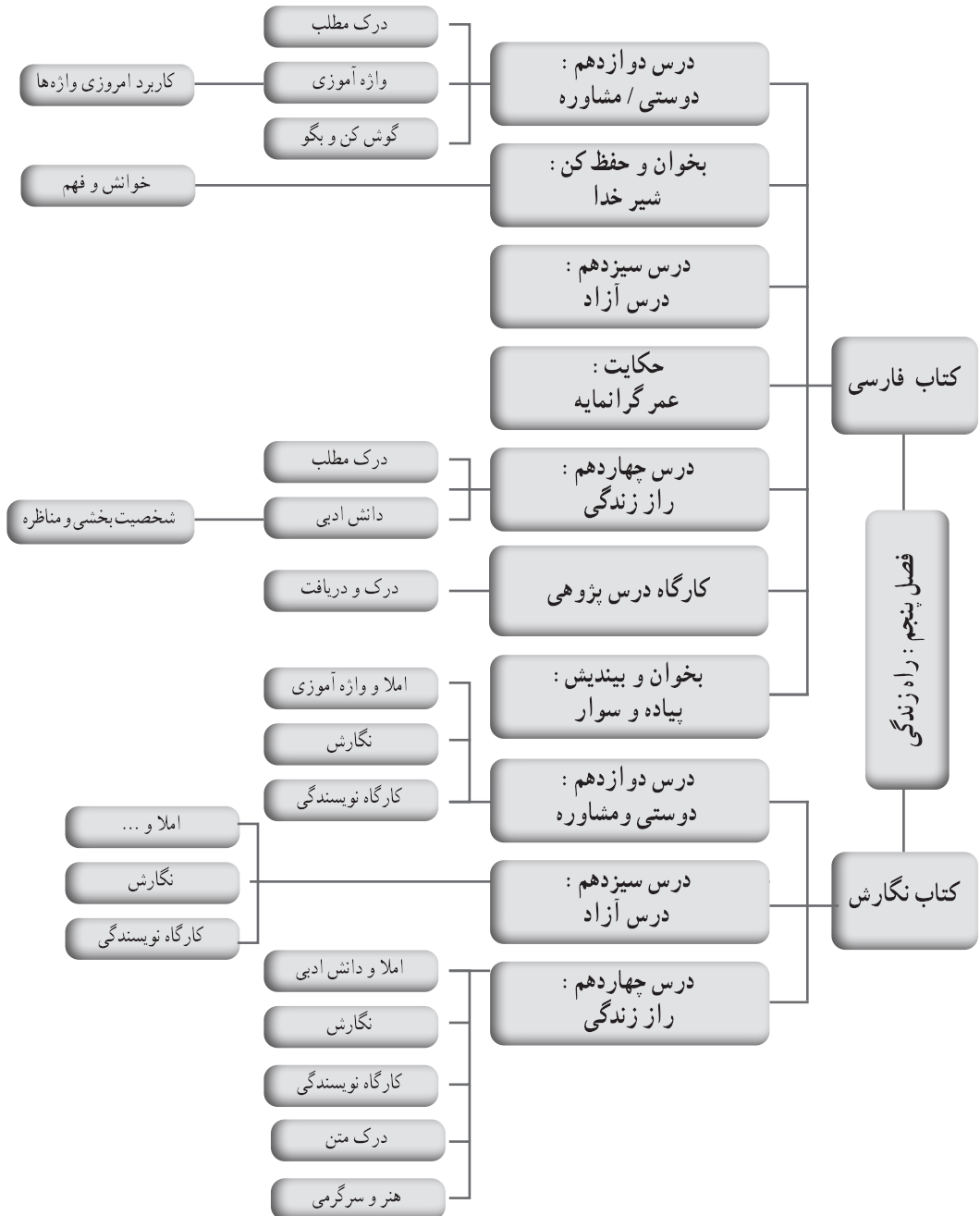

اهداف فصل پنجم:

- ۱ تقویت نگاه مثبت به مشورت در کارها؛
- ۲ تقویت توانایی درک تأثیر مشورت در زندگی نوجوان؛
- ۳ آشنایی با راه و رسم و سبک درست زندگی؛
- ۴ تقویت اعتماد به نفس، ابتکار و خلاقیت دانش آموزان در تولید محتوا؛
- ۵ تقویت مهارت نویسندگی در دانش آموزان؛
- ۶ آشنایی بیشتر با فرهنگ، ادبیات و زبان هر منطقه.

طراحی واحدهای یادگیری فصل پنجم

■ درس دوازدهم:

دوستی / مشاوره

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه‌هایی فاخر از نثر کهن؛
- ۲ تقویت علاقه‌مندی به سنت مشورت در امور؛
- ۳ گسترش دامنه اطلاعات، پیرامون دوست و دوست‌یابی.
- ۴ شناخت اهمیت دوستی و دوست‌یابی؛
- ۵ شناخت ترکیب‌های نو در واژه آموزی؛
- ۶ تقویت مهارت‌های زندگی.

■ آموزش

جلسه اول

آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

روش تدریس اعضای گروه : در روش تدریس اعضای گروه، لازم است به این نکته‌ها توجه کنیم :
الف) متنی که تدریس می‌شود، قابل تقسیم به بخش‌های مستقل باشد و بخش‌های آن از نظر حجم و دشواری تقریباً با یکدیگر برابر باشند.

ب) بخش‌های مستقل هر درس، تعداد اعضای گروه را مشخص می‌کند.
پ) هر یک از شرکت‌کنندگان، بخش‌های متفاوتی از متن یک درس را مطالعه می‌کند و همان بخش مورد مطالعه را به دیگر اعضای گروه آموزش می‌دهند.

ت) در این روش هر یک از اعضا، هم به عنوان معلم و هم به عنوان شاگرد، عمل می‌کند.
در کتاب فارسی ششم دبستان، درس‌هایی مانند معرفت آفریدگار، دوستی و مشاوره و بخوان و حفظ کن «باران» را می‌توان با این روش آموزش داد.

درس‌های «معرفت کردگار» و «دوستی / مشاوره» از دو بخش تشکیل شده‌اند. این گروه‌های دونفره شکل می‌یابند. اما بخوان و حفظ کن «باران» از چهار بخش مساوی شکل گرفته است که برای تدریس آن، گروه‌های چهار نفره را باید تشکیل داد و هر بخش از آن را به یکی از دانش‌آموزان سپرد تا در مدت زمان تعیین شده آن را مطالعه کند و به دیگر اعضای گروه آموزش دهد.

از ویژگی‌های این روش می‌توان به این نکته اشاره داشت که مجموعه دانش‌آموزانی که آموزش بخش اول شعر را بر عهده دارند، گروه اولیه را ترک می‌کنند و با دیگر دانش‌آموزانی که در گروه‌های دیگر مسئول تدریس همین بخش‌اند، گروه‌های جدیدی را تشکیل می‌دهند که گروه ثانویه نام دارد. این دانش‌آموزان پس از بحث و بررسی و تحلیل متن مورد مطالعه، به گروه اولیه خود باز می‌گردند و به دیگر اعضای گروه آموزش می‌دهند. دانش‌آموزانی که مسئول آموزش بخش‌های دوم، سوم و چهارم این درس‌اند، نیز به همین شیوه عمل می‌کنند. در گروه‌های دونفره نیز به همین گونه رفتار می‌شود. به این معنی که دانش‌آموزانی که مسئول آموزش بخش اول‌اند به گروه‌های ثانویه (سه یا چهار نفره) می‌پیوندند و پس از بحث و بررسی و تحلیل متن به گروه اولیه دونفره خود باز می‌گردند و آموزش را پی می‌گیرند. در اینجا درس «دوستی و مشاوره» را با روش تدریس اعضای گروه از نظر می‌گذرانیم.

مراحل اجرا

گام اول : دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنیم. قوانین کارگروهی مانند یادداشت برداری، بحث و گفت‌وگوی آهسته و زمان بندی هر مرحله را تعیین می‌کنیم. هر یک از بخش‌های درس را جهت

مطالعه فردی به دانش‌آموزان می‌سپاریم.

گام دوم: پس از به پایان رسیدن زمان مطالعه فردی، دانش‌آموزان را هدایت می‌کنیم تا در گروه‌های جدید (ثانویه) قرار گیرند و با همفکری یکدیگر، بخش مشترک مورد مطالعه خود را بررسی و واکاوی کنند. پس از اتمام این بخش از فرایند تدریس، آنان را به گروه‌های اولیه خود باز می‌گردانیم و دانش‌آموزان کار تدریس در گروه را در زمان تعیین شده برای اعضای گروه خود پی می‌گیرند.

گام سوم: در این بخش راهنمای آموزش سؤال‌هایی از نوع «کوتاه پاسخ» ارائه می‌دهد که معمولاً مبتنی بر موارد زیر است:

(الف) درک کلی پیام درس؛ (ب) درک و دریافت جمله‌ها؛ (پ) معنی ترکیب‌ها و واژه‌ها و ....

برای نمونه پرسش‌هایی را برای آزمون این درس پیشنهاد می‌کنیم:

۱ در جمله «در هر نیک و بد، به ایشان مشفق باشد.» واژه «مشفق» به چه معنی است؟

۲ جمله صحیح را با «ص» و جمله غلط را با «غ» مشخص کنید.

(الف) همفکری با دیگران، نشانه قدرت اندیشه است. ☐ ص ☐ غ

(ب) دوست جدید از دوست قدیمی بهتر است. ☐ ص ☐ غ

۳ گزینه صحیح را انتخاب کنید.

مفهوم جمله «مردمان تا زنده‌اند از دوستان ناگزیرند.» در کدام گزینه آمده است؟

(الف) مردم دوستان خوبی هستند. ☐ (ب) انسان‌ها به دوست نیاز دارند. ☐

(ج) دوستان خوب همیشه زنده‌اند. ☐ (د) دوستان ناگزیرند زنده باشند. ☐

۴ جای خالی جمله‌ها را با واژه‌های مناسب کامل کنید.

(الف) چون دوست نوگیری، پشت بر دوستان ..... ممکن.

(ب) مشورت نکردن در کارها، ..... باشد.

۵ مفهوم جمله‌های زیر را بنویسید.

(الف) برادر نیز، دوست به : .....

(ب) تدبیر با جهان دیدگان باید کرد : .....

آزمون با تعیین زمان مناسب به شکل انفرادی و پس از آن به صورت گروهی برگزار می‌شود. باید توجه داشت که سؤال‌ها در آزمون فردی و گروهی تفاوتی نخواهند داشت. این بدان معنی است که پس از ارائه کلید سؤال‌ها به دانش‌آموزان، محاسبه و معدل‌گیری از نمرات فردی و گروهی و تأثیر فعالیت‌های گروهی مشخص می‌شود.

گام چهارم: در این مرحله راهنمای آموزش نمرات فردی و گروهی دانش‌آموزان را بررسی

می‌کند و به کمک سرگروه‌ها، مشکلات و نارسایی‌های احتمالی را برطرف می‌سازد.

گام پنجم : در این مرحله راهنمای تدریس، یک نفر از هر گروه را به شکل تصادفی یا گزینشی انتخاب می‌کند تا بخش مورد مطالعه خود را برای تمامی دانش‌آموزان تدریس کند. رهبری و هدایت بحث گروهی و بیان توضیحات تکمیلی بر عهده مدیر آموزش است.

نکات مهم درس

- گزیدن دوست خوب و نیز «مشورت در کارها» از جمله آداب زندگی به شمار می‌رود. از این رو درس «دوستی» آغازگر مناسبی برای شروع فصل «راه زندگی» است.
- پیام کلی درس : اهمیت دوست و دوست یابی و فواید مشورت کردن.

معنای برخی از اصطلاحات و عبارات

- **با مردمانی که با تو راه دوستی روند و نیم دوست باشند نیکویی و سازگاری کن :**
با افرادی که با تو دوست‌اند، هر چند که دوستی شان کامل و تمام نباشد به خوبی و نیکویی رفتار کن. نیم دوست : کسی که در دوستی کامل نیست.
- **مشاورت کردن در کارها از قوی رأیی مردم باشد و از تمامی عقلی و پیش بینی :**
مشورت در کارها و همفکری با دیگران نشانه استواری اندیشه و خردمندی و آینده‌نگری انسان است. قوی رأی : آنکه دارای اندیشه‌ای نیرومند است. تمام عقل : کسی که عقل کامل دارد. پیش بینی : در اینجا به معنی آینده‌نگری است.
- **یکی را خاطر تیزتر باشد و در کارها زودتر تواند دید و یکی کند فهم باشد :**
برخی از افراد در کارها تیز بین و نکته‌سنج هستند و برخی کند ذهن و دیرپا‌اند.
- **تدبیر ده تنه چون زور ده مرده باشد :**
تدبیر مردی که از مشورت ده نفر بهره می‌گیرد مانند قدرت ده فرد با هم است. در این عبارت تدبیر ده تنه به زور ده مرده، مانند شده است.
- **مرد اگر بی برادر باشد به که بی دوست :**
منظور از عبارت بالا این است که ارزش دوست خیلی والاتر از برادر تنی است و دوست واقعی بسیار ارزش دارد.

در دستور زبان فارسی کهن هرگاه حرف (که) پس از صفت تفضیلی (به = بهتر) بیاید به معنای حرف اضافه (از) به کار می‌رود، بنابراین (به که) یعنی بهتر از.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه آموزی
۳۰ دقیقه	گوش کن و بگو

واژه آموزی

در متون کهن «همی» معانی و کارکرد متعددی دارد، به عنوان مثال در ابتدای فعل می‌آید و دلالت بر مفهوم مداومت و استمرار دارد؛ گاهی نیز به جای «ب» در ابتدای فعل امر می‌آید. ماضی استمراری علاوه بر شکل امروزی (می‌روم و...)، در گذشته به صورت‌های گوناگونی به کار می‌رفته است:

همی رفت	«همی» به جای «می»:
همی برفتم	«همی» و «ب» در اوّل:
تو رسیدی همی	«همی» در آخر:
همی رسیدمی	«همی» در اوّل، «ی» در آخر:
یافتمی	«ی» در آخر، به جای «می»:

گوش کن و بگو

در این بخش، دانش‌آموزان داستان را که از طریق رمزینّه سریع پاسخ پخش می‌شود، می‌شنوند. گاهی برای ایجاد تنوع، معلم یا یکی از دانش‌آموزان، که تسلط بیشتری نسبت به سایرین دارد، متن را از قبل می‌خوانند و صدای خود را ضبط می‌کنند و فایل صوتی در کلاس پخش می‌شود. در حقیقت، این فعالیت فرصتی است برای تقویت خوب گوش دادن. سپس، با توجه به متن، دانش‌آموزان به پرسش‌ها پاسخ می‌دهند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه‌آموزی

هدف از فعالیت شماره ۲ واژه‌سازی، ترکیب یک واژه با واژه مناسب آن است. برای مفهومی شدن این فعالیت می‌توان آن را به صورت زیر گسترش داد :

واژه ساده	واژه جدید ۱				واژه جدید ۲			
دل	دل‌بند	دل‌شاد	دل‌آزار	دلخوش	سنگدل	قویدل	پاکدل	روشن‌دل
پنجه	پنجه‌طلا				قوی پنجه			
یک	یک‌کلام	یک‌رو	یک‌دل	یک‌زبان				
بها	بهادار				کم‌بها	بی‌بها		
گران	گران‌بها	گران‌قدر	گران‌مایه	گران‌سنگ	سرگران			
آفتاب	آفتاب‌سوخته	آفتاب‌گیر	آفتابی					
سوخته	سوخته‌دل				دل‌سوخته	دماغ سوخته		
قوی	قوی‌بنیه	قوی‌هیکل						

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

بخوان و حفظ کن

نکاتی پیرامون شعر «شیر خدا» :

قالب این شعر مثنوی است و در مدح حضرت علی (ع) سروده شده است.

شاعر این شعر، سید محمد حسین بهجت تبریزی متخلص به «شهریار» در سال ۱۲۸۵ در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را با خواندن گلستان نزد پدرش شروع کرد. از دوران کودکی به سخن

خواجه حافظ شیرازی دل باخت و اکثر اوقات خود را به مطالعه دیوان حافظ می‌گذراند. موهبت خدادادی شعر، طبع لطیف، دل حساس و روح پرشور شهریار روز به روز او را به سرودن اشعاری پرسوزتر برمی‌انگیزد و پس از سالیان متمادی گل‌های طبع او به گلستانی در ادبیات معاصر تبدیل گشت. در سال ۱۳۰۸ مجموعه‌ای از سروده‌هایش را چاپ و منتشر کرد.

مهم‌ترین اثر شهریار منظومه حیدربابایه سلام (سلام به حیدربابا) به زبان ترکی است که از شاهکارهای ادبیات به‌شمار می‌رود و شاعر در آن از اصالت و زیبایی‌های روستای یاد کرده است.

شهریار در سرودن انواع گونه‌های شعر فارسی، تبحر داشته است. از جمله غزل‌های معروف او می‌توان به «علی ای همای رحمت» و «آمدی جانم به قربانت» اشاره کرد.

وی سرانجام پس از هشتاد و سه سال زندگی شاعرانه پربار در ۲۷ شهریور ماه ۱۳۶۷ هجری شمسی درگذشت و بنابر وصیت خود در مقبرة الشعراى تبریز به خاک سپرده شد. در ایران روز درگذشت این شاعر معاصر را «روز شعر و ادب فارسی» نام‌گذاری کرده‌اند.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

گاهی دانش‌آموزان قلم و ذوق کافی دارند ولی روش نوشتن را نمی‌دانند. روش «کاج» از روش‌هایی است که در این بخش برای دانش‌آموزان قابل استفاده و کاربردی است. برای نوشتن یک بند درباره «مشورت» که در فعالیت نگارشی آمده است، می‌توان از این روش بهره جست.

روش کاج

این روش با بهره‌گیری از تکنیک پی. ام. آی (P.M.I) انجام می‌پذیرد و از سه واژه «کاستن»، «افزودن» و «جالب بودن» تشکیل شده است. یکی از ارزش‌های این تکنیک آن است که دانش‌آموزان را وادار می‌سازد تا دقایقی بر خلاف قالب‌های ذهنی قبلی خود فکر کنند و به مرور نسبت به قالب‌های ذهنی خود آگاه‌تر و مسلط‌تر شوند و آمادگی ذهنی بیشتری برای خلاقیت پیدا کنند. روش کار چنین است:

- ابتدا دانش‌آموز توجهش را به نکات مثبت موضوع جلب می‌کند و به ثبت نکات مثبت آن می‌پردازد.
- در مرحله بعد، به نکات منفی آن می‌پردازد و به جنبه‌های چالش برانگیز آن می‌اندیشد و آنها را ثبت می‌کند.

■ نهایتاً توجه خود را به نکات جالب و تازه آن، که نه مثبت است و نه منفی، معطوف می‌کند. برای یافتن نکات جالب کافی است که جمله (چقدر جالب می‌شود اگر ...) را کامل کند.

فعالیت شماره ۳:

- ابتدا دانش‌آموزان موضوع بند را می‌نویسند «مشورت».
- سپس فهرستی از نکات مثبت گروه خود و اعضای آن تهیه می‌کنند.
- در مرحله بعد، به شکل‌هایی که یک مشورت نادرست به وجود می‌آورد، توجه می‌کنند.
- در نهایت به نکات جالب فکر می‌کنند. چقدر جالب می‌شود اگر ...
- هر یک از موارد ذکر شده بالا تکمیل‌کننده‌هایی از موضوع‌اند. حالا با جمع‌بندی آنها دانش‌آموز یک بند درباره «مشورت» می‌نویسد در حالی که با نگاهی چند بُعدی به آن نگریسته و تمام زوایای آن را در نظر گرفته است. از مزایای این روش، پرورش ذهن چند بُعدی و فاصله گرفتن از ذهن‌هایی با مسیرهای خطی است.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

- نکاتی درباره خاطره‌نویسی
- تعریف خاطره: برای خاطره تعریف‌های متعددی بیان شده است. از جمله گفته‌اند که «خاطره»:
  - حوادث و لحظه‌های چشم‌گیر و به یاد ماندنی زندگی است.
  - حادثه‌ای است که تأثیر شدید احساسی – عاطفی بر فرد داشته باشد.
  - انعکاس یک رویداد یا پدیده تلخ و شیرین و جالب توجه در ذهن است.
  - تصویری است ماندنی در ذهن، که آینه واقعیت است ولی تمام نمایست و رنگ خیال و عاطفه پذیرفته است.
- فواید خاطره‌نویسی: با نوشتن خاطرات مهم‌ترین مسائل تاریخی و اجتماعی دوران به ثبت می‌رسد و زمینه‌ای می‌شود تا تاریخ‌نگاران با وضوح بیشتر به ثبت مسائل و تحلیل آنها بپردازند.

ویژگی‌های خاطره

الف) ویژگی‌های عمومی

- هر خاطره یادی از گذشته در بردارد.
- شامل حادثه، صحنه یا حالتی است.
- در ظرف زمان و مکان مشخص قرار دارد.
- به مشاهده و حضور وابسته است.
- در برگیرنده احساس، عاطفه و خیال است و اغلب از تأثیرپذیری شدید روانی خبر می‌دهد.

ب) ویژگی‌های اختصاصی

- صمیمیت زبان؛
- صداقت در بیان؛
- نثر خودمانی؛
- برجستگی حوادث؛
- تحریک عواطف؛
- محدودیت خیال؛
- داشتن ابتدا و انتها؛
- روشنی و وضوح؛
- هدف داری و ....

نمونه‌ای از یک خاطره : من عاشق شیرشیره بودم. در یکی از دید و بازدیدها، شیرشیره بلایی سرم آورد که هرگز فراموشش نمی‌کنم. آن سال برای من کت و شلوار نو خریده بودند. کت و شلوار نو برایم خیلی خیلی عزیز بود؛ چون تا آن عید هرگز کت و شلوار نو نپوشیده بودم. کت و شلوار نسبت به قد و قیافه من بزرگ بود. پدرم به خیاط گفته بود آن را کمی بزرگ‌تر بدوزد که به درد سال بعدش هم بخورد. پاچه شلوارم را تازه بودم و آستین کتم را هم به طرف شانه تا کرده بودم. در بازی‌های بچه‌ها کمتر شرکت می‌کردم تا مبادا روی لباسم لکه‌ای بنشیند.

رفته بودیم خانه یکی از بستگان برای دید و بازدید عید. طبق معمول کاسه‌ای شیرشیره جلوی ما گذاشتند. بدون توجه به چشم‌غره‌های بزرگ‌ترها، یک کاسه شیرشیره را تا ته نوش جان کردم و آب آن را هم سر کشیدم. در این جا بود که متوجه شدم انگورهای داخل کاسه‌ای که جلوی مادرم قرار داشت سفید است. انگورهای داخل کاسه من سیاه بود. مدت‌ها به کاسه چشم دوختم و آن قدر

تحمل کردم تا بزرگ‌ترها برای خدا حافظی بلند شدند. من هم بلند شدم اما در یک فرصت مناسب مثل گربه‌ای که دستش به گوشت برسد، چنگی زدم و خوشه انگور را توی جیبم گذاشتم و به دست صاحب خانه چشم دوختم که ببینم چه قدر به من عیدی می‌دهد. عیدی من یک اسکناس یک تومانی بود. بیرون که رفتم از هر فرصتی استفاده می‌کردم تا حبه‌ای از حبه‌های انگور توی جیبم را بالا بیندازم. چقدر خوش مزه بود. ناگهان الاغی که چند حلب نفت بارش بود جلو ما سبز شد. کوجه باریک بود و برف و یخ و ...

نفتی آشنا بود، مشغول دیده‌بوسی پدرم شد و الاغش را رها کرد. الاغ کنیف و نفت آلود یک راست به طرف من می‌آمد. خودم را کنار کشیدم که کت و شلوار عزیزم نفتی نشود که لیز خوردم و زیر دست و پای الاغ افتادم. بزرگ‌ترها به دادم رسیدند و بلندم کردند... اما شیرشیره توی جیبم له شده بود. آب از رویه آستر کت بیرون زده بود. بزرگ‌ترها داشتند برف‌های روی کتم را پاک می‌کردند که متوجه آن شدند! مرحوم مادرم دست توی جیبم کرد و خوشه انگور له شده را از جیبم بیرون کشید. یادم می‌آید که از شرم صورتم داغ شد.

(مصطفی رحماندوست)

جلسه هفتم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

- در این بخش توجه همکاران محترم به چند نکته مهم پیرامون درس املا جلب می‌گردد:
- توجه بیشتر به وجه آموزشی درس املا نسبت به وجه آزمونی آن؛
  - انعطاف‌پذیری در انتخاب تمرین‌ها در هر جلسه املا؛
  - توجه به واژه‌ها به عنوان عناصر سازنده جمله‌های زبانی؛
  - توجه به ارتباط زنجیروار املاهای جلسات مختلف و استخراج اختلالات املایی احتمالی برخی از دانش‌آموزان.

■ درس سیزدهم: آزاد (فرهنگ بومی ۲)

■ اهداف

- ۱ آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم منطقه مسکونی؛
- ۲ تقویت مهارت نوشتن و خلق آثار نو؛
- ۳ تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان؛
- ۴ ارزش و بها دادن به آداب و رسوم محل زندگی دانش آموزان هر منطقه.

توجه:

باتوجه به متن انتخابی، ممکن است اهداف دیگری در این درس پی گرفته شود.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

درس آزاد

در نوشتن درس آزاد توجه دانش‌آموزان را به عنوان درس (ادبیات بومی) و همچنین به موضوع فصل (راه زندگی)، که از نکات مهم است، جلب می‌کنیم.

درس آزاد مجالی است برای بروز خلاقیت دانش‌آموزان و چون توسط دانش‌آموزان تألیف می‌شود، می‌توانند اسم یا اسامی خود را در پایان درس به عنوان مؤلف آن بنویسند. متن نوشته شده در درس آزاد می‌تواند به صورت علمی، داستانی، تخیلی، اخلاقی، مذهبی و دینی و... باشد. از نکات قابل توجه درس آزاد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ساده و روان و کوتاه باشد.
- زیبا و تأثیرگذار باشد.
- هدفدار و آموزنده باشد.
- در نوشتن متن درس از واژه‌های آشنا و قابل فهم بهره گرفته شده باشد.
- نکات دستوری در آن رعایت گردد.

و ...

بهره‌گیری از رسانه: گاهی برای ایجاد انگیزه جهت تولید درس آزاد، می‌توان تصاویر مختلفی پیرامون زیست بوم ایران را به نمایش درآورد.

جلسه دوم	
زبان محلی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

حکایت

عمرگران مایه: سعدی در این حکایت مردم را به داشتن طبع بلند و دست یافتن به عزت نفس توصیه می‌کند. انسان گاهی در زندگی بر سر دو راهی قرار می‌گیرد. سعدی می‌گوید برای لقمه‌ای نان هیچ وقت کمر خم نکنید. وقتی انسان حقیقت را می‌طلبد، اگر هم به ظاهر چیزی را از دست بدهد، در واقع چیزی بزرگ‌تر به دست می‌آورد. دو برادر می‌تواند همان جنگ بین دل و عقل انسان باشد (البته عقل دنیایی). اگر کسی آهن گداخته را با دست خمیر کند، بهتر از آن است که دست به سینه مدام پیش امیر خم و راست شود و روحش را بیازد.

نکاتی پیرامون حکایت عمر گران‌مایه

عمر گران‌مایه از باب اوّل گلستان سعدی نقل شده است. باب اوّل گلستان سعدی دربارهٔ سیرت پادشاهان است و مطالب آن حول چند محور است:

۱ قدرت طلبی؛

۲ توصیه‌هایی دربارهٔ زمامداری

۳ افرادی که مناصب و پست‌های حکومتی دارند؛

۴ توصیه‌هایی به اطرافیان حاکمان.

گلستان سعدی، پربارترین اثر فارسی است که در مدت زمان کوتاهی نگاشته شده است، ولی دست‌مایهٔ آن تجارب ارزشمندی است که در سفرهای مختلف، در دیدار با شخصیت‌ها و مردم عادی، اماکن گوناگون و همچنین تحصیلات فراوانی که داشته به دست آمده است. گلستان شامل اخلاق و پند و اندرز است و ذکر حوادثی که نتایج اخلاقی و تربیتی در بر دارد.

سعدی به دنبال نقل حادثه نیست، بلکه به دنبال این است که از آن برای بهبود زندگی انسان‌ها نتیجه بگیرد. گلستان، تصویر جهان و زندگی است. تصویر زیبایی‌ها و زشتی‌ها و واقعیت‌های زندگی که هنرمندانه بیان شده است.

نثر سعدی در گلستان نثر مسجع است، اما به گونه‌ای ابتکاری که سنگین نیست. واژه‌هایی را انتخاب کرده و به هم پیوسته است که «طنین موسیقی» و آهنگ مناسب و موزون و دلنواز را به گوش می‌رساند. اشعار گلستان در ضمن حکایت‌ها از خود سعدی است و این ابیات برای شاهد مثال نیست بلکه برای ادامه و تکمیل مطلب است؛ از نثر به نظم می‌آید و مطلب را کامل می‌کند.

توجه:

* بسته به متن تولیدی این درس می‌تواند مانند درس‌های پیشین چندین جلسه دیگر نیز تحت عنوان فعالیت‌های نوشتاری و ... داشته باشد.

■ درس چهاردهم:

راز زندگی

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه‌ای فاخر از شعر نو؛
- ۲ تقویت روحیه مثبت اندیشی و علاقه دانش‌آموزان به زیبایی‌های زندگی؛
- ۳ آشنایی دانش‌آموزان با مناظره؛
- ۴ تقویت درک فلسفه زندگی؛
- ۵ آشنایی با جاندار پنداری (جان بخشی، تشخیص)؛
- ۶ تقویت عزت نفس در دانش‌آموزان.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ دکلمه خوانی؛

۲ گردش علمی؛

۳ ایفای نقش.

■ روش کاربردی «ایفای نقش» در کلاس :

ایفای نقش روشی است که می‌تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش فرد یا افرادی از دانش‌آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند. از ویژگی‌های این روش این است که مشاهده‌کنندگان با عملیات نمایش و ایفاگران نقش، ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند، با هیجان، عملیات نمایشی را می‌بینند و خود را در صحنه احساس می‌کنند. چون تمام حواس دانش‌آموزان برای مشاهده نمایش به کار گرفته می‌شود، عمل یادگیری نیز انجام می‌گیرد.

■ مراحل اجرا :

۱ گروهی برای اجرای نمایشنامه داوطلب می‌شوند.

۲ دانش‌آموزان بر اساس ذوق و علاقه خود نقش مورد نظر را انتخاب می‌کنند.

۳ معلم، برنامه‌ریزی، مدیریت اجرایی عملیات و برنامه نمایشی ایفاگران نقش را بر عهده می‌گیرد.

۴ گروه مشاهده‌گر، که بقیه دانش‌آموزان کلاس‌اند، می‌توانند در جریان یا در پایان نمایش، پیرامون عملیات و موضوع درسی نمایش نظر خود را بیان کنند.

نکات مهم درس

■ پیام شعر، درک مفهوم فلسفه زندگی است.

■ شعر «راز زندگی» با انتخاب مناسب شخصیت‌ها و گفت‌وگو از زبان آنها، فلسفه زیستن را به گونه‌ای زیبا به دانش‌آموزان می‌آموزد. آنچه شعر را زیباتر می‌سازد روانی زبان آن است. استفاده از آرایه تناسب در جای جای شعر، توصیف زندگی از زبان گل، ذکر ضرب‌المثل در دل شعر و اشاره گل به فلسفه زندگی، به شعر ارزش و اعتبار ویژه‌ای بخشیده است.

■ این درس در فصل «آداب زندگی» آمده است و زیبا زیستن و با دیدی زیبا به زندگی نگرستن را آموزش می‌دهد، بنابراین باید در جهت تحقق اهداف فصل یعنی بهره‌گیری از فرصت‌ها برای زندگی شاداب، متعالی، رو به رشد، فعال و پرشور، تبیین و تحلیل شود.

- زبان شعر، روان، ساده، عمیق و تأثیرگذار است و با بهره‌گیری از طبیعت که همواره مظهر زیبایی است، امید به زندگی را در دانش‌آموزان می‌پروراند.
- از آن جایی که شاعر، نظر خواننده را نیز در مورد راز زندگی جویا می‌شود و فضای عمومی شعر سرشار از احساسی عاطفی و لطیف است، به خوبی در ذهن مخاطب جای می‌گیرد.
- شعر در قالب نو سروده شده و از نمونه‌های موفق شعر نیمایی است. وزن و آهنگ زیبا و دلشین شعر نیز بر جذابیت آن افزوده است.
- زبان شعر، امروزی و در نهایت سلامت و روانی است و بهره‌گیری از کنایه، اصطلاحات و ضرب‌المثل، بر تأثیرگذاری آن افزوده است.
- با توجه به توصیف فرهنگ دینی به تفکر و ژرف‌نگری در پدیده‌ها، این درس دانش‌آموزان را به تفکر و تأمل در «زندگی» سوق می‌دهد.
- شایسته است معلم با اشاره به نزول باران، سرسبزی و زنده شدن زمین‌های خشک و مرده به موضوع شکفتن اشاره کند.
- بهار به سبب آنکه این تغییر و تحول را به‌خوبی نشان می‌دهد، فرصت بی‌نظیری برای درک و فهم حقیقت زندگی است، بنابراین با بردن دانش‌آموزان به درون طبیعت و گردشگری در آن، این فرصت را به آنان بدهیم تا با حقیقت زندگی آشنا شوند.
- همچنین معلمان می‌توانند با تبیین درست مفاهیم زندگی و فلسفه و هدف آن، دانش‌آموزان را به گونه‌ای پروراند که همواره از طبیعت درس‌های گوناگونی بگیرند و در آینده گرفتار غفلت نشوند.
- حقیقت زندگی انسان و هدف از خلقت او، محدود در همین دنیا نیست. دنیا برای آخرت آفریده شده است. دنیا «محل تجارت»، «مزرعه آخرت» و «محل آزمایش» است. خداوند انسان را آفرید و او را راهنمایی کرد تا بتواند به کمال دست یابد.

توجه:

- توجه به کاربرد تناسب (مراعات نظیر) و استفاده از واژه‌های غنچه، گل، شکفتن، سبز و باغچه نیز نکته دیگری در متن درس است.

تناسب: تناسب آوردن واژه‌هایی از یک مجموعه است که با هم تناسب دارند. این تناسب می‌تواند از نظر جنس، نوع، مکان، زمان، همراهی و ... باشد و به آن «مراعات نظیر» نیز می‌گویند. این آرایه موجب تکاپوی ذهن می‌شود.

- در این شعر آرایه «تشخیص» یا «جان بخشی» به کار گرفته شده است. برای نمونه: (غنچه با دل گرفته گفت) و (گل به خنده گفت) و (گل به راز زندگی اشاره کرده است) ...
- در این درس مناظره زیبای غنچه و گل به چشم می خورد.

جلسه دوم	
دانش ادبی	۲۰ دقیقه
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه

دانش ادبی

- آرایه تشخیص (جان بخشی، شخصیت بخشی): هر گاه در نوشته به اشیای بی جان یا حتی جاندار غیر انسان، جان و روح و صفت انسانی ببخشیم، به این آرایه، جان بخشی می‌گوییم. مثال: ابرها گریستند.

مثال دیگر از قیصر امین پور:

«آسمان تعطیل است

بادها بیکارند

ابرها خشک و خیس

حق حق گریه خود را خوردند.»

- شخصیت بخشی، تشخیص یا جان بخشی، جان بخشیدن به سایر اشیا و مفاهیم است. به عبارت دیگر هرگاه حالات و رفتار انسان را به سایر پدیده‌های خلقت نسبت دهند، آرایه تشخیص به کار برده‌اند. مثال:

ساعت دیواری نفس‌های آخر را می‌کشد، باید باتری‌اش را عوض کنم ...

می‌برد لذت از نوازش آب ساحل بی خیال خواب آلود

نوازش کردن به آب ولذت بردن و بی خیال و خواب‌آلود بودن به ساحل نسبت داده شده است.

یکی قطره باران ز ابری چکید خجل شد چو پهنای دریا بدید

خجالت کشیدن و دیدن به قطره آب نسبت داده شده است.

- مناظره: مناظره، مکالمه و گفتگویی است دو طرفه که هر طرف با آوردن دلیل و ارائه

نظرات خود سعی می‌کند برتری خویش را بر دیگری به اثبات رساند. شعر «نکوهش بیجا» از پروین اعتصامی نمونه‌ای زیبا از یک مناظره است :

نکوهش بیجا

سیر، یک روز طعنه زد به پیاز	که تو مسکین، چه قدر بد بویی
گفت، از عیب خویش بی‌خبری	زان ره از خلق، عیب می‌جویی
گفتن از زشت‌رویِ دگران	نشود باعث نکورویی
تو گمان می‌کنی که شاخ گلی	به صف سرو و لاله می‌روی
یا که همبوی مشک تاتاری	یا ز ازهار باغ مینویی
خوشتن، بی سبب بزرگ مکن	تو هم از ساکنان این کویی
ره ما گر کج است و ناهموار	تو خود این ره چگونه می‌پویی
در خود آن به که نیک‌تر نگری	اول آن به که عیب خودگویی
ما زبونیم و شوخ جامه و پست	تو چرا شوخ تن نمی‌شویی؟

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش ادبی

■ فعالیت شماره ۳: برای اطلاعات بیشتر در مورد مبالغه به صفحه ۸۲ این کتاب مراجعه کنید.

جلسه سوم	
بخوان و بیندیش	۵۰ دقیقه

■ نکاتی پیرامون بخوان و بیندیش پیاده و سواره

روش پیشنهادی تدریس: روش ایفای نقش، قصه‌گویی و نمایش خلاق
 هنگامی که با یکدیگر همکاری می‌کنیم، از نوعی انرژی جمعی برخوردار می‌شویم، که به آن «هم افزایی» گفته می‌شود. طراحی الگوهای آموزش گروهی (فعالیت محور) نیز به همین منظور است که از پدیده «اجتماعات یادگیری» بهتر استفاده کنیم.

در تعریف نقش آمده است، «نقش» شیوه منحصر به فرد و ویژه‌ای است که شخص در برخورد با دیگران به آن خو می‌گیرد و از خود نشان می‌دهد و در حوزه آموزش و پرورش به اجرای گفتاری

(خواندن) و نمایشی بخش‌هایی از یک متن درسی گفته می‌شود تا دانش‌آموزان، آن را برای دیگران بیان کنند و به تصویر بکشند.

برای اجرای این روش، دانش‌آموز خود را به جای فردی دیگر می‌گذارد و تا آنجا که ممکن است، تفکر و احساسات او را تجربه می‌کند و می‌کوشد نقش‌های مختلف را تشخیص دهد و در مورد رفتار خود و دیگران بر حسب نقش‌ها بیندیشد. آموزش این مفهوم پیش از استفاده از این الگو، می‌تواند برای دانش‌آموزان سودمند باشد.

معمولاً روان‌خوانی‌ها، حکایت‌ها و برخی از درس‌های کتاب فارسی ششم، ظرفیت اجرای چنین روش آموزشی را دارند. روان‌خوانی «پیاده و سوار» متنی است که برای اجرای این روش آموزش برگزیده شده است. هنگام اجرای این متن به روش ایفای نقش، مراحل و گام‌های زیر را مورد توجه قرار می‌دهیم.

گام نخست: مسئله را شناسایی می‌کنیم، آن را روشن می‌سازیم و بررسی می‌کنیم؛ مثلاً دشواری راه و خستگی، مسئله‌ای است که مرد بزاز با آن رو به روست.

گام دوم: شرکت‌کنندگان را برای اجرای نقش‌ها بر می‌گزینیم و نقش آنها را تحلیل می‌کنیم (در این متن از چهار شخصیت بهره می‌گیریم: راوی داستان، مرد پیاده (بزاز)، مرد سوار و خرگوش).
گام سوم: دانش‌آموزان را که به عنوان مشاهده‌گر هستند، آماده می‌کنیم و وظایف آنها را یادآور می‌شویم. (بیان شیوه ارزشیابی به صورت فردی و گروهی درباره شخصیت‌های داستان، پیام داستان و ... از پرسش‌هایی است که آنها پس از دیدن و شنیدن متن نمایش باید به آن پاسخ دهند).

گام چهارم: صحنه نمایش، اجرای نقش‌ها و سیر فعالیت‌ها را تنظیم می‌کنیم. پیاده و سوار در مرکز صحنه قرار می‌گیرند، راوی در گوشه‌ای از صحنه می‌ایستد و خواندن متن را آغاز می‌کند. پس از به پایان رسیدن متن مختص راوی، پیاده و سوار به اجرای (خواندن) متن مربوط به شخصیت خویش می‌پردازند.

گام پنجم: نمایش را اجرا می‌کنیم.

گام ششم: نمایش را مورد بحث و گفتگو قرار می‌دهیم و از دانش‌آموزان ارزشیابی گروهی و فردی به عمل می‌آوریم.

چنانچه امکان داشته باشد می‌توان پس از اجرای مرحله پنجم (اجرای نمایش)، نمایش را به گونه‌ای اجرا کرد که مرد سوار به خواسته خود دست یابد. آن‌گاه نمایش را از دیدگاه مخاطبان بررسی و تحلیل می‌کنیم.

پیام کلی داستان، تصمیم‌گیری عاقلانه، دوراندیشی و آینده‌نگری است. در این خصوص حضرت

علی (ع) می‌فرماید: عاقل‌ترین مردم کسی است که بیشتر در عاقبت کارهایش بیندیشد.

آثار آینده‌نگری از نگاه دین

- ۱ درست اندیشی؛
- ۲ آمادگی رویارویی با مشکلات؛
- ۳ پیشروی به سوی هدف؛
- ۴ آرامش خاطر.

آثار روان‌شناختی آینده‌نگری:

- ۱ ایجاد انگیزه؛
- ۲ هدفمندی؛
- ۳ هویت‌یابی؛
- ۴ استفاده از فرصت‌ها.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن): این شعر مناظره‌ای بین غنچه و گل است. در مناظره آنچه اتفاق می‌افتد رقابت کردن با یکدیگر است و بحث و گفتگو و پرسش و پاسخ. در این نوشته‌ها معمولاً لحن پرسش‌کننده محکم و گاهی به دور از خردگرایی است. در حالی که لحن پاسخ دهنده آرام و متین و توأم با خرد است. این گونه متن‌ها را می‌توان به شیوه «نقش‌آفرینی» اجرا نمود.

املا

از اهداف املا نویسی می‌توان به پرورش حافظه دیداری و تقویت حافظه کوتاه مدت اشاره کرد. همچنین می‌توان از اهدافی چون تقویت دقت و تمرکز در متن و تمرین، بازآموزی و دست‌ورزی در نوشتن نام برد.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت شماره دو، تصویر نویسی «عینی» و فعالیت شماره سه، تصویر نویسی «ذهنی» است. در تصویر نویسی عینی، هدف نوشتن درباره اجزا و عناصر تصویر است و لازمه‌اش خوب نوشتن، دقت در تصاویر، بررسی، خواندن و درک عناصر دیداری است. در واقع هر تصویر، بهانه بسیار مناسبی برای پویایی ذهن و سپس دست مایه‌ای برای نوشتن است. از هر تصویر، موضوعات فراوانی را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست که کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار می‌دهیم. آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش موضوع است. تصویر نویسی ذهنی مرحله‌ای دشوارتر از تصویر نویسی عینی است، زیرا دانش‌آموزان باید ابتدا با بهره‌گیری از تخیل و تصور، موضوع را در ذهن خود پرورش دهند و در مرحله بعد به نگارش آن بپردازند.

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

در این فعالیت، خلاصه نویسی، که از روش‌های مفید در تمرین نویسندگی است، معرفی می‌شود. اجرای این فعالیت به گزیده‌گویی و پرهیز از طولانی شدن بیهوده مطالب کمک می‌کند. هدف از خلاصه نویسی آن است که خواننده بدون صرف وقت بر روی جزئیات و نکات کم اهمیت متن، به منظور اصلی نویسنده پی ببرد.

جلسه هشتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

هنر و سرگرمی

همان گونه که می دانید در کتاب های فارسی از سه نوع خط نسخ یا خط خواندنی، خط تحریری یا خط نوشتنی و خط نستعلیق یا خط هنری استفاده شده است. در این فعالیت آنچه باید مورد توجه قرار گیرد تقلید دیداری و نوشتاری خط تحریری است. هدف اصلی این است که دانش آموزان در هنگام رونویسی، از راه تمرین و تکرار، مشق نظری آن را بیاموزند.

هدف اصلی این بخش توجه دانش آموزان به زیبانویسی است. همکاران محترم شایسته است در زمینه زیبانویسی، مهارت های لازم را کسب نمایند.

بخش دوم این فعالیت مربوط به یافتن رمز جدول است. در مورد یافتن رمز این جدول، نکته ضروری این است که وقتی دانش آموزان به سطر آخر جدول می رسند هنوز جدول کامل نشده است و برای ادامه شمارش باید به نقطه شروع برگردند. رمز جدول : خنده یعنی اینکه دل ها زنده است.

جلسه نهم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

جلسه دهم	
املا ی پایانی	۵۰ دقیقه

املا ی پایانی

یافتن واژگانی که بار املا یی دارند از متن درس و یافتن واژه های هم خانواده برای آنها، هم در تقویت املا و هم در گسترش دامنه واژگان به دانش آموزان کمک می کند. گاه می توان متن املا را به صورت پلی کپی در اختیار دانش آموزان قرار داد تا دانش آموزان واژه های نادرست را بیابند و شکل درست آن را بنویسند.

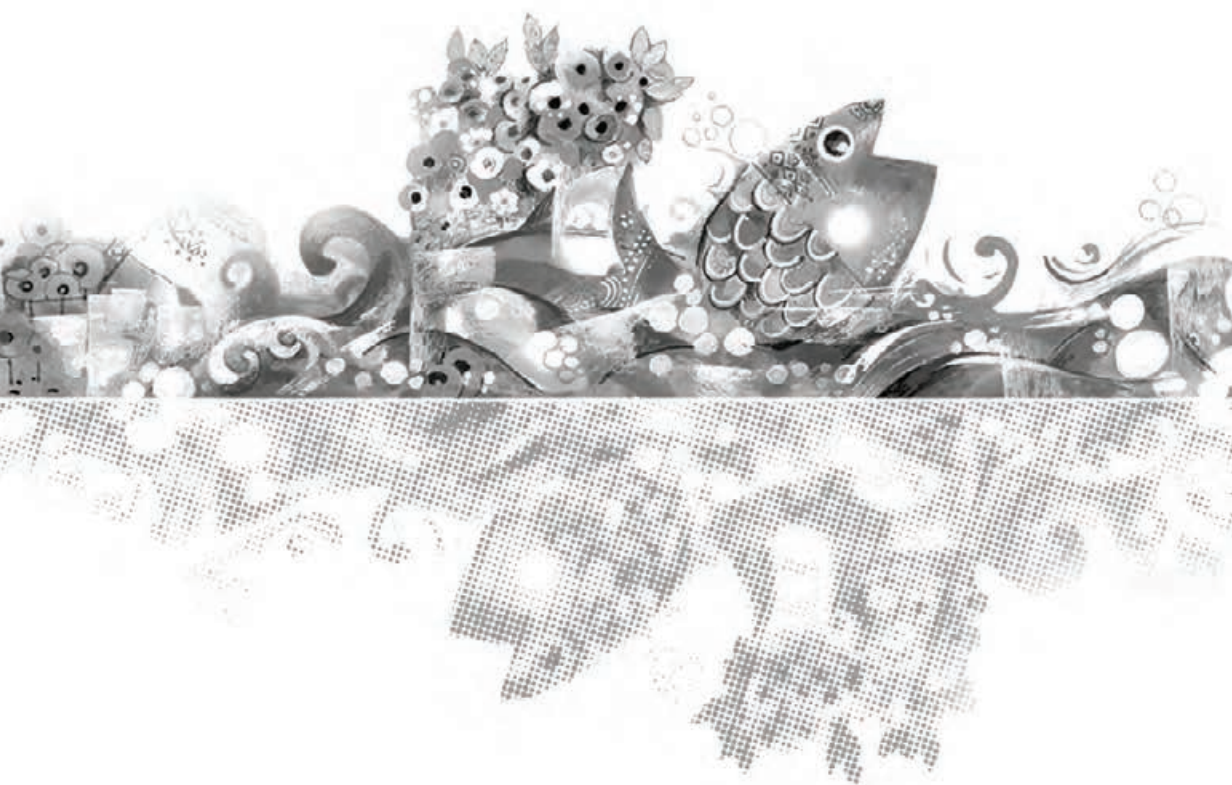

علوم

درس پانزدهم: میوه‌ی هنر

درس شانزدهم: آداب مطالعه

درس هفدهم: ستاره‌ی روشن

اهداف فصل ششم:

- ۱ آشنایی با آداب مطالعه؛
- ۲ آشنایی با آداب نظم خوانی؛
- ۳ آشنایی با آداب حکایت‌گویی؛
- ۴ آشنایی با فواید قصه و قصه‌گویی؛
- ۵ آشنایی با پیامد و پاداش رفتار درست و نادرست؛
- ۶ آشنایی با بزرگان علم و معرفت از طریق نمونه‌های ارزنده نظم و نثر.

طراحی واحدهای یادگیری فصل ششم

■ درس پانزدهم:

میوه هنر

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه‌ای برجسته از شاعر توانمند معاصر؛
- ۲ آشنایی با قالب قطعه؛
- ۳ تقویت مهارت در فهم و درک مناظره در قالب شعر؛
- ۴ تقویت روحیه مثبت اندیشی و ثمربخشی؛
- ۵ گسترش درک و شناخت آفات بی‌حاصلی و بی‌ثمری؛
- ۶ آشنایی با معنای گذشته‌ها و واژه‌ها و مخفف واژه‌ها.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

روش تدریس کارایی گروه

در روش تدریس «کارایی گروه»، باید این نکته‌ها مورد توجه قرار بگیرد:

نخست اینکه دو فکر یا بیشتر، بهتر از یک فکر است و همه می‌توانند از یکدیگر یاد بگیرند. دوم آنکه روش تدریس گروهی مورد علاقه دانش‌آموزان است و از خود، توجه بیشتری به فرایند تدریس نشان می‌دهند.

پیش از آغاز فعالیت‌های گروهی، ضمن مطالعه هدف‌ها، آنها را با دانش‌آموزان در میان می‌گذاریم و انتظارات خود را بیان می‌کنیم. انتظارات در قالب چنین جمله‌هایی بیان می‌شوند:

- سعی کنید شعر (واژه‌ها، ترکیب‌ها و بیت‌ها) را با لحن درست و مناسب بخوانید.
- مفهوم کلی شعر را بیان کنید.
- مفهوم هر یک از بیت‌ها را بیان کنید.
- پیام‌های شعر را شرح دهید.
- با استفاده از واژه نامه پایان کتاب، معنی لغت‌های تازه درس را بیابید و به کمک آنها بیت‌ها را معنی کنید.

... و ■

پس از آنکه انتظارات معلم از دانش‌آموزان برآورده شد، گام‌های آموزش را این گونه پی می‌گیریم:

گام یکم: دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنیم و قوانین کار گروهی، یادداشت برداری، بحث و گفتگوی آهسته، زمان بندی و ... را با آنان در میان می‌گذاریم. دانش‌آموزان متن «میوه هنر» را به صورت فردی مطالعه می‌کنند و در زمان اختصاص یافته، یادداشت برداری‌های لازم را انجام می‌دهند.

گام دوم: در این مرحله، پرسش‌هایی را که بر پایه اهداف، طراحی کرده‌ایم، در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم. این پرسش‌ها، غالباً ترکیبی از سؤال‌های کوتاه پاسخ و کوتاه توضیح است. برای پاسخ دادن به سؤال‌های کوتاه توضیح، لازم است اهداف اساسی متن پوشش داده شود، مانند: پیام متن را در یک یا دو جمله بنویسید. در طراحی پرسش‌های کوتاه پاسخ می‌توانیم از انواع سؤال‌های صحیح و غلط، چند گزینه‌ای، کامل کردنی و وصل کردنی، بهره بگیریم، مانند:

الف) در مصراع: «دهقان چو تنور خود از این هیمه بر افروخت»، کدام واژه به معنی «هیزم» است؟

.....

ب) در سؤال «الف» کدام واژه نقش «نهاد» را دارد؟

الف) هیمه □   ب) تنور □   ج) دهقان □

پ) در مصراع «آن شاخ که سر برکشد و میوه نیارد»، «سر بر کشد» کنایه از چیست؟

در پرسش‌های «کوتاه توضیح» از این گونه سؤال‌ها می‌توان بهره گرفت :
الف) معنی مصراع «از گفته ناکرده و بیهوده چه حاصل؟» را بنویسید.

ب) پیام متن را در یک سطر بنویسید.

گام سوم : در مراحل قبل، هر یک از دانش‌آموزان به پرسش‌های مطرح شده، شخصاً پاسخ می‌دهند. هنگامی که سرگروه‌ها، پاسخ اعضای گروه خود را جمع‌آوری کردند، دوباره به همان سؤال‌ها به شکل گروهی پاسخ می‌دهند. اعضای گروه در مورد هر یک از پاسخ‌ها بحث می‌کنند، دلایل خود را برای صحت انتخاب خود یادآور می‌شوند و از اطلاعات دیگر اعضای گروه بهره می‌گیرند و شواهد را ارزیابی می‌کنند.

گام چهارم : در این مرحله، کلید سؤال‌ها در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد. اعضای گروه با مقایسه پاسخ‌های خود و کلید سؤال‌ها، درک مناسب‌تری از متن درس به دست می‌آورند.
گام پنجم : در این مرحله، سرگروه نمره پاسخ‌های فردی و گروهی را مقایسه و محاسبه می‌کند و نمره مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کند.

گام ششم : معلم به جمع‌بندی مطالب می‌پردازد. لحن و آهنگ مناسب شعر را بیان می‌کند و با ارزشیابی تکوینی، دانش‌آموزان را برای بخش‌های بعدی آموزشی آماده می‌سازد.

نکات مهم درس

■ قالب درس، قطعه است.

قالب قطعه : قطعه شعری است که مصرع‌های زوج آن هم قافیه‌اند. موضوع آن اخلاقی، اجتماعی، تعلیمی، مدح و هجو است. ابیات قطعه از ابتدا تا پایان به یکدیگر مرتبط‌اند و تعداد ابیات آن، حداقل ۲ بیت است. از میان شعرای پارسی‌گو، انوری، ابن‌یمین و پروین اعتصامی بیش از دیگران به این قالب پرداخته‌اند.

■ نمونه‌ای از قطعه

خلید خار درشتی به پای طفلی خرد   به هم برآمد و از پویه بازماند و گریست
 بگفت مادرش این رنج اولین قدم است   ز خار حادثه، تیه وجود خالی نیست
 (پروین اعتصامی)

- پیام شعر میوه هنر : سرانجام بی ثمری و بی حاصلی، خواری و نابودی است.
- شعر «میوه هنر» مناظره‌ای است بین سپیدار و تبر.
- در این شعر از شخصیت بخشی (جان بخشی، تشخیص) بهره گرفته شده است.
- بیت اول : (یکی روز) : به معنی یک روز، روزی
- بیت دوم : بین واژه‌های «بیخ، بن، شاخ» و «تیشه، هیزم شکن، ارّه، نجار» تناسب وجود دارد.
- بیت سوم : کاین موسم حاصل بُود : اکنون زمان ثمربخشی است.
- معنی بیت هشتم : شاخه‌ای که مغرورانه سربلند کند و حاصل و ثمری نداشته باشد، سرانجامی به جز نیستی و نابودی نخواهد داشت، (شاخ : مخفف شاخه).
- معنی بیت نهم : ثمره انسان چیزی به جز دانش و حکمت نیست؛ ای کسی که ادعای فضل و هنر داری اگر آماده قدم نهادن در این راه هستی، بسم الله.
- میوه فروش هنر : ترکیب اضافی (هنر : مضاف الیه، میوه فروش : مضاف)
- مفهوم بیت دهم با ضرب المثل «دو صد گفته چون نیم کردار نیست» هم سویی دارد.
- گفته بیهوده : سخن بی ارزش
- بیت یازدهم : بین واژه‌های «شب و روز و مه و سال» تناسب وجود دارد. منظور از روز عمل و مزد، روز قیامت است.

■ واژه‌های مخفف درس :

شاخ (مخفف شاخه) / ز آتش (ز مخفف از)
 زین جامه (زین مخفف از این) / مه (مخفف ماه)
 دی (مخفف دیروز) / پار (مخفف پارسال)

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

حکایت

پیام حکایت «افلاطون و مرد جاهل»: این حکایت دانش‌آموزان را با رفتار بزرگانی چون افلاطون آشنا می‌کند. همچنین چالوسی را مورد نکوهش قرار می‌دهد و موجب تقویت عزت نفس و بی‌توجهی به تملق‌های بی‌پایه و اساس می‌گردد.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

هدف از فعالیت شماره دو تقویت درک دیداری دانش‌آموزان است.

■ تمرین خواندن

خواندن، از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که کودکان در دوره ابتدایی، به آن دست می‌یابند و کسب این مهارت، مبنایی برای کوشش‌های تحصیلی آینده آنان خواهد بود. این مهارت دارای فرایندی بسیار پیچیده و مراحل گوناگونی است. ناتوانی در خواندن و نوشتن معمولاً دانش‌آموز ناتوان در یادگیری را با مشکلات بیشتری مواجه می‌سازد.

در صورتی که آموزگاران محترم با انواع خطاهای خواندن آشنایی داشته باشند می‌توانند با اتخاذ روش‌های صحیح، دانش‌آموزان را در برطرف کردن این خطاها یاری دهند. برخی از خطاهای نوشتن به شرح زیر است:

- ۱- حذف: دانش‌آموز در موقع خواندن، بعضی از واژه‌ها یا بخش‌هایی از جمله را حذف می‌کند.
- ۲- افزایش: گاهی واژه‌ای را لابه‌لای متن قرار می‌دهد که وجود ندارد.
- ۳- جانشین‌سازی: لغتی را جانشین لغت دیگر می‌کند.
- ۴- تکرار: بعضی از واژه‌ها را موقع خواندن تکرار می‌کند.
- ۵- حذف و اضافه کردن: گاهی حروفی را به واژه اضافه یا از آن حذف می‌کند.
- ۶- وارونه‌سازی: در موقع خواندن مثلاً واژه «باد» آن را «داب» می‌خواند.
- ۷- خواندن نادرست: گاهی جمله را سریع و بی‌دقت یا کند و لغت به لغت قرائت می‌کند.
- ۸- فقدان درک مطلب: هم‌زمان با قرائت متن، مطلب آن را درک نمی‌کند.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

املا

به منظور ایجاد تنوع در املاهای کلاسی می‌توان از روش‌های گوناگونی بهره جست. یکی از این روش‌ها بهره‌گیری از تکنیک بارش مغزی است. برای اجرای این روش، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که به کمک این تکنیک، با استفاده از حروف واژه‌های مشخص شده واژه‌های جدید بسازند.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت شماره یک: هدف از این فعالیت، تقویت توانایی بازگردانی نوشته از نظم به نثر است. **فعالیت شماره دو:** در این فعالیت می‌توانیم توجه دانش‌آموزان را به زندگی نامه‌نویسی جلب کنیم. هر انسانی سرگذشتی دارد که داستان زندگی گذشته اوست. کارهایی که از انسان سر می‌زند و رویدادهایی که برایش رخ می‌دهد، سرگذشت او به شمار می‌آید.

تاریخ در حقیقت، گزارش زندگی گذشته انسان‌ها است، یعنی چیزی بسیار فراتر از سرگذشت فردی. **دلایل اهمیت زندگی نامه:**

- ۱ رفع عطش ذهن کنجکاو انسان به جست‌وجوگری در گذشته‌ها؛
- ۲ شناخت علل پیشرفت یا عقب‌ماندگی مردمان گذشته و کنونی؛
- ۳ افزایش تجربه در زندگی کنونی و آینده؛
- ۴ یادآوری نیکنامی دادگران تاریخ و بدنامی ستمگران و بیدادگران؛
- ۵ آموختن درس میهن دوستی و فداکاری و خدمتگزاری؛
- ۶ به کارگیری آموزه‌های فراوان به منظور تأثیرگذاری در زندگی فردی و اجتماعی.

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

تکمیل داستان‌های ناتمام یا تغییر دادن پایان داستان‌ها با هدف بازسازی وقایع، یکی از روش‌های پرورش خلاقیت و نوآوری در نوشتن است.

فعالیت شماره دو این صفحه به بازگردانی به نثر ساده اشاره می‌کند.

بازگردانی به نثر ساده: بازنویسی، برگرداندن نثر و نظم قدیمی به زبان ساده و قابل فهم امروزی است و هدف از آن آشنایی عامه مردم، به ویژه کودکان و نوجوانان، با آثار ادبی گذشته به منظور ارتباط با فرهنگ غنی اسلامی و حفظ پیوند با گذشته خود است.

بازنویسی متون کهن به زبان امروزی شیوه‌ای است که باعث خلق آثار بسیاری شده است. از آن جمله می‌توان بازنویسی متون کهن ادب فارسی توسط مرحوم مهدی آذریزدی تحت عنوان قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب اشاره کرد که مورد استقبال بسیار قرار گرفته است.

آشنایی با متون کهن و مفاهیم و مضامین عالی آنها کمک می‌کند که تسلط به زبان فارسی بیشتر شود و دایره واژگان ما گسترش یابد. با بازنویسی کردن این متون، نگارش ما بهتر خواهد شد. با انجام دادن این فعالیت می‌توان دانش‌آموزان را با بسیاری از واژه‌ها، مترادف‌ها و معادل‌ها آشنا ساخت.

جلسه هفتم	
املا پایانی	۵۰ دقیقه

املا پایانی

به منظور تقویت درک شنیداری دانش‌آموزان، گاه می‌توان متن املا را قبل از شروع برای دانش‌آموزان قرائت کرد. دانش‌آموزان در این زمان چیزی نمی‌نویسند و تنها گوش می‌دهند.

در هنگام تصحیح کردن املا، گاه می‌توان نوشتن شکل صحیح واژه‌های نادرست را به دانش‌آموزان واگذار نمود. پس از تصحیح املا توسط معلم و مشخص نمودن واژه‌های نادرست، هر یک از دانش‌آموزان به صورت انفرادی، شکل درست آنها را از کتاب پیدا می‌کنند و بالای واژه نادرست می‌نویسند. این فعالیت موجب افزایش دقت دانش‌آموزان و همچنین تعمیق یادگیری آنان می‌شود.

■ درس شانزدهم:

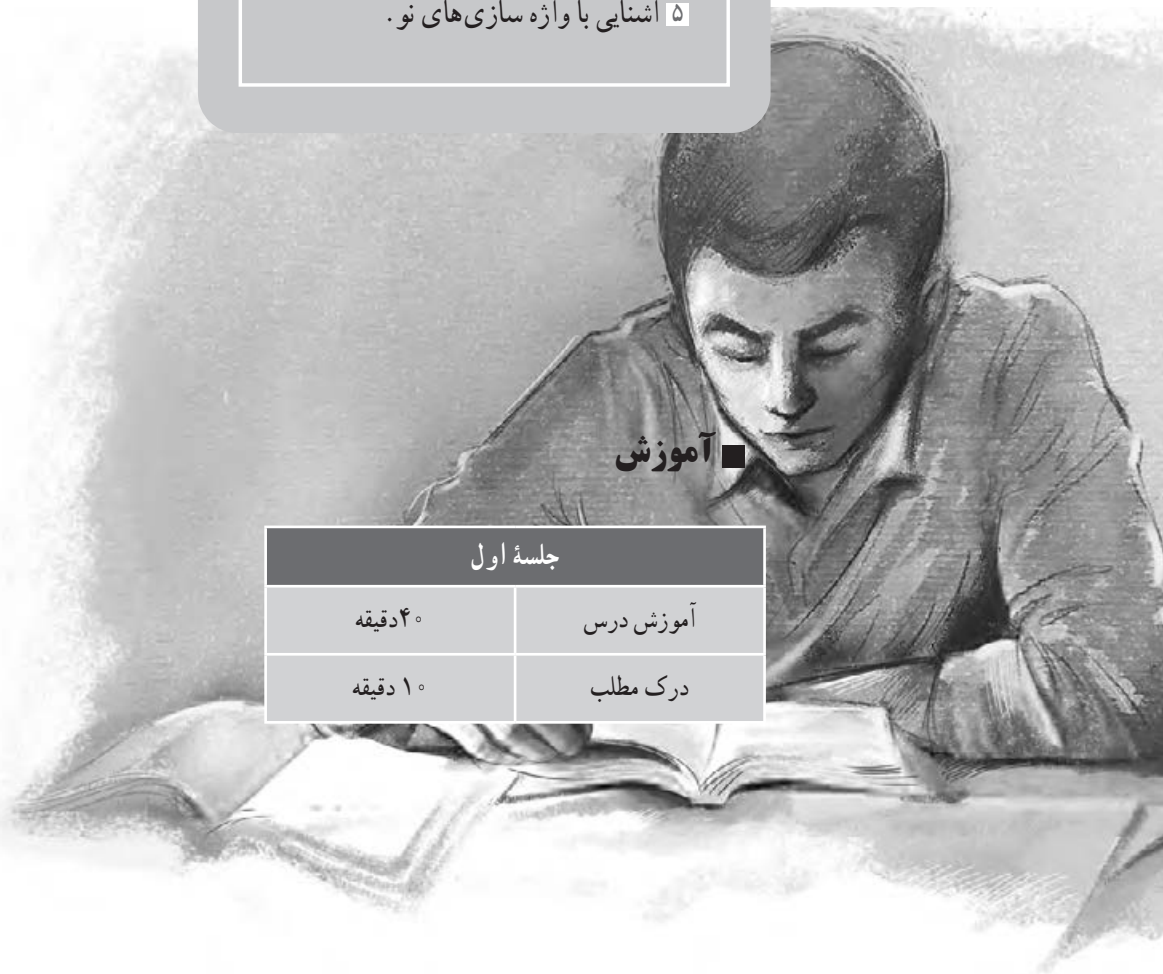
آداب مطالعه

■ اهداف

- ۱ تقویت علاقه مندی به مهارت مطالعه؛
- ۲ آشنایی با خصوصیات دوست خوب؛
- ۳ شناخت کاربردی فواید قصه خوانی؛
- ۴ آشنایی با نمونه فاخری از متون تثر کهن؛
- ۵ آشنایی با واژه سازی های نو.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

این درس به بررسی ویژگی‌های دوست خوب و انتخاب شایسته دوست و همچنین برشماری خصایل دوست شایسته می‌پردازد. که یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کودکان و نوجوانان است و همچنین فواید قصه خوانی و شنیدن قصه را مطرح می‌سازد.

روش پیشنهادی تدریس

روش تدریس بحث گروهی

مراحل اجرا :

مرحله اول : آمادگی و برنامه ریزی

۱ انتخاب موضوع : موضوعات و عناوین «روش بحث گروهی» و ارتباط آنها با هدف، باید در قالب واژه‌ها و جملات صریح و روشن بیان شود.

در این درس، «مطالعه و آداب آن» به عنوان موضوع مطرح می‌شود.

۲ فراهم کردن «زمینه‌های مشترک» : قبل از شروع بحث گروهی، لازم است سطح اطلاعات شاگردان درباره موضوع یکسان شود.

۳ تعیین نحوه آرایش شبکه‌های ارتباطی : ترتیب قرار گرفتن و نشستن دانش‌آموزان، در نوع ارتباط مؤثر است.

مرحله دوم : اجرای بحث گروهی

۱- وظایف معلم در روش بحث گروهی

الف) فراهم کردن امکانات

شایسته است این جلسه از کلاس در کتابخانه انجام پذیرد.

در صورتی که شرایط لازم برای استفاده از کتابخانه مهیا نباشد از جلسه قبل، به دانش‌آموزان تأکید می‌کنیم هر یک چند کتاب مورد علاقه خود را به همراه داشته باشند.

ب) شرکت در بحث

معلم موظف است در شروع بحث، ابتدا هدف و ضوابط بحث گروهی را شرح دهد و باید نقش خود را در جریان بحث تا حد یک شنونده کاهش دهد.

ج) کنترل و هدایت بحث

۲- وظایف شاگردان در جریان بحث گروهی

معلم باید نقش شاگردان را دقیقاً به آنان گوشزد کند. شاگردان باید درباره موضوع از قبل، مطالعه کنند. وسط حرف دیگران نپرند. با یکدیگر صحبت نکنند، کاملاً به صحبت‌های دیگران گوش دهند، انتظار نداشته باشند که نظر آنها حتماً پذیرفته شود.

■ محاسن و محدودیت‌های روش بحث گروهی

الف) محاسن

۱. سهیم شدن در عقاید و تجربیات یکدیگر (دانش‌آموزان)؛
۲. تقویت حس همکاری و احساس دوستی؛
۳. ارزیابی افراد از خود؛
۴. تقویت اعتماد به نفس و پرورش روحیه نقادی؛
۵. تقویت قدرت مدیریت و رهبری دانش‌آموزان؛
۶. تقویت قوه استدلال و اندیشه و نظم بخشی به افکار.

ب) محدودیت‌ها :

تنها محدودیت این شیوه زمان بر بودن آن است.

در صورت امکان از یک نویسنده یا کسی که اهل مطالعه است و به کتاب و کتاب‌خوانی علاقه‌مند است دعوت می‌کنیم تا در مرحله آخر مطالبی را پیرامون مطالعه و تجربه شخصی خود بیان کند.

■ نکاتی درباره درس

الف) معانی برخی از عبارات مهم درس

- محنت و شدت گذشتگان : سختی‌ها و مرارت‌های پیشینیان.
- دل از مال دنیا و دنیا بردارد : از دنیا و ثروت‌های دنیوی دل بکند.
- با خود تکرار کرده باشد تا فرو نماند : با خود مرور کرده باشد تا از گفتن آن ناتوان نباشد.
- ثر را وقت وقت به نظم آراسته گرداند : در این جمله وقت وقت به معنای گاهی یا هر از چندی آمده است.

■ باید داند جماعت، لایق چه نوع سخن است : باید داند که چه سخنانی مناسب و شایسته افراد حاضر است.

■ بزرگان گفته‌اند : نظم در قصه خوانی چون نمک است در دیگ : در این جمله نظم به نمک تشبیه شده است. چون نمک چاشنی بخش غذاست و نظم هم به سخن مرز می‌بخشد. به چنین کاربردی تشبیه می‌گویند.

■ پس اعتدال نگاه باید داشت : در هرکاری اصل در میانه‌روی است.

■ در چشم مردم سبک شود : در نظر مردم فرد بی ارزشی جلوه می‌کند.

■ صاحب آن نظم را در اول یا آخر، یاد کند و فاتحه و تکبیر گوید :

■ بر صاحب آن شعر رحمت فرستد و او را به بزرگی یاد کند.

ب) کاربرد قصه‌گویی در درس

در ادبیات فارسی، قصه‌گویی باعث کسب مهارت زبانی می‌شود. در کنار برنامه‌های آموزشی با نقل قصه‌ای می‌توان به جای خشکی و یکنواختی، تنوع و جذابیت را نشان داد و فرایند یاددهی - یادگیری را اثر بخش‌تر کرد.

پ) شیوه‌های قصه‌گویی

قصه‌گویی انواعی دارد. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

قصه‌گویی ساده، قصه‌گویی همراه با تقلید صدا، قصه‌گویی همراه با حرکات اعضای بدن، قصه‌گویی همراه با پرده خوانی و....

ت) فواید قصه‌گویی

۱ افزایش قدرت تفکر و گوش دادن همراه با درک مطلب؛

۲ عادت دادن کودکان به شنیدن سخن و اظهار عقیده؛

۳ تقویت و رشد مهارت کلامی؛

۴ ایجاد صمیمیت بین مربی و دانش‌آموز؛

۵ عمق بخشیدن به دانش؛

۶ اثرگذاری بر تکوین شخصیت کودکان.

با توجه به موارد مذکور شایسته است داستان‌هایی متناسب با گروه سنی دانش‌آموزان پایه ششم انتخاب شود و با شیوه‌های مختلف در کلاس قصه خوانی گردد. برای مشاهده فهرست کتاب‌های مناسب پایه ششم به صفحه پایانی کتاب فارسی ششم مراجعه کنید.

جلسه دوم	
واژه آموزی	۲۰ دقیقه
بخوان و حفظ کن	۳۰ دقیقه

واژه آموزی

هدف از این بخش گسترش دامنه واژگان با بهره‌گیری از ساخت واژه است بدون اینکه به مباحث دستوری آن پرداخته شود. در این بخش معلم با بهره‌گیری از روش‌های گوناگون، از جمله روش دریافت مفهوم می‌تواند یادگیری را تثبیت کند.

بخوان و حفظ کن

در بخش «بخوان و حفظ کن» معلم می‌تواند به عنوان فعالیت انتخابی، دانش‌آموزان را به انتخاب، گزینش و حفظ اشعار مرتبط با موضوع درس تشویق نماید. هدف از این فعالیت تقویت آشنایی دانش‌آموزان با مفاخر شعر و ادب ایران زمین و همچنین تقویت علاقه‌مندی آنان به شناخت آثار فاخر است.

مفهوم کلی شعر

راستی باعث نیک نامی می‌شود. راستی و درستی پیشه کردن و با انسان‌های راست‌گو و درستکار هم نشین شدن و از انسان‌های دروغ‌گو و ناپاک دوری گزیدن پیام کلی شعر است.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه‌آموزی

در بخش سوم این فعالیت یکی دیگر از شیوه‌های واژه‌سازی به کمک بهره‌گیری از قاعده ترکیب، در زبان فارسی، آموزش داده می‌شود. تمرین واژه‌آموزی از طریق هم نویسه‌ها و همچنین واژه‌سازی با «خوان» و «خوانی» صورت می‌پذیرد.

همکاران گرامی با آوردن نمونه‌های مختلف از این ساخت زبانی (واژه + خوان و خوانی) دانش‌آموزان را نسبت به شناخت و کاربرد ترکیب‌سازی بیشتر آشنا سازند.

جلسه چهارم	
املا	۳۵ دقیقه
تمرین خواندن (روان خوانی) با رعایت لحن	۱۵ دقیقه

املا

با توجه به اهمیت نقطه‌گذاری در املا گاه می‌توان متن املا را به صورت متنی بدون نقطه تدوین نمود. املاي موربانه‌اي: يکي ديگراز روش‌هاي املاي «املاي موربانه‌اي» است که به منظور افزايش

تمرکز دانش‌آموزان و توجه به درک شنیداری آنان، در این بخش معرفی می‌گردد :

در این طرح، متنی را از قبل می‌نویسیم و بعضی از واژه‌ها را که بار املائی دارند از متن حذف می‌کنیم. پس از توزیع برگه‌ها، متن را خیلی سریع برای دانش‌آموزان می‌خوانیم و آنها نیز جای خالی را پر می‌کنند. از ویژگی‌های مثبت این روش کوتاه بودن زمان اجرای آن است.

بدان که ... خواندن و شنیدن، فایده بسیار دارد :

اول آنکه از احوال ... خبردار شود.

دویم آنکه چون... بشنود، نظر او به قدرت الهی، گشاده گردد.

سیم، چون... و شدت گذشتگان شنود، داند که هیچ کس از بند محنت آزاد نبوده است، او را..... باشد.

چهارم، چون... ملک و مال سلاطین گذشته شنود، دل از مال دنیا و دنیا بردارد و داند که با کس، وفا نکرده و نخواهد کرد.

پنجم، عبرت بسیار و تجربه ..... او را حاصل شود.

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

انتخاب عنوان نوشته : انتخاب عنوان یکی از ساده‌ترین و در عین حال تأثیرگذارترین مراحل نوشتن است.

نخستین نقش «عنوان» وحدت بخشیدن به نوشته است. در مرحله بعد می‌توان گفت «عنوان» خوانندگان را به دام داستان می‌اندازد.

برای مثال «خوشه‌های خشم» به ذهن جان اشتاین بک خطور می‌کند و عنوان کتاب معروفش می‌شود. یا «بر باد رفته» بیش از دیگر عناوین داستان مشهور مارگرت میچل (مانند فردا روز دیگری است)، اثری شاعرانه و دراماتیک می‌شود.

عناوین دقیقاً کی و از کجا سرچشمه می‌گیرد؟

همینگوی می‌گفت: «پس از پایان داستان، فهرستی از عناوین را تهیه می‌کنم؛ گاهی بیش از صد عنوان؛

سپس شروع می‌کنم به تجزیه و تحلیل آنها و گاهی این کار را با تمامی اسامی انتخاب شده انجام می‌دهم.»

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

فعالیت‌هایی که بر پایه برداشت دانش‌آموزان از مثل‌ها استوار شده است و اگر است و پاسخ مشخص را نمی‌توان برای آن در نظر گرفت. یک نمونه از مفاهیمی مثل «این دغل دوستان که می‌بینی، مگسان‌اند گرد شیرینی» می‌تواند به شرح زیر باشد :

بعضی از افراد فقط به این دلیل با انسان از در دوستی وارد می‌شوند که از این دوستی سود و نفعی به دست آورند و فقط در زمان خوشی و شادی با او هستند و در زمان گرفتاری و مشکلات او را رها می‌کنند. در واقع مانند مگسانی هستند که هر جا شیرینی باشد در آن جا جمع می‌شوند و وقتی تمام شد، پراکنده می‌شوند و از این دست می‌توان به مثَلِ محاوره‌ای زیر اشاره کرد :

«تا پول داری رفیقتم، قریون بند کیفیتم».

جلسه هفتم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

املاي پایانی

یکی از روش‌های املا قرار دادن واژه‌های دارای بار املايي در جدول واژگان متقاطع است. دانش‌آموزان، ضمن مطالعه درس، واژه‌ها را از داخل جدول پیدا می‌کنند و دور آنها خط می‌کشند.

ع	ت	ب	ا	ث	م
ب	د	ت	ع	ا	س
ر	ا	ل	ع	م	ت
ت	ا	ح	و	ا	ل
ن	ف	ا	ت	ح	ه
ا	گ	ت	ش	ذ	گ

عبرت، فاتحه، ثابت، گذشتگان، احوال، مستمع، اعتدال

■ درس هفدهم:

ستاره روشن

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه فاخری از نثر کهن؛
- ۲ تقویت روحیه ارج نهادن به بزرگان؛
- ۳ تقویت روحیه راست گویی و صداقت و دوری از عیب‌جویی؛
- ۴ گسترش و افزایش گنجینه واژه‌ها و مهارت کاربرد واژه‌های مخالف؛
- ۵ تقویت توانایی دریافت پیام درس؛
- ۶ تقویت روحیه احترام گذاشتن به والدین.

■ آموزش

جلسه اول

آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ روش بارش مغزی؛

۲ روش کارایی گروه؛

۳ روش روشن سازی طرز تلقی.

روش روشن سازی طرز تلقی : پس از خواندن درس «ستاره روشن»، که نثری کهن دارد، می‌توان به ترتیب زیر از روش روشن‌سازی طرز تلقی بهره جست :

جملاتی ناقص دربارهٔ پیام درس و اهمیت راستگویی توسط معلم مطرح می‌گردد و دانش‌آموزان با تکمیل جملات، طرز تلقی خود از راستگویی را بیان می‌کنند. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی می‌کنند.

طرز تلقی افراد بر رضایت شخصی‌شان اثر می‌گذارد. به همین دلیل جنبهٔ مهمی از یادگیری محسوب می‌شود. در مرحلهٔ اول که معلم سؤالی را مطرح می‌کند (مثلاً پیام درس را مورد سؤال قرار می‌دهد) به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با پاسخ دادن به سؤال یا تکمیل یک جمله طرز تلقی خود را ارزیابی کنند. در مرحله بعد دانش‌آموزان دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و بهترین مورد را انتخاب کنند. سپس مجدداً هر فرد پاسخ خود را تکرار می‌کند تا مشخص شود که آیا تغییری در آن رخ داده است یا خیر. به این صورت دانش‌آموزان قادر می‌شوند طرز تلقی‌شان را بر یک پایهٔ محکمی از حقایق، اطلاعات و منطق، استوار گردانند.

عمده‌ترین ویژگی این روش تقویت تفکر انتقادی در دانش‌آموزان و نیز زمینه‌سازی شرایطی برای شنیدن عقاید متفاوت است.

نکات مهم درس

اصطلاحات و عبارات :

راست گفتن پیشه گیرید، که روی را روشن دارد : راست گویی و صداقت در پیش گیرید که موجب روشنی و نورانی شدن چهره شما می‌گردد.

هر که شما را به زاد بزرگ‌تر باشد وی را بزرگ‌تر دارید : حرمت کسانی را که از شما بزرگ‌ترند نگاه دارید و به آنان احترام بگذارید.

■ تاریخ بیهقی : تاریخ بیهقی کتابی تاریخی است به زبان فارسی، نوشتهٔ ابوالفضل محمد بن

حسین بیهقی. این کتاب درباره اتفاقات چهل و دو ساله پادشاهی غزنویان است در سی فصل. تاریخ بیهقی هم از جنبه تاریخ نگاری و هم از جنبه ادبی بسیار درخور توجه است. در این کتاب به مراسم و آداب و رسوممانند خطبه خواندن، خلعت دادن و جشن مهرگان و... اشاره شده است. از جنبه ادبی، سبک نگارش کتاب گیرایی و دلپذیری خاصی دارد. تاریخ بیهقی از بهترین نمونه‌های نثر و اوج بلاغت زبان فارسی شمرده می‌شود. نثر کتاب حاکی از تسلط بیهقی به زبان فارسی و عربی است. بیهقی برای باورپذیر کردن و اثرگذاری بیشتر و همچنین برای ایجاد کشش حساسیت در خوانندگان، این کتاب را به صورت داستانی نگاشته است.

■ بزرگمهر حکیم :

در لغت بزرگمهر به معنای «آفتاب بزرگ» یا «صاحب محبت بزرگ» است. بزرگمهر بختگان فرزند بختگ وزیر خردمند انوشیروان، شاه ساسانی بود که ابتدا به منظور آموزش فرزند انوشیروان (هرمز) گماشته می‌شود و به دلیل کیاست و خوش رفتاری، کم‌کم به مقام وزارت می‌رسد و در امور کشورداری با شایستگی بسیار به انوشیروان خدمت می‌نماید. وقتی حکیمان هندوستان برای آزمودن هوش حکیمان ایرانی بازی شطرنج را با خود به ایران آوردند، تنها بزرگمهر توانست رمز آن را کشف کند و در مقابل، بازی «نرد» را ابداع نمود و آن را برای شاه هندوستان فرستاد.

■ چند سخن از بزرگمهر :

- اگر خرسند و رضا باشی، زندگی به دلخواه سپاری.
- آدمی باید از گناه بیرهیزد و هر چه را بر خویش نمی‌پسندد به دوست و دشمن خود روا ندارد.
- در آیین خرد، در هر کاری اندیشه باید.
- برای آدمی، دشمن دانا از دوست نادان بهتر.
- هر که تنِ درست و نیرو دارد، هرگز سخن نادرست نمی‌گوید. دروغگویان بیمار و ناتوان و زبون اند.

■ چند حدیث برای احترام به بزرگان :

- پیامبر اکرم (ص) : نگاه با محبت فرزند به پدر و مادرش عبادت است.
- امام صادق (ع) : آن کسی که بزرگ‌ترها را احترام نکند و به کوچک‌ترها محبت نکند، از ما نیست.
- پیامبر اکرم (ص) : نیکی کردن به پدر و مادر بر جای جهاد می‌نشیند.
- امام صادق (ع) : کسی که به والدین خود از روی غضب بنگرد در حالی که والدین بر او ستم کرده باشند، خداوند نماز او را نمی‌پذیرد.
- پیامبر اکرم (ص) : هر که پدر و مادر خود را راضی کند، خدای را از خود راضی کرده است و

هر کس آنان را به خشم آورد، خدای را به خشم آورده است.

جلسه دوم	
دانش ادبی	۲۰ دقیقه
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه

دانش ادبی

نظر به اینکه در این درس، موضوع آموزش، یادآوری یکی از روابط معنایی بین واژگان است، ضرورت دارد به واژه‌هایی که با هم رابطه تضاد معنایی و ناسازی دارند، اشاره شود. به این دسته از واژه‌ها واژگان مخالف یا متضاد هم می‌گویند. مقصود از «متضاد یا مخالف»، تضاد و اختلاف و ناسازی در معنای واژه‌هاست.

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش ادبی

■ فعالیت شماره سه :

هدف از این فعالیت بازیابی واژه‌های متضاد است.

(دوست، دشمن)، (هستم، نیستم)، (دوستان، دشمنان)، (زندگی، مرگ)

جلسه سوم	
بخوان و بیندیش	۳۰ دقیقه

جلسه چهارم	
املا	۳۵ دقیقه
تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)	۱۵ دقیقه

املا

ایجاد تنوع در نوشتن املا و مشارکت دادن دانش‌آموزان در طراحی متن املا تأثیرات مثبتی بر

یادگیری فعال آنان دارد. به همین منظور می‌توان به شیوه زیر عمل کرد :

هر گروه با کمک اعضا، یک متن املا می‌نویسد. متن املا توسط معلم جمع‌آوری و از هر متن یک بند را انتخاب می‌کند و در کلاس می‌خواند. در این بخش معلم می‌تواند انتخاب متن را نیز مورد ارزیابی قرار دهد.

تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

مفاهیم درس ستاره روشن اثر ابوالفضل بیهقی با لحن تعلیمی همخوانی دارد.

لحن تعلیمی: این لحن که به آن «لحن اندرزی» نیز می‌گویند، اگر با قرائتی آرام و آهسته باشد، در دل شنونده نفوذ می‌کند و نکات خوب زیستن را به مخاطب خود القا می‌نماید. نویسنده این گونه متون، از جایگاه انسانی آگاه و با زبانی شبیه به زبان پدران و معلمان دلسوز، با مخاطب خود سخن می‌گوید. در مواردی که مخاطب پایین تر از گوینده قرار دارد، این دلسوزی کمی به تحکم نزدیک می‌شود.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

برگرداندن نثر کهن به نثر ساده امروزی :

نثر امروزی	نثر کهن
من نخستین فردی باشم که به او ایمان آورم.	نخست کسی، من باشم که بدو گروم.
به نیکی سخن بگویند و مراقب باشید که بدی نکنید.	نیکویی گویند و زینهار بدی نکنید.
راست‌گویی را پیشه خود سازید.	راست گفتن، پیشه کنید.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

هدف از این فعالیت آشنایی با لطیفه ادبی و همچنین تقویت توانمندی درک معانی نهفته در لایه‌های زیرین متونی است که به شکل لطیفه در متون کهن و امروزی مشاهده می‌شود. لطیفه در متون کهن فارسی در حقیقت به منزله چاشنی کلام است. بی‌شک شناخت کنایه‌های موجود در این گونه متون، درک دانش‌آموزان را عمیق‌تر می‌سازد.

جلسه هفتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

یکی از اهداف این فعالیت آشنایی دانش‌آموزان با مناظره است. مناظره در اصطلاح ادبی، شعر یا نثری است که در آن دو چیز یا دو کس در مقابل هم قرار می‌گیرند و بر سر موضوعی با هم بحث و گفتگو می‌کنند تا سرانجام یکی بر دیگری غالب آید و نتیجه دلخواه و از پیش معلوم، گرفته شود. معمولاً هدف شاعر یا نویسنده از مقابله و مباحثه دو عنصر مخالف نتیجه‌ای اخلاقی است. مباحثه‌کنندگان یا انسان‌اند، یا اشیا و جانوران و مفاهیم انتزاعی، که در قالب شخصیت‌های انسانی قرار می‌گیرند و گاه هر کدام مظهر عقیده یا طرز فکری می‌شوند. اگر چه مناظره‌ها بیشتر به شعر است، در ادبیات فارسی، مناظره منشور هم موجود است. نمونه‌ای از مناظره در شعر پروین اعتصامی:

بلبل آهسته به گل گفت شبی	که مرا از تو تمنایی هست
من به پیوند تو یک رأی شدم	گر تو را نیز چنین رأیی هست
گفت فردا به گلستان بازآی	تا ببینی چه تماشایی هست
گر که منظور تو زیبایی ماست	هر طرف چهره زیبایی هست
پا به هر جا که نهی برگ‌گلی است	همه‌جا شاهد رعنائی هست
باغبانان همگی بیدارند	چمن و جوی مصفای هست
قدح از لاله بگیرد نرگس	همه‌جا ساغر و صهبایی هست
نه ز مرغان چمن گمشده‌ایست	نه ز زاغ و زغن آوایی هست

نه ز گلچین حوادث خبری است نه به گلشن اثر پای هست
هیچ کس را سر بدخویی نیست همه را میل مدارایی هست
گفت رازی که نهان است بین اگر دیده بینایی هست
هم از امروز سخن باید گفت که خبر داشت که فردایی هست

(پروین اعتصامی)

جلسه هشتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن

■ هدف از این فعالیت آشنایی با حرف اضافه «تا» و همچنین آشنایی با کارکردهای «تا» به عنوان حروف اضافه ساده است.

مفهوم تا در هر یک از جمله‌های درک متن :

- * آنها دام وتله می‌گذارند تا تو را در دام بیندازند : تا به مفهوم «برای اینکه» به کار برده شده است.
- * می‌خواهم به مهدی کمک کنم تا درس‌هایش را بهتر یاد بگیرد : تا به مفهوم «برای اینکه» است.
- * از شام تا سحر بیدار بود : در این بخش تا به مفهوم «فاصله زمانی» به کار رفته است.
- * تاکنون چندتا کتاب خوانده‌ای؟ : در این قسمت به مفهوم «واحد شمارش» به کار رفته است.
- * تا شام، نیفتاد صدای تبر از گوش : در این بخش تا به مفهوم «فاصله زمانی»، تا شب هنگام به کار رفته است.

هنر و سرگرمی

تکالیف خلاقانه : فعالیت مربوط به طراحی سؤالات خود نوعی تکلیف خلاقانه است. برخی از اهداف این گونه فعالیت‌ها را می‌توان به شرح صفحه بعد طبقه‌بندی کرد :

- درگیر کردن مستقیم دانش‌آموز در خلال برنامه درسی با کتاب و مسائل آموزش داده شده.
- آشنا کردن دانش‌آموزان با نحوه طرح سؤال؛
- ترغیب کردن تمامی دانش‌آموزان به فعالیت و توجه به تفاوت‌های فردی آنان، به خصوص در فعالیت‌هایی که به صورت گروهی و مشارکتی طراحی شده است.
- ایجاد تنوع در کار معلم و دانش‌آموز و تأکید بر نقش تعاملی معلم – دانش‌آموز.

جلسه نهم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

بسمه تعالی	
سوالات املاي درس هفدهم «ستاره روشن»	
نام و نام خانوادگی :	کلاس :
تاریخ :	
<p>۱- جاهای خالی را با واژه‌های مناسب پر کنید.</p> <p>(الف) ما را از علم خویش بهره دادی و هیچ چیز..... نداشتی تا دانا شدیم (دریق - دریغ)</p> <p>(ب) هر که از شمابه زاد بزرگ تر باشد، وی را بزرگ تر دارید و..... او نگاه دارید. (هرمت - حرمت)</p>	
<p>۲- املاي زیر را تصحیح کنید و شکل صحیح واژه‌ها را بنویسید.</p> <p>ستاره روشن</p> <p>چنان خواندم که چون بزرگمهر حکیم، برادران را وصیت کرد که پیغامبری خواهد آمد، نام او محمد مصطفی (ص) اگر روزگار یابم، نخست کسی من باشم که بدو گروم، شما هم فرزندان خود را چنین و سیّت کنید تا بهشت یابید.</p> <p>حکما و علما نزدیک وی می آمدند و می گفتند که ما را از علم خویش بهره دادی و ستاره روشن ما بودی که ما را راه راست نمودی، ما را یادگاری ده از علم خویش.</p>	
<p>۳- واژه‌ها را در جای مناسب قرار دهید. (حرام، پیشه، عیب)</p> <p>(الف) مردمان را..... مکنید که هیچ کس بی عیب نیست.</p> <p>(ب) چشم و گوش و دست از..... و مال مردمان، دور دارید.</p> <p>(پ) راست گفتن..... گیرید که روی را روشن دارد.</p>	
<p>۴- با حروف داده شده دو واژه بنویسید که ارزش املاي داشته باشد.</p> <p>(و - ک - ش)</p> <p>.....</p>	
<p>۵- زیر واژه‌های درست خط بکشید.</p> <p>(ازو جل، عزو جل، عزو جل)</p> <p>(آخر الزمان، آخر زمان، آخر الزمان)</p>	
<p>۶- با توجه به معنی، واژه صحیح را انتخاب کنید.</p> <p>(الف) ممنون بر (حصیر- حسیر) زانو زد، پیش شیخ. کتاب در کنار نهاد. (زیر انداز)</p> <p>(ب) گفت: او چه نعمتی است، جز پُروگویی و ادعا و در هم ریختگی (، ظاهر، ضاهر)؟</p> <p>(شکل، قیافه)</p>	
<p>۷- برای واژه‌های زیر دو هم خانواده بنویسید.</p> <p>مکتب :</p> <p>شعر :</p>	
باز خورد :	

نیایش

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه فاخری از نظم؛
- ۲ تقویت امیدواری به لطف پروردگار؛
- ۳ آشنایی با سنت پسندیده نیایش و شکرگزاری پروردگار.

■ آموزش

جلسه اول

۵۰ دقیقه

آموزش درس

روش پیشنهادی تدریس کارایی گروه

این درس را می‌توان به روش «کارایی گروه» تدریس کرد. ابتدا گروه‌بندی انجام می‌گیرد. از اعضای هرگروه می‌خواهیم شعر را به‌صورت فردی صامت خوانی کنند. سپس با طرح پرسش‌هایی دانش‌آموزان را به بررسی دقیق درس دعوت می‌کنیم. هر دانش‌آموز به‌صورت فردی پاسخ خود را به کلاس عرضه می‌کند.

پرسش‌ها مجدداً مطرح می‌شود و دانش‌آموزان در گروه درباره آنها بحث، بررسی و مشورت می‌کنند. پس از خواندن دقیق معلم با استفاده از پخش شعر همراه موسیقی، چند نفر از دانش‌آموزان شعر را می‌خوانند. جمع‌بندی درس با بهره‌گیری از نظرگاه‌های دانش‌آموزان و معلم انجام می‌گیرد.

نکات مهم درس:

- سرانجام هر کتابی به نیایش پروردگار مزین می‌گردد. در پایان کتاب فارسی نیز درس نیایش قرار گرفته است. این درس به بیان صفات الهی و نیازمندی بندگان به پروردگار می‌پردازد.
- نیایش در لغت به معنای دعا و آفرین است.
- نیایش کردن به معنای دعا کردن، عبادت کردن، آفرین گفتن و ستایش کردن است.
- قالب شعر مثنوی است.
- نیایش در شعر شاعران و نویسندگان :

— شب تیره تا بر کشد روزچاک   نیایش کنم پیش یزدان پاک

(فردوسی)

- موبد موبدان پیش ملک آمدی و ستایش نمودن و نیایش کردی او را...

(نوروزنامه)

— به طاعت‌خانه شد خسرو کمر بست   نیایش کرد یزدان را و بنشست

(نظامی)

– نیایش نمودند چون بندگان به پیش کیان شاه فرخندگان

(دقیقی)

■ شعر نیایش اثر نظامی گنجوی است. اصل این شعر در «شرفنامه» موجود است.

پیوست (متن‌های شنیداری)

درس دوم : فعالیت گوش کن و بگو ■ رفتار نیکان

از راه دوری آمده بود، از آن سوی بیابان‌ها، می‌خواست پیامبر (ص) را ببیند و مشکلش را با او در میان بگذارد. شنیده بود پیامبر خواهش کسی را رد نمی‌کند. سر راه مسجد منتظر پیامبر ایستاد. به او گفته بودند که پیامبر برای نماز به مسجد می‌آید. مرد، نگران بود و با خودش فکر می‌کرد که چگونه با پیامبر رو به رو شود. با خود می‌گفت پیامبر مرد بزرگی است، بسیار بزرگ، باید مواظب رفتارم باشم، باید در حرف زدنم دقت کنم.

بعد حرف‌هایی را که می‌خواست نزد پیامبر بر زبان بیاورد چند بار زیر لب تکرار و تمرین کرد.
الله اکبر، الله اکبر

صدای اذان در شهر پیچید و مردم به مسجد می‌آمدند.

جلو رفت و از نوجوانی پرسید : «تو پیامبر را می‌شناسی؟» نوجوان پیامبر را به او نشان داد که همراه با مردی دیگر پیش می‌آمد. قلب مرد تندتند شروع به تپیدن کرد. در حالی که لباسش را مرتب می‌کرد به پیامبر و همراهش خیره شد که گفت‌وگوکنان نزدیک و نزدیک‌تر می‌شدند.

جلو رفت، خواست حرفی بزند اما نتوانست. به سیمای درخشان و پرا بهت پیامبر خیره شده بود. لبانش می‌جنبید اما صدایش در نمی‌آمد. از خجالت چهره‌اش خیس عرق شده بود.

پیامبر با تعجب نگاهش کرد و گفت : «آیا از دیدن من زیانت بند آمده؟» بعد با مهربانی، مرد صحرانشین را در آغوش گرفت و گفت : «آرام باش، از چه می‌ترسی، من که از ستمگران نیستم، من مثل برادر تو هستم.»

مرد با شنیدن حرف‌های پیامبر آرام گرفت.

پیامبر دست او را گرفت و به راهش ادامه داد. مرد صحرانشین در حالی که از اخلاق خوش پیامبر تعجب کرده بود، دست در دست او وارد مسجد شد و مشکلش را برای او بازگو کرد. پیامبر با خوش‌رویی به حرف‌هایش گوش کرد و قول داد مشکلش را حل کند.

پس از آن دربارهٔ رفتار با پدر و مادر بسیار سفارش کرد و فرمود : «بر همه واجب است که احترام پدر و مادر خود را نگه دارند و با آنان با مهربانی و فروتنی رفتار کنند. خداوند در این مورد می‌فرماید : و پروردگار تو مقرر داشته که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید. اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به پیری رسند، به آنها اُف مگو و بر آنها بانگ مزین و با آنها کریمانه سخن

بگوی و از سر مهربانی، بالِ فروتنی بر آنان بگستر و بگو: پروردگارا آنها را به پاسبان آنکه در کودکی پروردند ببخشای.»

قرآن با ارائه تشبیهات زیبا و لطیف می‌خواهد اوج تواضع و مهربانی را برساند. همانطور که پرندگان بال و پر خود را با کمال فروتنی و از روی علاقه بر جوجه‌های خود می‌گسترند و از آنها محافظت می‌کنند، انسان نیز باید با پدر و مادر خود همان گونه رفتار کند.

نکته بسیار ظریف و جالبی که در کلام خدا وجود دارد، نشان دهنده بزرگی شأن و مرتبه پدر و مادر است. تا جایی که سفارش می‌کند در مقابل پدر و مادر حتی کوچک‌ترین حرف آزاردهنده یعنی اُف نباید بر زبان آورد و باعث ناراحتی و رنجش آنان شد.

سعدی می‌گوید: «وقتی به جهل جوانی، بانگ بر مادر زدم، دل آزرده به کنجی نشست و گریان همی گفت: مگر خردی فراموش کردی که درشتی می‌کنی.»

گر از عهد خریدت یاد آمدی   که بیچاره بودی در آغوش من
نکردی در این روز بر من جفا   که تو شیرمردی و من، پیرزن

محمود پوروهاب

درس ششم: فعالیت گوش کن و بگو

■ حماسهٔ هرمز

با شنیدن خبر حمله لشکر مغول، دهقانان و کشاورزان، خانه و زندگی خود را رها می‌کردند و به داخل شهر می‌رفتند تا شاید بتوانند خانوادهٔ خود را از چنگال مغولان خونخوار نجات دهند. در میان کشاورزان، فقط اعضای یک خانواده بودند که کلبهٔ خود را رها نکردند و تصمیم داشتند تا آخرین لحظات از خانهٔ خود دفاع کنند. لشکر مغول تا خانهٔ آنها فاصلهٔ زیادی نداشت.

اینجا خانهٔ هرمز، دهقان شجاعی بود که اعتقاد داشت یک مسلمان هرگز در برابر دشمن تسلیم نمی‌شود. در این هنگام او به پسرانش گفت: «گوش کنید! هنوز هم دیر نشده، آیا مایلید که تسلیم مغول‌ها شویم؟» سه پسر جوانش یک باره فریاد کشیدند: «هرگز!»

هرمز انگشتان خود را میان ریش‌های سفیدش فرو برد و با خوشحالی گفت: «آفرین فرزندانم! مسلمان هرگز تسلیم نمی‌شود! ما باید بجنگیم و از خانه و میهن خود دفاع کنیم.»

احمد پسر بزرگ هرمز گفت: «پدر، من هرگز حاضر به تسلیم نیستم اما علت این پایداری را نمی‌فهمم. ما حتماً از مغولان شکست خواهیم خورد. آیا بهتر نبود که ما هم به داخل شهر می‌رفتیم

و همراه هم کیشان خود تا آخرین نفس می جنگیدیم؟»

هرمز گفت: «فرزندم، هر کس وظیفه‌ای دارد. مردم شهر هنوز برای دفاع آماده نیستند، در حقیقت مغولان ما را غافلگیر کردند. ما باید سعی کنیم که از حرکت لشکریان مغول جلوگیری کنیم تا مردم شهر آماده دفاع شوند. به نظر من این بزرگ‌ترین کمک به آنهاست. باید بدانید که در این نبرد هیچ کدام از ما زنده نمی ماند. ما خود را فدای آیین و شرف و میهن خود می کنیم. فکر نکنید که اگر کشته شویم شکست خورده ایم، بر عکس، ما پیروز شده ایم.»

هرمز کمی درنگ کرد و ناگهان گفت: «آیا صدای پای اسبی را نمی شنوید؟ مثل اینکه اسب سواری به سرعت به کلبه ما نزدیک می شود.»

احمد فوراً در کلبه را باز کرد؛ سواری به کلبه نزدیک شد و دهانه اسب خود را کشید. اسب ایستاد. از چهره او معلوم بود که از مغولان نیست. او نگاهی به هرمز و پسرانش افکند و گفت: «مگر نمی دانید مغول ها خیلی نزدیک شده اند! چرا به شهر نمی آید؟»

احمد جواب داد: «ما همین جا از خود دفاع می کنیم.»

سوار با تعجب گفت: «شما چهار نفر چگونه می توانید در مقابل سیل لشکریان مغول مقاومت کنید؟» هرمز قدم به جلو گذاشت و گفت: «شهر هنوز آماده دفاع نیست، ما تا مدتی لشکریان مغول را معطل می کنیم، تا هموطنان ما برای مبارزه با دشمن آماده شوند.»

سوار که تازه به مقصود آنها پی برده بود، نگاهی از روی تحسین به ایشان افکند و گفت: «شما خیلی فداکارید؛ افسوس که من از دیدبانان شهر هستم و باید رسیدن مغول ها را خبر دهم، وگرنه همین جا، با شما می ماندم.»

سوار در حالی که از آنان دور می شد فریاد زد: «درود بر شما مردان فداکار!»

هنگام غروب بود. گرد و غباری از دور نمایان شد. لشکریان مغول چون سیلی خروشان به طرف شهر در حرکت بودند. ناگهان یکی از یاران «قاجان»، یکی از فرماندهان سپاه مغول که همراه او در خط اول لشکر حرکت می کرد از اسب بر زمین افتاد. قاجان فوراً فرمان داد که همه بایستند. تیری بلند در سینه مرد فرو رفته بود. قاجان حیرت زده به اطراف نگاه کرد و پس از لحظه ای فریاد زد: «چه کسی او را کشت؟» ناگهان پیرمرد از کلبه خارج شد و با صدایی که به غرش شیر شباهت داشت فریاد زد: «ای مغولان ناپاک! دور شوید. ای دشمنان گستاخ! دور شوید. ای مغولان متجاوز! چگونه انتظار دارید پیروان قرآن، پستی را بپذیرند و تسلیم شوند. من و فرزندانم مرگ را به شکست و خواری ترجیح می دهیم.» قاجان از سخنان پیرمرد چیزی نمی فهمید زیرا او به پارسی سخن می گفت ولی حس کرد که مرد

پیر خیال مقاومت دارد و متوجه شد که آن تیر از سوی پیرمرد رها شده است. سردار مغول قهقهه‌ای زد و نیزه‌ای را در دست گرفت و آن را به طرف هرمز پرتاب کرد؛ پیرمرد با سرعتی که از سنّ او بعید بود به داخل کلبه رفت و در را بست. نیزه به در کلبه خورد و در آن فرو رفت.

قاجان می‌خواست فرمانی صادر کند تا افرادش کلبه کوچک را نابود سازند اما باران تیر از سوی کلبه به طرف آنان باریدن گرفت. قاجان که از خشم می‌لرزید گفت: «فکر می‌کنم عده زیادی از جنگجویان در کلبه پنهان شده‌اند، با آنها چه باید کرد؟»

یکی از مغولان گفت: «قربان! بهتر است کلبه را آتش بزنیم.»

قاجان گفت: «آتش؟ بله، فکر خوبی است. مشعل‌ها را روشن کنید.»

در همان حال چهار تیر از پنجره کوچک کلبه بیرون جهید و چهار مغول از اسب به زمین افتادند. در این هنگام، هرمز به پسرانش گفت: «گویا می‌خواهند کلبه ما را آتش بزنند و با این وسیله، ما را از کلبه بیرون بکشند. ما تا به حال در رسیدن به هدف خود که معطل نگه داشتن قوای آنهاست پیروز شده ایم؛ حالا بهتر است که از کلبه خارج شویم و با این ناپاکان بجنگیم.»

سخن هرمز تمام نشده بود که ناگهان سقف کلبه، آتش گرفت و شعله آتش، کم کم به جاهای دیگر سرایت کرد. هرمز فرمان بیرون رفتن از کلبه را صادر کرد. چهار قهرمان با شجاعت و شکوه خاص از کلبه خارج شدند.

قاجان با دیدن آنها به تمسخر گفت: «این چهار نفر می‌خواهند با ما بجنگند؟! آنها را تیر باران کنید.» باران تیر بر سر هرمز شجاع و پسران قهرمان او باریدن گرفت و آنها نیز با تیرهای خود به دشمنان پاسخ دادند. پس از مدتی کوتاه، یک تیر بلند در سینه پیرمرد قهرمان فرو رفت. هرمز فریادی کشید و گفت: «پیروز باد ایران!» و لحظاتی بعد، سه فرزند شجاعش چون برگ درخت بر روی زمین افتادند، درحالی که تا آخرین لحظات، قلبشان از عشق به وطن، لبریز بود.

چو ایران نباشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد

محمود حکیمی، با اندکی کاهش و تغییر

درس دوازدهم: فعالیت گوش کن و بگو

■ یک قطره عسل

روزی بود و روزگاری. یک مرد شکارچی بود و یک سگ شکارچی تربیت شده داشت که به او کمک می‌کرد. سگ شکاری سگی بود لاغراندام با دست‌ها و پا‌های باریک و بلند که از هر حیوانی تندتر می‌دوید و همین که شکارچی فرمان می‌داد خرگوش‌ها و آهو‌ها را دنبال می‌کرد و آنها را می‌گرفت و پیش صاحبش می‌آورد یا هر وقت شکارچی، مرغی، چیزی را با تیر می‌زد سگ می‌دوید و پیش از اینکه شکار بمیرد آن را زنده نزد شکارچی می‌رسانید.

یک روز مرد شکارچی با سگش به شکار رفت و در دنبال آهوئی گذارشان به کوهستانی افتاد که خیلی سبز و خرم بود. در پستی‌ها و بلندی‌های آن، درخت‌ها و گل‌ها و علف‌های فراوانی روییده بود و در آن کوهستان به غاری رسیدند. شکارچی نگاه کرد دید در اطراف غار زنبورهای عسل پرواز می‌کنند و از شکاف یک سنگ قطره قطره عسل می‌چکد. فهمید زنبورهای عسل در شکاف سنگ‌ها خانه دارند و اینطور که معلوم است مدت‌هاست پای انسانی به آنجا نرسیده و عسل‌های زیادی جمع شده و لابه‌لای سنگ‌ها از عسل لبریز شده و از شکاف سنگ‌ها عسل جاری شده و روی خاک می‌ریزد.

مرد شکارچی از دیدن این وضع بسیار خوشحال شد و با خود گفت: «اگر هیچ‌کس دیگر گزارش به اینجا نیفتد، تا مدتی از زحمت شکار راحت می‌شوم، هر روز می‌آیم قدری از این عسل‌ها را برمی‌دارم و به شهر می‌برم و می‌فروشم و با آن زندگی می‌کنم، مدت‌ها طول می‌کشد تا این عسل تمام شود زیرا دامنه کوه و صحرا پر از گل و سبزه است و زنبورهایی که در اینجا لانه کرده‌اند خیلی زیاد هستند و کارشان هم ساختن عسل است.»

تنها مشکل، هجوم زنبورها بود، اما در دنیا هیچ کاری بی‌زحمت نیست. شکارچی لباس‌های خود را محکم بست و صورت خود را با پارچه‌ای پوشاند و با احتیاط کوزه‌ای را که برای آب همراه داشت از عسل پر کرد و به شهر برگشت. عسل را برای فروش به بازار برد، سگش هم همراهش بود. شکارچی به یک دکان بقالی نزدیک شد و گفت: «قدری عسل خالص دارم می‌خواهم بفروشم.»

مرد بقال کوزه عسل را گرفت و کمی از آن را چشید و گفت: «آفرین بر تو و این عسل! من همیشه چند جور عسل دارم، عسلی دارم که خودم آن را از دهات می‌آورم و تصفیه می‌کنم و موم آن را جدا می‌کنم و می‌فروشم، عسل دیگری دارم که آن را با موش از کندو خارج می‌کنم و همانطور با موم می‌فروشم، عسل دیگری هم هست که تصفیه شده می‌آورند، گاهی شربت قند و مربا با آن مخلوط کرده‌اند، مشتری‌های عسل شناس آن را نمی‌پسندند، عسل‌های خالص هم که از هر ولایتی می‌آورند

مزه مخصوص خودش را دارد، اما این عسل از همه آنها بهتر است، از عطر آن و مزه آن معلوم است که عسل خالصی است و از جایی آمده که گل‌ها و گیاهان آن معطر بوده است. من آدم با انصافی هستم و این عسل را از بهترین عسل‌هایم هم گران‌تر می‌خرم. فقط می‌خواهم قول بدهی که هرچه عسل داری همیشه برای من بیاوری.»

شکارچی خوش دل شد و گفت: «بسیار خوب، قول می‌دهم. من با هیچکس دیگر صحبت نکرده‌ام، عسل هم بسیار دارم، اگر بدانم که عسل را به قیمت حسابی می‌خری هر روز یک کوزه از همین عسل برایت می‌آورم.»

مرد بقال خوشحال شد و کوزه عسل را در ترازو گذاشت و آن را وزن کرد. بقال در دکان یک راسو داشت که آن را به جای گربه نگاه داشته بود تا موش‌های دکان را بگیرد. موقعی که می‌خواست عسل را در ظرف دیگری بریزد یک قطره عسل روی زمین چکید، راسو که مواظب کار بقال بود فوری جلو دوید تا عسل را از زمین بلیسد. در این هنگام سگ شکاری که همراه مرد شکارچی بود و از اول از دیدن راسو ناراحت شده بود به راسو حمله کرد و گردن راسو را گاز گرفت. خون از گردن راسو جاری شد.

مرد بقال که به راسوی خودش خیلی علاقه داشت از حمله سگ شکاری عصبانی شد و ناسزاگویان دست دراز کرد چوب قپان را برداشت و با یک حرکت محکم بر فرق سگ کوبید، سگ گنج شد و بیهوش افتاد. مرد شکارچی که سگ خود را بسیار دوست می‌داشت اوقاتش تلخ شد و کوزه عسل را برداشت و آن را بر سر مرد بقال شکست. مرد بقال فریادی زد و از هوش رفت، همسایه روبه‌روی بقال که این ماجرا را دیده بود بازاری‌ها را خبر کرد. گروهی اطراف مرد شکارچی را گرفتند و شروع کردند به کتک زدن و ناسزا گفتن. مرد شکارچی هم که خود را در برابر آنها تنها دید، کارد شکاری خود را از کمر کشید و چند نفر را زخمی کرد و داد و فریاد بلند شد. پاسبان‌ها سر رسیدند و مرد شکارچی و چند نفر از بازاری‌ها را گرفتند و پیش داروغه بردند و گفتند: «این مرد بازار را شلوغ کرده و اینها با او گلاویز شده بودند.»

داروغه از تک‌تک آنها تحقیق کرد و گفت: «بروید ببینید مرد بقال زنده است یا نه؟» خبر آوردند که بقال سالم است، سرش کمی زخم شده و چیزی نیست. داروغه همه را پیش قاضی فرستاد و گفت: «هر چه قاضی رأی بدهد اجرا می‌شود.»

قاضی از مرد بقال و صیاد و همسایه بقال و دیگران سرگذشت دعوا را پرسید و بعد گفت: «راسو حیوان است و می‌خواسته یک قطره عسل بخورد، راسو را نمی‌توان مجازات کرد. سگ هم حیوان است و به راسو حمله کرده است، سگ را هم نمی‌توان مجازات کرد. اما مرد بقال اگر اندکی گذشت

و صبر و تحمل داشت سگ را هلاک نمی کرد؛ اگر شکارچی هم اندکی گذشت و انصاف داشت مرد بقال را نمی زد چون تقصیر از خودش بوده که با سگ شکاری به بازار آمده. مردم هم به طرفداری از همسایه خود جمع شده اند، اگر مرد شکارچی را کتک زده اند به خیال خودشان از همسایه آشنای خود دفاع کرده اند، مرد شکارچی هم از ترسش کارد را کشیده و به خیال خودش از جان خود دفاع کرده. ما می توانیم همه را جریمه و مجازات کنیم زیرا هر کدام وقتی ظلمی از کسی دیدند باید به داروغه و حاکم مراجعه کنند و نباید خودشان اختلاف کوچک را بزرگ کنند، حالا آیا کسی شکایت دارد؟» از میان حاضران هیچکس حرفی نزد. قاضی گفت: «گناه شما همه نادانی است و تا وقتی مردم بی سواد و نادان و عوام هستند هر روز این چیزها پیدا می شود. اگر مردم همه باسواد و وظیفه شناس باشند آن وقت شکارچی سگ شکاری را بی قید و بند به بازار نمی آورد و مرد بقال هم به جای گریه در دکان راسوی تربیت ناپذیر نگاه نمی دارد یا اگر سگی به راسویی حمله کند با چوب قبان سگ را نمی کشد. با کشته شدن سگی یک انسان کوزه ای را بر سر انسان دیگر نمی کوبد و وقتی شهر داروغه و محتسب و حاکم و قاضی دارد همه این اختلاف ها تا کوچک است حل می شود اما عیب بزرگ جهل و نادانی است. همه جنگ ها و دعوها از اول کوچک است و مردم نادان آنها را بزرگ می کنند. این دعوها هم از یک قطره عسل شروع شده است. حالا چون شکارچی که باعث این فتنه بود سگش را از دست داده و کسی هم شکایتی ندارد همه را مرخص می کنم.»

مهدی آذریزدی

منابع

- ۱ آفازاده، محرم و فضلای، رخساره، راهنمای آموزش در کلاس‌های چند پایه، انتشارات آییژ، تهران، ۱۳۸۴.
- ۲ آذرزیدی، مهدی، قصه‌های برگزیده از مرزبان‌نامه، بازنویسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۰.
- ۳ اعتصامی، پروین، دیوان اشعار، با مقدمه ملک الشعرای بهار، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۶.
- ۴ اکبری شلدرد، فریدون؛ قاسم پور مقدم، حسین؛ علیزاده، فاطمه صغری، روش‌های نوین یاددهی—یادگیری، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- ۵ اکبری شلدرد، فریدون؛ کجانی حصاری، حجت و خاتمی، رضا، مبانی خواندن در زبان فارسی، انتشارات لوح زرین، تهران، ۱۳۹۱.
- ۶ امین پور، قیصر، گزیده اشعار امین پور، انتشارات مروارید، چاپ ششم، تهران، ۱۳۸۲.
- ۷ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۱.
- ۸ بیهقی، ابوالفضل، تاریخ بیهقی، به کوشش علی اکبر فیاض، نشر جام، چاپ چهارم، ۱۳۷۳.
- ۹ پورشیخ، رضا، بانک اطلاعاتی معلم، مجموعه مقالات آموزشی، ۱۳۹۰.
- ۱۰ جهانگیری، مظفر، بازآفرینی مجموعه داستان‌های گلستان و بوستان برای کودکان و نوجوانان، ناشر مؤسسه فرهنگی هنری طاهر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- ۱۱ حسن‌زاده، فرهاد، در روزگاری که هنوز پنج‌شنبه و جمعه اختراع نشده بود، (مجموعه داستان)، مؤسسه انتشارات چرخ و فلک، تهران، چاپ ششم، ۱۳۹۱.
- ۱۲ حسنی، محمد؛ احمدی، حسین، ارزشیابی توصیفی، الگویی نو در ارزشیابی تحصیلی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۴.
- ۱۳ حمزه‌بیگی، طیب و همکاران، راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی، اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- ۱۴ زنده‌عشق، (زندگی‌نامه شهید محمد جواد تندگویان)، ناشر اداره کل روابط عمومی وزارت نفت، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
- ۱۵ سعدی، مصلح‌بن عبدالله، کلیات سعدی، تصحیح محمد علی فروغی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۶.
- ۱۶ سعدی، مصلح‌بن عبدالله، گلستان سعدی، تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات خوارزمی، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۷۴.
- ۱۷ شریف رضویان، مریم، مجموعه داستان‌های «کلیله و دمنه»، ناشر مؤسسه فرهنگی هنری طاهر،

تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.

- ۱۸ شقاقی، ویدا، مبانی صرف، انتشارات سمت، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- ۱۹ صفا، ذبیح الله، گنج سخن (منتخب آثار شاعران بزرگ پارسی گوی)، انتشارات ققنوس، چاپ هشتم، ۱۳۶۳.
- ۲۰ صفا، ذبیح الله، گنجینه سخن (منتخب آثار پارسی نویسان بزرگ)، امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۶۷.
- ۲۱ صفوی، کوروش، درآمدی بر معنی شناسی، انتشارات سوره مهر، تهران، ۱۳۸۳.
- ۲۲ صفی، فخرالدین علی، لطایف الطوایف، ناشر مؤسسه فرهنگی اهل قلم، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲.
- ۲۳ غزالی، امام محمد، کیمیای سعادت، تصحیح حسین خدیو جم، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ نهم، ۱۳۸۰.
- ۲۴ فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه، (نامه باستان)، به کوشش میر جلال الدین کزازی، انتشارات سمت، ۱۳۸۸.
- ۲۵ قاسم پورمقدم، حسین؛ اکبری شلدره، فریدون؛ شاه آبادی، نادره؛ واسو جویباری، علی؛ راهنمای معلم علوم وفنون ادبی (۱)، شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۵.
- ۲۶ کتاب فارسی پایه پنجم، ناشر اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ نهم، ۱۴۰۲.
- ۲۷ کتاب معلم (راهنمای تدریس) فارسی چهارم دبستان، ناشر اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، تهران، چاپ دوم، ۱۴۰۲.
- ۲۸ کریمی، عبدالعظیم و همکاران، مجموعه داستان ها و سؤال های پرلز ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶، وزارت آموزش و پرورش، چاپ ۱۳۸۸.
- ۲۹ کیکاووس، عنصرالمعالی، قابوس نامه، به تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۸۵.
- ۳۰ مبانی نظری تحول در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (شامل فلسفه تربیت، فلسفه تربیت رسمی و عمومی، رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران)، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت آموزش و پرورش، چاپ آذر ماه، ۱۳۹۰.
- ۳۱ محمدی، حسنعلی، از بهار تا شهریار، انتشارات فرتاب، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۹.
- ۳۲ مرادی کرمانی، هوشنگ، آب انبار، انتشارات معین، چاپ اول، ۱۳۹۱.
- ۳۳ مشکوة الدینی، مهدی، دستور زبان فارسی، واژگان و پیوندهای ساختی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۸.
- ۳۴ معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر (مجموعه شش جلدی)، چاپ هشتم، ۱۳۷۱.

۲۵ میرکیانی، محمد، روزی بود و روزی نبود، مجموعه سه جلدی، انتشارات محراب قلم، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۸۷.

۲۶ منشی، نصرالله، کلیله و دمنه، تصحیح مجتبی مینوی، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۲.

۲۷ مولوی، جلال الدین، محمد، مثنوی معنوی، تصحیح نیکلسون، انتشارات مولی، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۰.

۲۸ نظامی، حکیم الیاس، خمسة نظامی، به کوشش وحید دستگردی، انتشارات علمی، بی تا

۲۹ هراتی، سلمان، مجموعه کامل شعرهای سلمان هراتی، نشر دفتر شعر جوان، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰.

